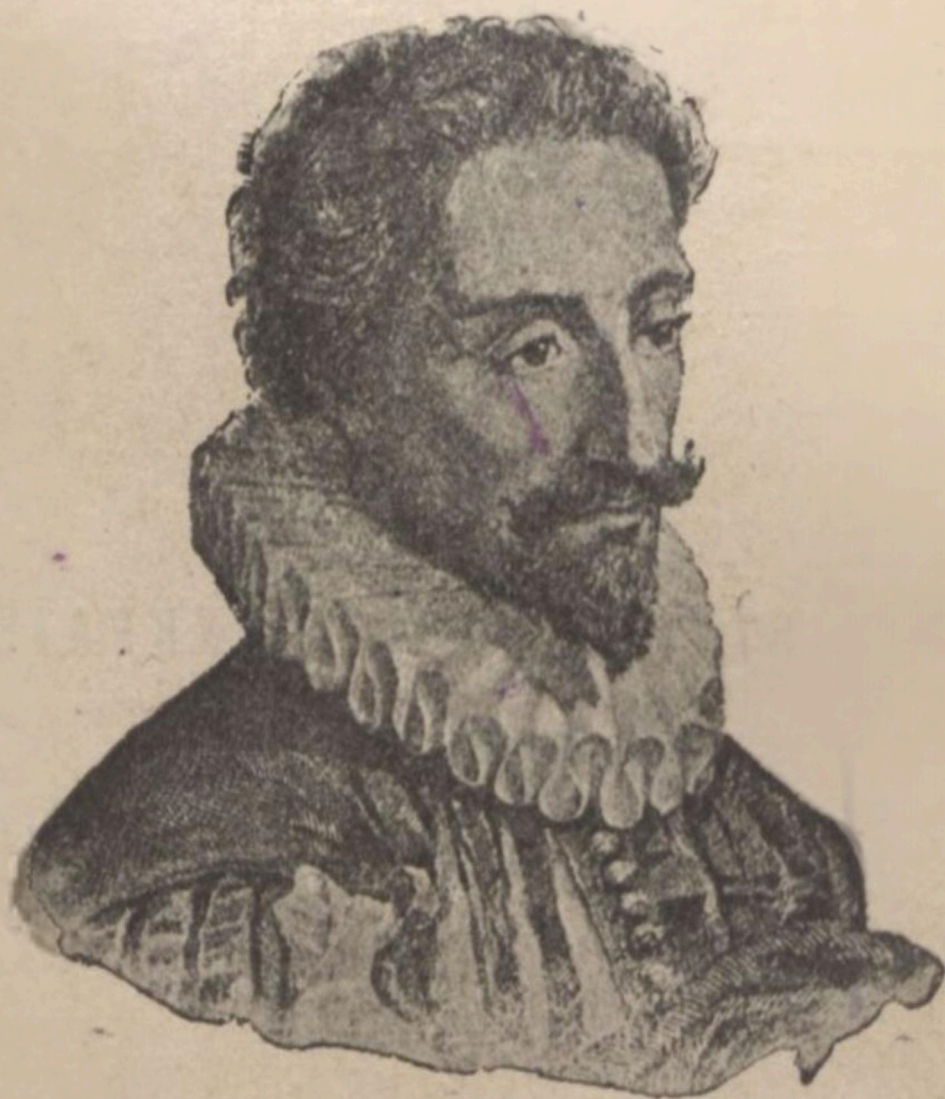

Мігуель
Сервантес.

Високодумний
рицар
Дон Кіхот
із Манчі

Том I.

БІБЛІОТЕКА „МОЛОДОЇ УКРАЇНИ“
ТОМ ІV.

Miguel de Cervantes
Saavedra

Мігуель Сервантес де Саведра

Мігуель Сервантес

ВИСОКОДУМНИЙ ЛИЦАР
ДОН КІХОТ із МАНЧІ

Переповів для молодіжи
Антін Лотоцький

ЛЬВІВ — КИЇВ
НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА «МОЛОДА УКРАЇНА»
1924

Право передруку застережене.

Республіканський
педагогічний музей
Основний фонд №

Друкарня ОО. Василян у Жовкві.

Мігуель Сервантес де Саведра.

Мігуель Сервантес де Саведра родився 1547 р. в Алькалі де Гепарес. Про його дитячі літа знаємо тільки, що був улюбленим учеником славного гуманіста Льюпеца де Гойоса і що від найвчасніших літ мав замилювання до поезії. Се замилювання збільшилося ще читанням лицарських романів. Перший твір Сервантеса се епітафія на смерть королеви Ізабелі де Вальоа. Уже за молоду палав він жаждою пізнати чужі краї й тому двадцятьтринітнім юнаком 1570 р. вступив на службу до кардинала Юлія Аквавіві, як його секретар. Побув рік у Римі й 1571 р. вступив як доброволець до війська святої Ліги, що мало воювати з Туреччиною. Повний віри й запалу, виявив у боях неустрашиму відвагу й по битві під Лепантом, де був тяжко ранений, одержав від побідного Дон Жуана похвалу та підвишку платні. Хоч рани ще не вигоїлися, брав участь у здобуттю Тунісу й увійшов до нього з маркізом де Санта Крузом. Потім до 1575 р. служив в Італії. Однак туга за рідною країною, родичами й приятелями змусила його покинути Італію. Кораблем вертав він до Іспанії. Та в дорозі морські розбишаки взяли його

VI

в неволю. Ватажок розбишаків Мамі, найшов при Сервантесі поручаючі листи Дон Жуана австрійського, до короля та й з сього здогадувався, що Сервантес мусить бути визначною особою. Тому велів закувати його в кайдани й держав його в темній тюрмі, певний, що одержить багатий викуп. Пробивав Сервантес утікати та хоч виявив при сьому неабияку відвагу й справжню романтичну вигадливість, усеж таки мусів провести в тяжкій неволі пять літ. Та хоч як важко приходилося йому терпіти, Сервантес задержав погідність духа й філософічний спокій; навіть радів, що пройшов „школу терпеливості серед мук“. І не минуло отсе життя в неволі для письменника без користи! Всі муки там і туга за рідною країною витворили в його могутньому духови перші зародки величних малюнків боротьби людини з долею, невпинної боротьби з лихими, що й є змістом найбільшого Сервантесового твору. Події в Альжирі витворюють у благородному серці й поетичній уяві поета нові погляди на світ і людей, на світ надзвичайних противенств, що є між поетичними мріями й сумною дійсністю, між очайдушністю і великістю бажань, а дрібніськими розмірами засобів.

1580 року прийшла довго вижидана воля. Благородна сестра віддала на сю ціль увесь свій посаг. Вернув. Та тільки на те, щоби похоронити батька. По батьковій смерті й він і вся родина найшлися

VII

в крайній нужді. Щож було діяти? Сервантес знов узяв участь у воєнному поході Маркіза де Санта Круза до Португалії 1581 р. Коли вернув до краю, щоб заробити на прожиток, почав писати драматичні твори. Комедії його писані в народньому дусі, як: *Los tratos de Argel* (Житте в Альжирі), де зображує сумний стан християнських бранців, а в невільнику Саведрі представляє себе, *El gallardo Español* (Еспанський зух), *La Sultana*, *El Rufian dichoso* (щасливий фактор) і інші — всі загалом дуже слабонькі. Далеко красша його клясична трагедія *La Numancia*. Та найкрасше вдалися Сервантесові *entremesses* (інтеремдії), повні життя, гумору та плястики. Такі комедійки, як: *Los habladores* (Говоруни), *La election de los Alcades* (Вибір суддів), *El viejo celoso* (Старий зависник), *La guarda cuidadosa* (Чуйна сторожа) й *La cueva de Salamanca* (Пивниці в Саламанці), все матимуть вартість.

Літературна праця не поплачувала. Знеохочений поет, що недавно оженився з убогою дівчиною, мусів шукати красшого заняття. І повних двацять літ поет, зайнятий комісовими справами, неначе завмер духово. Та се тільки так здавалося. Поетів ум не дармував. Поет приглядався й пізнавав людей у буденному життю, зазнайомлювався зі звичаями, поступками, й характером народу. Сі двацять літ були для Сервантеса

VIII

невпинною діяльністю, в якій перед його бистрим зором просувалися картини всіх інстинктів і пристрастей, всіх проступків, що крилися в надрі сеї суспільности. Усе те передав він по мистецьки у своїх писаннях.

Тюрма переслідувала його. В 1597 р. попався туди за користну й оправдану продажу збіжа без дозволу влади, а 1605 р. арештували його знов за справу, що в ній зовсім не брав участі.

Сього саме року в Валядоліді (в місті, де був увязнений) вийшла перша частина Дон Кіхота, що в кільканацяти місяцях мала пять видань. Та всеж таки Сервантес, що від 1609 р. осів у Мадриті, жив там у крайній нужді. 1613 р. видав *Novelas ejemplares* (Примірні новелі). Усіх новель є дванацять. В одних переважає гумор і сатира, в інших глибоке чуття й поезія, а в усіх принадне оповідання та мистецька мова.

В 1614 р. видав Сервантес »Подорож на Парнас«. Се слаба сатира на тодішних поетів. В 1615 р. появилася друга частина Дон Кіхота. Ще коли він був зайнятий писанням другої частини »Дон Кіхота«, попала в його руки книжка п. з. »*Segundo tomo, del ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha*«. Написав її невідомий автор під псевдонімом Фернандес де Авелянеда. У передмові він висмівав Сервантеса й назвав його суперником і ворогом Льюпе де Веги, славного автора комедій.

IX

Сервантес відплатився йому знаменитою сатирою в другій частині «Дон Кіхота».

Останнім твором Сервантеса, що його викінчив уже на смертній постелі, се *Trabajos de Persiles y Sigismunda* (Пригоди Персіля та Жигимонди). Автор уважав сей роман найкрасшим своїм твором, та поправді він найслабший із усіх його писань. Поет оповідає в цьому романі історію терпінь Персіля, сина ісландського володаря та Жигимонди, дочки короля Фрісланду. Обое відбувають подорож по Португалії, Іспанії, Італії. По безлічі пригод, розбить кораблів, розлук і катастроф, дістаються в кінці до Риму, де вінчаються. Є й у цьому творі гарні образи й свіжа, жива уява та пестрота сцен іподій без артистичного оброблення, псує все.

Помер Сервантес у нужді, забутий усіми, 23 цвітня 1616 р. Усе життя поета було повне журб і злиднів та розчарувань. Смерть його прийшла незаметно, а й сьогодні невідомо, де спочивають останки найбільшого з еспанських письменників.

Належить він до тих письменників, що безсмертну славу здобувають собі що йно по смерті. А некабудь се слава. В останніх часах у Кадиксі завязалося Сервантесове товариство, що займається виключно студіями над Сервантесом. Товариство видає навіть журнал „*Cronica de los Servantistas*.“

Х

Само собою, що найбільше займаються еспанські „Сервантисти“ Дон Кіхотом. Справді дуже небагато є книжок, що їх так часто й так різнородно пояснювалиб, як саме Дон Кіхота.

Один із сих критиків, Гарчія, так говорить про Дон Кіхота: „У всьому нашому письменстві нема ні одної книжки, що втішалася би такою популярністю. Від хвилі появи була вона подивом своїх і чужих, була й є все найбільшим клейнодом нашого народу й житиме так довго, поки триватиме еспанська мова“.

І воно дійсно так! В Еспанії діждався Дон Кіхот 400 видань, у Франції 170, в Англії понад 100, а в Італії біля 100 видань, а разом у всіх європейських мевах понад 1000 видань. У нашій мові повного видання й досі нема. До сьогодні мали ми тільки сильно скорочену, хоч по мистецьки звіршовану, перерібку д-ра Івана Франка. Тому отсе видання являється першим прозовим, а zarazом і найповнішим виданням. Можна його назвати й повним, бо не пропущено в ньому майже нічого, тільки менше цікаві місця та епізоди переповіджено коротше.

Чому ж завдячує Дон Кіхот таку популярність? Чому він і досі не стратив вартости, чому й досі свіжий і молодий?

Щоб зрозуміти се, мусимо пізнати обставини, що спонукали Сервантеса написати такий твір.

XI

В середніх віках лицарство сповняло корисну службу, бо боронило покривджених, удовиць і сиріт перед нападами диких розбишак-баронів, що з своїх криївок нападали на прохожих та проїзжих. Славні діла лицарів оборонців викликали потребу звеличання їх у творах гарного письменства, передовсім у формі романа. Так повстали т. зв. лицарські книги (*libros de caballeria*). Вони так припали до смаку й уподобали суспільности, що всевладно запанували в європейській літературі. І спершу були ці лицарські романи дуже пожиточні. Вони не тільки звеличували діла великих лицарів, але й інших побуджували до героїських, лицарських діл. Та де далі письменники все більше віддалювалися від дійсности. Герої лицарських романів мали всі гарні прикмети, а їх діла переходили всі границі можливости, Приносило се страшні наслідки для моральности, смаку й розуму. Тож моралісти, проповідники й законодавці виступили проти них і під їх впливом уже в XV ст. лицарські книжки втрачали значінне, тим легше, що по відкриттю Америки Еспанці кинулися до практичного життя, а як шукали пригод, то інших, у морських подорожах до Нового Світа. Блудне лицарство втратило всяке значінне, втрачали його й лицарські книги. Треба було ще тільки остаточного удару, щоб до нащадку знищити вплив сих книжок. І довершив цього Сервантес своїм Дон Кіхотом. А завдав свій смертельний удар — смішністю.

По Дон Кіхотови лицарський роман зник зовсім в Іспанії й у всій Європі.

„Високодумний лицар Дон Кіхот із Манчі“ се роман, що оповідає історію гідальга з Манчі, який під впливом читання лицарських книг спішить у світ із чурою, щоби серед тисячі пригод і небезпек боронити невинности, чесноти й закону. Та щож, життя плине вже иншим руслом, як у лицарських романах. Алеж від чого уява в нашого лицаря, так буйно розколисана саме сими повістями! Благородний маняк бере звичайну коршму за твердиню, сільську дівку за князівну, вітраки за великанів, вівці за військо. Жадібний геройських боїв нападає на безборонних, увільняє з кайдан галерників, бо думає, що вони невинні жертви. Само собою, що через те мусить зазнавати як комічних, так zarazом і трагічних пригод. Отсе зміст повісти.

Критики вишукували й приписували Дон Кіхотови різні укриті цілі, та сам Сервантес каже в передмові, що хотів тільки повалити значінне й популярність, яке здобули собі в світі лицарські книги.

Колись у молодощах Сервантес сам із замилюванням розчитувався в таких лицарських книгах. Та важке, злиденне життя показало йому наглядно, що все се тільки пусті мрії, не можливі до здійснення. Читання таких книжок приносить тільки шкоду суспільности, бо не дає здорово думати й відриває від

XIII

реальної діяльності. Ось тут і спонука до написання Дон Кіхота: представити загально наглядно шкоду, що її приносить читанне сих книжок. А до сього найвідповіднійша смішна форма. І поет малює нам смішність виступу Дон Кіхота на весь зріст. Та не його почування висміває він! Ні, читаючи ми мимоволі відчуваємо симпатію до нещасного фантаста Дон Кіхота. Усе, що він робить, робить у твердій вірі, що робить се для добра загалу, що своїми ділами причиняється до перемоги правди над кривдою. Поет не Дон Кіхота висміває! Навпаки читач чує, що поет відноситься до свого героя зі співчуттем, як добрий лікар до недужого. І в читачеві викликає він таке саме співчутте. Нещасний Дон Кіхот визначається всіми чеснотами: він добрий, благородний, правий, чистий і вірний! Тай не все, що він говорить, без толку. Коли тільки се, що він говорить, не вяжеться з його лицарством, воно все розумне, справедливе, й переконує. Смішні тільки його діла й саме сі діла виставляє поет на посміховище. Мовляв: дивіться, читачі, яку гарну людину зісунули отсі ледащі лицарські книжки з глузду!

Та сього всеж таки за мало, щоб виправдати популярність книжки! Сьогодні сатира на лицарство сама собою булаб для читача зовсім байдужа. Є в Сервантесовому творі щось, що запевняє йому тривку вартість — се відвічна боротьба людини з противенствами життя й із пристрастями. У своєму творі

Сервантес злив в одно найвисші змагання людського духа з найбрутальнішою дійсністю. Як у магнеті два бігуни, північний і південний, відпихаються взаїмно, але невідлучні від себе, так і в Сервантеса в злуці високі мрії з чорною дійсністю життя, горяче бажанне добра зі змаганнем до проступків, щирість із облудою, лакімство з марнотратністю, чистість із змисловістю, відвага з трусістю. Все те по мистецьки зіставлене з собою, одно без одного не може бути, здається! Як і оба головні герої повісти: пан і слуга — Дон Кіхот і Санчо Панза. Вони оба й сваряться разураз зі собою й жити без себе не можуть. Треба неабиякого мистця, щоб дати два зовсім відмінні типи й оба симпатичні. Дон Кіхот цікавить нас захватом своїм й своїми пригодами, що всі є впливом бажання помогти покривдженім. Навіть у своїх очайдушних, божевільних ділах Дон Кіхот симпатичний нам саме тому, що робить се все з чистих і високих спонук, не шукає ніколи в своїх змаганнях власної користи. Санчо йде за паном, щоби збогатіти, стати губернатором острова й торгувати Муринами. Та кривду зробилиб ми йому, колиб сказали, що тільки особиста користь велить йому тягатися за лицарем. Ні, він щиро привязаний до свого пана, любить його по своєму. Цікавить він нас тим, що супроти Дон Кіхота він вдача твереза, обдарована здоровим хлопським розумом; а до того неначе невичерпане жерело народніх

пословиць, і сипле ними, як із рукава при всякій нагоді. Нераз спам'ятує він свого пана, що правда здебільша безуспішно. Загалом Дон Кіхот се втілення фантазії й життя без досвіду та розуму, а Санчо Панза втілення буденщини без захвату й висших змагань. І один і другий в життю виходять зле. Бо годі віддаватися самій фантазії, хоч яка вона й не була би приманлива, але й не самим насущним хлібом живе людина. Саме високі змагання до красшого й ріжнять її від інших, низших сотворінь.

І інші характери в повісти, а передовсім: Дульчінея, парох, цирулик і Самсон Караско, се люди живі.

Коротко: роман Сервантеса се не тільки сатира на лицарські романи, але й вірний малюнок боротьби духа з тілом, боротьби висших змагань із низкими жадобами людини.

У самій повісти на сьогоднішній наш смак, чимало є тяжкого, нема в будові одностайности, бо не всі події й епізоди злучені зі собою як слід. Та невичерпаний і незрівняний гумор і знаменита характеристика осіб приковують читача до сеї книжки.

Багато в світових літературах є гарних мистецьких творів, та чимало з них сьогодні тільки згадуються в історії письменства — вони своє вже віджили. Інакше Дон Кіхот — він усе молодий, усе свіжий. Він

XVI

стоїть і стояти ме мов отсі піраміди фараонів, що пережили багато, багато далеко пишнійших будівель, палат і храмів. Бо питання, порушені в Сервантесовому творі, вічно живі, а здорового сміху людина в важкій життєвій боротьбі все буде жадна.

А. Лотоцький.

Рогатин, 31 мая 1924.

Перша частина.

РОЗДІЛ І.

В нім описано стан і занятте преславно-го гідальґа Дон Кіхота з Манчі.

В одному селі (назви не скажу) в провінції Манчі жив недавно гідальґо¹⁾, один із тих, що крім списа при сідлі, старого меча, сухорреброї коняки та кількох хортів, мають не багато більше. На обід частійше баранина ніж воловина, на вечеру холодні останки з обіду, що п'ятниці сочевиця, що суботи яєчниця по еспанськи, а на неділю яке голубеня в додатку до щоденної страви. Все те зїдало що року три четвертини його прибутку. Останок ішов на одінне: на опанчу з тонкого сукна, оксамітні шаравари з такимиж мештами й на свитину з доброго домашнього сукна про будень. Тримав при собі ключницю, що мала (хоч вона не признавалася до сього) вже понад сорок літ; кузинку, що їй іще й двацята весна не заблисла й парібчака, справного до роботи дома й поза домом, коло коня й коло господарки. Віком наш гідальґо досягав уже пять-

¹⁾ Гідальґо = дворянин, боярин, шляхтич.

десятки, та тілом був кріпкий, костистий, на виду худий, завялий, до ранішнього вставання скорійший від птиці, а до ловів через край запалений. Прізвище мав мабуть Кіхада, чи Кесада, бо що до сього нема згоди між істориками, які писали про нього; найправдоподібнійше звався Кіхана. Та менше про те для нашої історії! Тут головне се, щоб оповідання не минулося з правдою ні на волосок.

Отжеж треба вам знати, що сей добродій гідальго, у дозвілле, коли не мав нічого робити (що трохи не ввесь рік трівало), любив пристрасно читати лицарські романи з пригодами, і так до них розпалився, що навіть про лови забув тай про господарку не дбав. Завзяте його до тих книжок дійшло до того степеня, що продав чималий шмат землі, щоб тільки було за що накупити їх. І зібралось їх дома чимало, бо де тільки який лицарський роман побачив, заразівенько його купував.

Заглиблювався він у тих книжках і по трохи тратив глузди. Його уява виповнялася всіми тими нісенітницями, що вчитував у книжках: чарами, бучами, боями, пригодами, нещастями й всякими неможливими дурницями. Він вірив сильно, що сі мрії щирісенька правда. І так собі те все, що читав, убив кріпко в свою бідну головище, що йому не було що й говорити, щоб могло бути щось правдивіше в історії світа.

Коли вже в кінці зовсім ізсунувся з глуздів, впелесилася йому в його маківку найдурнійша думка, на яку колинебудь міг здобутися божевільний. Уявив собі, що як для власної слави, так і для добра рідної країни, мусить стати мандрівним лицарем, пуститися в широкий світ кінно й збройно на великі пригоди й ті всі досвіди, що їх поначитувався про славних мандрівних лицарів. Як вони, мстити чужі кривди, наражатися на всі небезпеки, на бої й труди, осягнути безсмертну славу.

Упоєний так солодкими мріями й принадою величної будуччини, загорів увесь жаждою сповнити як найскорше свої думки.

Найперше забрався до зброї, що належала ще до його прапрадідів і вкрита пилом та перержавіла лежала в куті у старому лямусі сотки літ. Він узявся чистити її та направляти. Та на превелике горе побачив бідак, що не ставало найважнійшої частини зброї — шолома. Найшовся тільки вершок із нього, а решти ніяк не найшов. Та справжній лицар винайде все зараду. І наш лицар найшов її. Доклеїв, що не доставало, з текстури, зліпив разом із залізом і так змайстрував щось наче шолом. Тепер зайнявся конем. Була у нього сухоребра коняка, лише шкіра тай кости. Та йому здавалася вона красшою від Букефала — Олександра Великого та Сидової Бабеки. Чотири дні, як Бог приказав, стра-

тив, заки видумав назвище для свого коня. Добре передумавши й випробувавши з тисячу ріжних назв, рішився в кінці назвати його »Розінантом«. Назвище дуже йому сподобалося, та було для нього величне й милозвучне. По осьми днях надуми придумав і собі назвище. Порішив назватися Дон Кіхотом, а по своїй вітчизні »з Манчі«. Думав так прославити й свою рідню й свою вітчину.

Коли так вичистив уже зброю, змайстрував приличний шолом, охрестив коня величаво, а себе знаменито, думав, що тепер не бракувало йому нічого, тільки дами серця, за яку боровся би.

І найшов її. Була се сільська дівчина, з села, що в ньому жив наш лицар. Звалася Альойза Льюренцо. Колись наш лицар кохався в ній, але так, що вона сього ні не знала, ні навіть не здогадувалася. По довгій турботі найшов і для неї назвище теж величне, благородне й милозвучне (на його думку). Назвав її Дульчінея з Тобоза, бо справді вона звідтам походила.

РОЗДІЛ II.

В нім описано, як Дон Кіхот рушив уперше в світ.

Та тепер не хотів уже він відкладати далше свого наміру. Думав, що в іншому разі грозить

світови небезпека. А він жеж рішився зробити разкінець усякій кривді. Тож не давши нікому найменшої познаки про свій намір, уоружився одного ранку ще на досвітках від стіп до голови, сів на Розінанта, наложив щит, узяв спис і малою фїрточкою

виїхав ніким не замічений. Пігнав у поле врадуваний, що так гарні наміри так гарно й зачалися.

А було се в місяци липни: погода була пре-гарна, теплесенько...

Та ледви проїхав сто ступнів від хати, пригадалася йому страшна правда: він іще зовсім не був прийнятий у лицарі і не міг відповідно до законів лицарства боротися з лицарями! По короткій надумі постановив просто дати себе першому стрічному лицареві лицарським ударом прийняти в лицарі, як читав про се у книгах.

Цілий день їхав він і ніщо йому не приключилося. Під вечер і він і його кінь падали вже зі знесилля та з голоду. В кінці побачив при дорозі заїзд. На дверях стояли дві молоді сільські дівчині. Йому видалися вони двома принадними дамами, а заїзд замком із вежами та баштами й зводним мостом. Він ждав тепер тільки, щоби по звичаю карлик сурмою дав знак про приїзд лицаря. Довго не трубів ніхто, аж геть пізніше пастух надігнав свині й затрубів, щоб свині збиралися. Наш лицар узяв се за сурму карлика й розрадуваний підступив до дам (себто до тих селянок, що там сиділи), й почав до них промови високолетними словами. Дівчата на вид страхопуда в залізній зброї та з незрозумілої мови почали голосно й дивінко сміятися. Наш лицар трохи не тріс із злости й кат зна, як був би закінчив сю справу, колиб саме на порозі не з'явився був товстий господар. І йому не багато хибувало, щоби на вид так дивачно пристроєної постати, не вибухнув сміхом, але що з природи був

обережний і боязкий, то на вид стілького оружя, здавив у собі сміх і так промовив:

— Пане лицарю, коли шукаєш захисту для себе, ні на чому тобі в мене не буде збувати, крім ложа, поза тим найдеш усього подостатком.

Коли Дон Кіхот побачив таку ввічливість кастеляна замку, бо за такого вважав коршмаря, відповів йому:

— Мені, пане кастеляне, не багато треба. Моєю окрасою оружя, а моїм спокоєм бої.

Коли Дон Кіхот при помочи коршмаря з тяжкою бідою зсів з коня, поручив коршмареві, щоби приказав людям дбати про його коня, бо в цілому світі нема красшого травоїдного звіряти. Господар завів коня до стайні, а обі дівчині стягнули з лицаря зброю. Зняли панцир, та ніяк не могли розчіпити нараменника, ані розв'язати зелених мотузочків шолома. А розтинати їх не дозволяв наш лицар. І так остав усю ніч у шоломі. Виглядав дуже почудернацьки. Дівчата спитали його, чи не хоче чого їсти. — Я їстиму все — відповів Дон Кіхот — і, як думаю, буде мені дуже смакувати.

Поставили йому стіл перед коршмою, бо сеж принято їсти на свіжому воздуху й господар подав йому на тарілці недоварені рибки та окраєць чорного, мов саджа хліба, досить уже припліснілого. Було з чого лускати від сміху, як він їв. Бо нарамен-

ники й шолом так вязали його, що власними руками не міг нічого вложити до уст. Одна з дівчат помогала йому при сьому. Напитку не можна було подавати так, як рибу, тож коршмар повертів тростину і вложив її Дон Кіхотови в уста, а другим вливав вино. І так поживили й напоїли його. Добряга Дон Кіхот зносив се все з терпеливістю, щоб тільки не дати розтяти мотузочків від шолома.

Дон Кіхот був щасливий. Одна тільки річ непокоїла його, що він не був іще лицарем.

РОЗДІЛ III.

В нім описано, як любо виміг Дон Кіхот на коршмарі, що сей увів його в лицарський стан.

Мучений тим горем, що про нього згадали ми при кінці попереднього розділу, наш загорілець не доїв навіть страви, а закликав господаря й замкнувся з ним у стайні. Там станув перед коршмарем на вколішках і так промовив:

— Славний і хоробрий лицарю! Я доти не рушуся з сього місця, поки, милостивий пане, не приречеш мені, що прихилишся ласкаво до просьби моєї, якої сповненне не менше тобі самому чести й слави, як усьому світови користи й добра принесе.

Коршмар спершу страшно зчудувався, що перед ним немов перед святим паде хтось на вколішки й так високолетно до нього промовляє й старався підняти його на ноги, та се не вдалося йому. Дон Кіхот не подався, аж поки коршмар не прирік, що сповнить те, чого він від нього домагається і сподівається.

Тоді Дон Кіхот сказав:

— Просьба моя, до тебе, пане, що її сповнення ти мені був ласкав приректи, се: щоб ваша ласкавість завтра скоро світ зволив мене ввести в стан лицарський. А сьогодні в ночі, щоб ти позволив мені відбути лицарську пробу в каплиці твого замку, де належним скупленням духа приготуюся до прийняття достойного знамени, якого так горячо бажаю й яке надасть мені право шукати лицарських пригод у несенню помочи нещасним, каранню кривдників по всьому широкому світі, як се приписує лицарський закон, що до нього вчисляю себе.

Коршмар, штука мудра й спритна, відразу пронюхав, що лицареві зайчики скачуть по голові. Та тепер, коли почув таку славу промову до себе, був уже певний, що так є, й для самого сміху прирік йому, що задоволить усі його бажання.

Він сказав Дон Кіхотови, що не міг щасливіше вдатися з просьбою, що гарний робить вибір покликання й що він сам замолоду лицарював та

навитирався чимало кутів по божому світі. Жаль тільки, що в його замку нема капліці. Але рада найдеться. Дон Кіхот може так само добре відбути варту зброї на подвірю. Завтраж рано відбуде церемонію введення його в лицарський стан.

Потім питав коршмар іще Дон Кіхота, чи він має що грошей.

— Гроший! — відповідав Дон Кіхот — ані шага, ніколи я не дочитався в ніякій історії, щоби хто з мандрівних лицарів мав із собою гроші.

— О! то дуже помиляєтеся, — відповів на се череватий коршмар, — коли про се нема нічого в книжках, то саме тому, що ті, що їх писали, вважали се за дуже просту й конечну річ, щоб мандрівні лицарі мали гроші так само, як нічого там не пишеться, щоб мали сорочки на зміну, а чейже без сього не було.

І пересвідчив його, що лицар конче мусить мати чуру, гроші й усе инше потрібне в дорозі. Дон Кіхот прирік піти за його радою й заразівнітько зібрався до відбуття лицарської ночі на подвірю біля коршми. Він поклав усю свою зброю на корито, що стояло біля колодязя й із щитом на рамени та списом у руці став поважно проходжуватися перед коритом із виразом і милим і гордим заразом.

Настала ніч. Коршмар узявся за підбоки тай оповідав усім гостям у себе, що сей божевільний

І сталося, що другий погонич пішов поїти своїх мулів. А він нічого не знав про пригоду першого, бо той ще й досі не встав. Дон Кіхот не говорив уже нічого й не взивав нічиєї помочи, тільки коли побачив, що погонич підходить до зброї, знов скинув щит і знову хопив спис і так ним змастив погонича три чи чотири рази, що в кількох місцях зранив йому череп. На лемент і репет раненого збіглися люди, а з ними й коршмар. Дон Кіхот ухопив щит і меч у руки й закликав: »Пані найчуднійшої краси, сило і гордосте серця могого! Тепер прийшла хвиля, щоб ви найдостойніший свій зір звернули ласкаво на лицаря, раба свогого, пригнетеного так тяжкою пригодою!«

По сих словах почувся так сильним і хоробрим, що всі погоничі світа не дали би були йому ради, а бодай він був би перед ними ні на ступінь не подався. Товариші ранених погоничів стали обкидати Дон Кіхота каміннем. Він, як міг, захищався щитом і не відступав від корита. Коршмар кликав на людей, щоб дали лицареві спокій. Дон Кіхот прозивав усіх зрадниками, а пана замку віроломником і зрадником.

— Стріляйте, бомбардуйте! — верещав він — зрадницьке племя, та не підходіть ближше, бо побачите, що буде вам за вашу зухвалість. А кричав так зично й так гордо, що страх пройняв напа-

стників і вони за ірадою коршмаря перестали кидати каміннем. Дон Кіхот дозволив зібрати з боєвища ранених і з найхолоднішою кровю почав знов ходити коло своєї зброї, мов ніколи нічого не було.

Господар роздумався, що се трохи за великі жарти й щоб Дон Кіхота як найскорше позбутися, рішив зараз забратися до церемонії введення його в лицарі. Підступив до Дон Кіхота й виправдався з зухвальства сих простаків. Дон Кіхот покарав їх зрештою як слід. Удар у шию та в рамена може після лицарського церемоніялу відбутися й під отвертим небом. Щож до стороження, то вистане дві години, а він стереже вже більше як чотири.

Дон Кіхот заявив, що він готов. »Пан замку« виніс велику книгу (а була се книга, в яку вписував пашу, що її видавав погоничам), покликав обі знані нам уже дівчині й хлопця, якому дав у руки огарок і казав Дон Кіхотови стати на вколішках. Потім ніби читаючи з книжки якусь молитву, підніс руку й дав йому доброго ошийника, а далі мало що легший удар мечем у плече. Одній із дам казав припоясати йому меч, а другій, щоби припняла острогу. Обі зробили се з великою повагою й принагідністю, хоч душилися від сміху.

Дон Кіхот подякував їм, обняв коршмаря, осідлав коня й радий та веселий почвалував із подвіря.

Коршмар був щасливий, що збувся клопоту, ще й поблагословив його на дорогу та навіть не жадав заплати за випите та зїджене.

РОЗДІЛ IV.

В нім описані перші пригоди Дон Кіхота й невеселий їх кінець, суд пароха над Дон Кіхотовою бібліотекою та як лицар найшов собі чуру.

Дніло вже, коли Дон Кіхот кидав заїзд. На radoщах пригадав собі, що »пан замку« казав йому придбати собі чуру та заpastися в конечні на дорогу річи. І рішився завернути до дому.

Їде він, їде. Аж тут чує здалека крики й зойки.

— Хтось нещасний взиває помочи — подумав — треба спішити!

І завернув Розінанта в глибину ліса. Зараз недалеко побачив хлопця, може п'ятнадцятилітнього, що привязаний до дерева й обнажений по пояс вився з болю від ударів, які завдавав йому грубим мотузом плечистий, сильний великан. Хлопець просився, благав: »Даруйте, даруйте, не буду, не буду, словечка не писну, а череди берегтиму як ока в голові«.

за купном шовку до Мурції. Було їх шість на конях, із парасолями в руках, а за ними чотири їздці служби й три піші при мулах. Дон Кіхот узяв їх за блудних лицарів і станувши на серед дороги, закликав:

— Нехай ніхто не важиться сюди переїздити, хто голосно не заявить, що нема красшої в світі від монархині Манчі, незрівнаної Дульчінеї з Тобоза.

Купці відразу пізнали, що мають діло з людиною, в якої не всі дома, тому один із них хотів забавитися і сказав:

— Пане лицарю! Як можемо таке заявити, коли зовсім не знаємо її. Покажи її, а коли так є, як кажеш, заявимо се із усього серця!

— Не булоб у сьому ніякої заслуги признати красу, колиб ви побачили її. Признайте тепер, зараз, а ні, то горе вам — будете мали зі мною справу й розправу!

На се купець:

— Так годі, славний лицарю! А то готові ми ще наразити собі всіх монархинь Алькарії й Естрамадури. Покажи бодай малесенький її образочок, а тоді хочби вона на одно око зизувала, а з другого червінь із сіркою їй плили, то признаємо все, що жадаєш на її похвалу.

— Що? Червінь із сіркою з її ока? А підлічури! Бальзам і янтар плине їй із очий — закликав Дон Кіхот.

І як не скочить на жартуна зі списом! Та якось у розгоні Розінанте зашпортався й на самій середині дороги упав, як довгий, а наш лицар покотився аж на поле. Він намагав піднятися, та важка старосвітська зброя не давала йому встати. Розлючений Дон Кіхот почав тепер воювати язиком і кричав за купцями: »Боягузи, не тікайте! Стривайте, підляки! Я не винен сьому, що лежу на землі, се кінь винен!« На такі обиди прискочив один із парубків і куснями ратища почав з усеї сили молотити Дон Кіхота. Так розпалився був, що хоч пани спиняли його, не перестав, аж поки сам не змучився при тій роботі.

Збитий на винне яблуко лежав Дон Кіхот і стогнав, але враз і потішав себе, що такі пригоди можуть лучатися тільки мандрівним лицарям і вони їм лише честь приносять.

Вже добре був зголоднів, як під вечір найшов його й пізнав селянин із йогож села та забрав на свій віз і повіз до дому. Дома дали йому їсти та поклали в ліжку.

На другий день парох, приятель Дон Кіхота, випросив у Дон Кіхотової кузинки ключі до його бібліотеки й почав переглядати усі книжки, що позбавили добрягу лицаря клепок. Одну за другою викидав опісля крізь вікно на подвіре, де вони всі згоріли. А саму кімнату, де були книжки, щільно

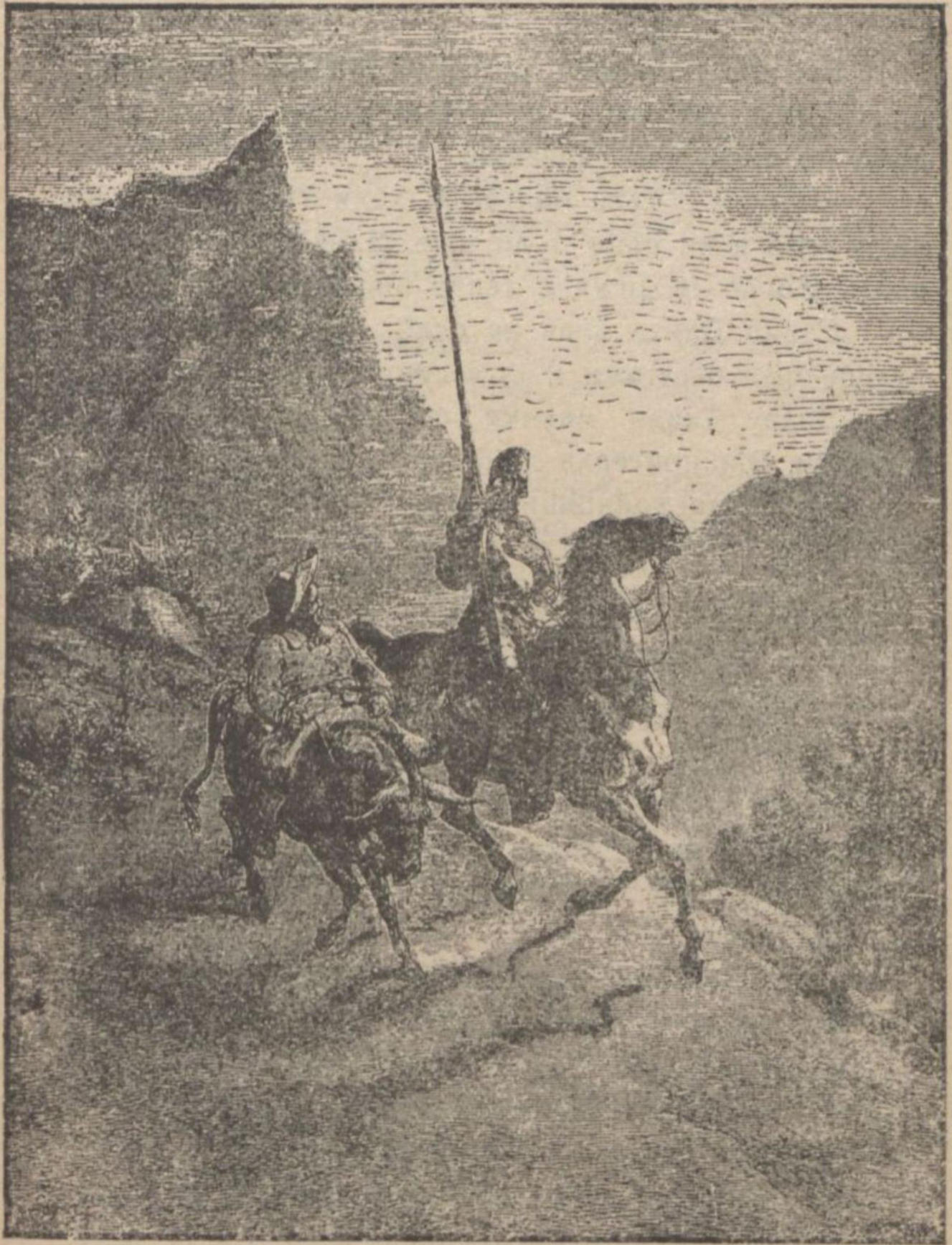
замуровано. Коли Дон Кіхот спитав за своїми книжками, сказали йому, що їх забрав його смертельний ворог, могутній чарівник. І він повірив.

Чотирнацять днів спочивав він дома. Усі домашні думали, що він прийде до себе й покине свої дурощі. Та він не кидав своїх мрій, тільки не давав сього пізнати по собі, хоч раз-у-раз сперечався з парохом і цируликом, що мандрівні лицарі річ найпотрібніша на світі.

Потайки Дон Кіхот намовляв сусіда, селянина дуже чесного, але вбогого й якому також якось не доставало клепки в голові. По довгих говореннях і намовах удалося Дон Кіхотови намовити Санча Панзу (так звався сей хлібороб), що став його чурою.

Тепер Дон Кіхот став думати над тим, як би то роздобути гроший. Один хутір продав, другий заставив, а все за півдурно й так придбав трохи гроша. Поладнавши трохи зброю, приказав »чурі«, щоб на таку й таку годину був готов у дорогу, а передовсім щоби придбав бесаги.

Санчо Панза не мав коня, тільки старого осла. Дон Кіхот довго не хотів пристати на осла, бо ніяк не міг собі пригадати, щоби хто з лицарів мав чуру на такому верхівці. Та в кінці згодився. Як здобуде колись коня від якогось нечемного лицаря, то дасть його чурі.

Все те робилося потайки. Санчо не попросився ні з жінкою, ні з дітьми, а Дон Кіхот своїм дома не писнув ні словечка.

Виїхали з села ночею й їхали так спішно, що на другий день рано були вже далеко й могли бути певні, що їх не дожене тепер ніяка погоня.

Санчо Панза їхав на ослі, як патріярх із перевішеними бесагами й із великим міхом на вино.

Зразу їхали мовчки, та Санчо не міг довго мовчати. Він пригадав лицареві обіцянку.

— Найдостойніший мандрівний лицарю! Пам'ятайтеж, прошу вас, про той острів, що ви мені його обіцяли, бо який би він там не був великий, я буду гарненько ним правити.

(А треба знати, що найбільше обіцянкою острова Дон Кіхот завабив Санча Панзу в чури).

Дон Кіхот обіцяв йому дати не тільки губернаторство, але й королівство. І то не аж на старість, як се йнші лицарі робили, але скорше. Бо здобуде він цілі королівства, хто зна, чи вже не за яких шість днів.

РОЗДІЛ V.

В нім описано поведження, якого зазнав лицар Дон Кіхот у страшній і нечуваній пригоді з вітраками та й що пізніше склалося.

Коли так розмовляють, Дон Кіхот замітив із віддалік із трицять або сорок вітраків. І як тільки замітив їх, закликав:

— Доля сприяє нам більше, ніж ми самі бажалиб. Друже Санчо, чи бачиш сю громаду великанів? Я на них ударю й усіх ізгладжу з сього світа. Такий мій намір. Гарний буде початок. Їх добичею збогатимося сильно. Така війна чесна, бо на Господню славу. Рід сих великанів треба викорінити з землі, так Бог каже.

— Що за великани? Де? — питає Санчо Панза.
— А там, чи ж не бачиш їх? — сказав Дон Кіхот — із так величезними руками, що в деяких і на півмилі сягають.

— Алеж пригляньтеся добре, вельможний пане — відповів Санчо — таж се не великани, се вітраки, а ті руки, то крила, що їх обертає вітер.

— Га, як се зараз видно, — каже Дон Кіхот — що не маєш досвіду в лицарській штуці. Се великани, кажу тобі, але коли тебе збирає страх, то

забирайся куди в кут говорити Отченаш. Я кинуся на них сам, хоч їх стільки.

Із сими словами спняв острогами Розінанта. Санчо клявся на душу й тіло, що се вітраки, а не великани. Але для нашого лицаря були то такі великани, що не тільки не чув криків свого чури, але чим більше зближався до них, тим більше вірив своїй уяві.

— Не тікайте, боягузи! — верещав на все горло — не тікайте, підлий і нікчемний роде, один тільки лицар іде на вас.

Що саме зірвався вітер, вітраки почали обертатися, а Дон Кіхот верещав іще голоснійше:

— Пусте се, пусте! Хоч би ви там стільки руками махали, що сам Бріярей, то ніщо не може!

І не тратив часу. Поручився зараз із усієї душі пані свого серця, гарній Дульчінеї, й благав її о поміч у так великій небезпеці. Заслонився щитом, наставив спис і що тільки сил у Розінанта, пігнався на найблизший вітрак, упав на крило. Крило ломить йому спис на кусні, а самого враз із конем кидає далеко на поле, в дуже нещасному стані.

Санчо прибігає чвалом на ослі й бачить, що його пан і рушитися не в силі. О, бо тяжкий був упадок!

— А що до мільон сот громів — кличе Санчо — чи не говорив я, що се вітраки! Досить було мати очи! Хіба вам у голові що иншого світило.

— Тихо будь, Санчо — каже Дон Кіхот — у воєнному ремеслі доля править усім, нічого нема постійного. Знаєш, що я думаю? Се безперечна правда. То той чорнокнижник Фресто, що забрав мені всі книжки враз із бібліотекою, поперемилював тепер сих великанів у вітраки, щоби мені відняти славу побіди. Такий на мене завзятий і лютий. Та побачимо, побачимо! Штука його мусить уступити перед моїм мечем.

— Дай се Боже, вельможний пане — сказав Санчо й підвів його та посадив, як міг, на Розінанта, що мав одну ногу звихнену. Дорогою розмовляли дальше про сю пригоду й завернули до вивозу Ляпісе. Там — говорив Дон Кіхот — мусить їх стрінуги якась пригода, бо туди переїздить усе повно людей.

Санчо за дозволом Дон Кіхота, який не хотів нічого їсти, підідав собі дорогою та попивав вино з таким задоволенням виразом, що кожного Німця на сей вид взяла би зависть.

Ніч провели під голим небом, а радше під деревом, де Дон Кіхот виломав собі суху гиляку, що мала заступити втрачений спис. На гиляку настромив залізний кінець із поломаного списа.

Ранним ранком зірвався Дон Кіхот і збудив чуру. Санчо ледве протер очі, заглянув до вина, якого вже було дуже не багато. Дон Кіхот і не думав про сніданок. Рушили в дорогу.

Аж нараз підїздять до них два черці Венедиктини на великих мулах. За ними їхала карита, яку окружило пять їздців, а по заду два погоничі мулів. У кариті сиділа дама з Біскаї. Черці їхали сеюж дорогою, але до товариства дами не належали.

Дон Кіхот виїхав на серед дороги й загородив переїзд черцям.

— Окаянники, що держите з сатаною, зараз пустіть мені на волю достойні княжни, що їх везете в сій кариті. Бо як ні, то вас жде неминуча смерть.

Черці спинилися й здивовані не менше чудацьким виглядом Дон Кіхота, як і його промовою, виправдувалися:

— Пане лицарю, ми не окаянники й не держимо з сатаною; ми черці з монастиря св. Венедикта й їдемо своєю дорогою, а чи там у кариті які княжни захоплені, чи ні, про се нічого не знаємо.

— Не для мене сі гарні слова! — закликав Дон Кіхот. — Знаю я вас, нікчемні нужденники.

І як стій кинувся на одного черця з таким розмахом, що колиб той завчасу не кинувбися був до землі, то ледви чи вийшов би був ціло. Другий,

коли побачив се, підігнав мула й що сили пігнав у поле. А Санчо, коли тільки побачив, що чернець лежить на землі, зіскочив із осла та почав черця обдирати.

Двох людей із дружини черців стали питати в нього, по що він обдирає їх пана.

— А тому — відповів Санчо, — бо одежа черця належить до нього по закону, як добича побіди. яку відніс мій пан.

Ті оба не довго думали, а кинулися на Санча та й збили його так, що лежав ні живий, ні мертвий, Чернець тимчасом сів на мула та чкурнув за товаришем.

А Дон Кіхот підійшов до карити й так промовив до дами:

— Гарна пані, можете тепер робити, що вам подобається, ви тепер свободні; се рамя покарало зухвалість ваших гнобителів. Щоб ви, пані, не трудилися про назвище свого освободителя, то скажу, що зовуся Дон Кіхот із Манчі, мандрівний лицар і раб гарної й незрівнаної Дульчінеї з Тобоза. За прислугу жадаю тільки, щоб ви повернули до Тобоза, представилися тій дамі й оповіли їй, як я вернув вам свободу.

Коли один із біскайських лицарів побачив, що він силує, щоб кариту завернули до Тобоза, приступив до Дон Кіхота й зажадав, щоби він заби-

рався геть. Дон Кіхот закинув йому, що він не гідальго й із сього прийшло до завзятої бійки. Біскаєць так розпалився, що трохи не розчерепив мечем голови нашого лицаря й ми не чулиб уже про його геройські подвиги. Та на щастє меч Біскайцеви скрутився в руці й він ударив Дон Кіхота плазом та зірвав із сього боку тільки половину зброї й пів уха. Але сі втрати так знов розюшили Дон Кіхота, що він випрямився на стременах і вихилився наперед та як не рубне мечем противника в саму голову, що мимо подушки Біскайцеви почала текти кров носом, ухами й устами. Сполошений мул скочив на поле, а Біскаєць ледви живий упав на землю. Тоді Дон Кіхот зіскочив із коня, прискочив до лежачого та поклав йому меч на горлі й візвав, щоб піддався. Біскаєць не міг і слова промовити. Аж дама з карити стала просити за ним Дон Кіхота. На її просьбу Дон Кіхот дарував йому життє.

РОЗДІЛ VI.

В нім описана пригода Дон Кіхота в коршмі, яка видалася йому замком.

Потім мали ще оба різні пригоди. Здебільша приходилося ночувати під голим небом. Приязно й щиро прийняли їх були пастухи, яким Дон Кіхот

правив різні теревені про золотий вік лицарства. Хоч пастухи не розуміли ні крихітки з його палких бесід, та з вдяки поживили їх обох до сита й співали пісень. Від них рушив наш лицар даліше винищувати розбишак, що крилися між горами. Та склалося инакше. Тільки вїхали в ліс, на лісову поляну, де паслося стадо коний, Розінант, побачивши коний, і собі розбрикався. Та тамті коні, побачивши такого сухореброго, стали його бити копитами. Коли се увиділи конюхи, кинулися й собі на Розінанта тай так йому доправили, що він повалився на землю. Побачив се Дон Кіхот і кинувся на конюхів, щоби пімстити кривду, завдану Розінантови. Санчо, загрітий прикладом пана, втиснувся й собі між конюхів. Та тільки Дон Кіхот зранив мечем одного з них, пастухи розлютилися й кинулися з палками на обох напастників і нуж молотити їх киями, мов найняті. Не довго трівало, як упав Санчо, а за ним і завзятуший Дон Кіхот, у ніг Розінанта. Конюхи настрашилися, що може занадто намолотили й дальшою молотьбою готові вимолотити душі з обох, швидко втекли. На побоевищі остали три побиті: Дон Кіхот, його чура й кінь. Довго лежали вони на мураві. Коли як так прийшли до себе, Санчо висадив Дон Кіхота на осла, а Розінанта привязав до ослового хвоста, взяв осла за уздечку й пішов шукати дороги.

По більше як півгодинному поході щаслива зоря довела його до якоїсь господи. Зрадив Санчо на сей вид. Дон Кіхот узяв її зараз за укріплений замок, хоч вона виглядала дуже нужденно.

Заїхали. Коршмарка постелила Дон Кіхотови досить неvigідну постіль у якійсь закутині, що по всій правдоподібности служила доси за склад со-
ломи. Коли тільки вклали там Дон Кіхота, госпо-
диня з дочкою обліпили його плястрами від ніг до
голови. Дон Кіхот став приготовляти славний ли-

царський балізам із розмарину, вина, соли й оливи. Зварив се все, а потім змовив Отченаш, Богородице, Достойно й Вірую і бальзам був готов. Випив його повну склянку. І справді наче воно помогло йому, бо коли напився, зіпрів і накритий тепло, заснув. Спав із три години. Коли збудився, почувся так здоров, що не сумнівався вже в силу сього бальзаму. Побачивши се Санчо, за дозволом пана випив і собі. Наслідок був зовсім відмінний. Дон Кіхот говорив, що се тому, бо він не лицар.

Коли відїздили, Дон Кіхот сам осідлав Розінанта, а Санча посадив на осла й звернувся до коршмаря з такими словами:

— Пане каштеляне, я був би невдячний, колиб не тямив усіх тих чемностей, що ними обсипано мене в вашому замкові. За гостинність можу віддячитися тим, що пімщуся на кімось, що вас обидив. Бож моїм обовязком підпомагати слабих, а карати зрадників. Пошукайте у тямці, а коли маєте на кого пожалуватися, позвіть його тільки, а прирікаю вам в імени лицарства, в яке мене введено, що матимете задовольненне.

Господар відповів із такоюж повагою:

— Я не жадаю від вас нічого, тільки заплатіть мені за нічліг та за страву для вас обидвох і за обрік для коня.

— Абож се коршма? — здивувався Дон Кіхот.

— Так, то одна з найпорядніших — відповів господар.

— Значить, я доси жив у блуді — замітив Дон Кіхот. — Я справді думав, що се замок і то не якийбудь. Коли се дійсно коршма, то мусите поки що вибачити. Я не можу противитися правилам мандрівного лицарства, що забороняє лицарям платити за кватири або за щонебудь. Кождий винен їм приязний приєм із вдяки за тягар і труди.

— Се мене мало що обходить — відповів господар — заплатіть, що винні і оставте мене з своїми теревенями та лицарством у спокою.

— Ви дурний і лихий господар! — відповів Дон Кіхот, ударив Розінанта острогами й вискочив із подвіря, навіть не оглянувшись.

Тоді коршмар побіг до Санча, щоб від нього добути заплату. Та Санчо сказав, що коли його пан не заплатив, то й він не обов'язаний платити. Господар дуже розлютився, а Санчова лиха доля хотіла, що саме тоді в коршмі найшлося кілька збиточників. Вони стягнули Санча з осла. Один приніс коц. Завели Санча на подвіре, там поклали його на коц. Чотири найсильніші хлопці ухопили коц за кінці й нуж підкидати ним у гору до висоти дванацяти або й п'ятнадцяти стіп. Страшні крики бідняги дійшли до ух його пана. Він завернув

коня й поїхав назад до коршми. Ворота були замкнені, тому став він обїздити обїсте коршми довкола, щоб найти отвір. Бо крізь мур побачив, що виробляли з його чурою. Був би певно сміявся до розпуки на вид, як Санчо літав висше муру мов птиця. Та не до сміху йому було. Гнівний був би певно видрапався по хребті Розінанта на мур, колиб не був так збитий. Але за те стільки лайки насипав на голови збиточників, що годі й описати. Та вони на те не зважали, а серед голосних сміхів дальше вели свою забаву. І Санчо дальше підлітав, то спав та кричав невиносимо.

Аж коли вже добре змучилися, завинули Санча в коц тай посадили на осла. Одна з наймичок винесла йому збанок води. Він мимо спротиву Дон Кіхота випив усю тай виїхав із подвіря, задоволений, що нічого не заплатив, хоч надставив шкіри й боків, звичайну свою заплату.

РОЗДІЛ VII.

В нім описана боротьба Дон Кіхота з чередою овець.

Коли Санчо дігнав пана й Дон Кіхот побачив, що його чура такий збитий, сказав до нього:

— Теперечки вже не сумніваюся, що в сьому замкови чи коршмі є якісь чари. Хтож міг так

страшно збиткуватися над тобою, як не марюки й люде з того світа?

Та Санчо відповів, що се не марюки, а звичайні люди. Він навіть знає їх назвища. А відтак додав, що красше завчасу покинути шуканне пригод, бо вони крім побоїв нічого не принесуть.

— Далєбі, найкрасше й найпевнійше, на мій маленький розумець, вернути в наше село саме тепер у часі жнив. Бо не добрі наші жнива на чужих полях.

Та Дон Кіхот не дав себе переконати й говорив своїому чурі, що нема красшої в світі приємности, як побіда в бою й перемога над ворогом. Потішав його, що небаром здобуде меч так по мистецьки викутий, що того, хто носить сей меч, не чіпаються ніякі чари. А тоді хто йому опреться?

Коли так розмовляли, нараз Дон Кіхот побачив із далека туман куряви. І відразу заявив, що се йде величезний відділ війська, зложений із усіх майже народів світа.

— Се день — заявив він Санчови — в якому хоробрість моя заясніє, а знамениті діла мої описуватимуть у книгах на науку прийдешніх поколінь.

Тоді Санчо вказав на куряву з супротивної сторони. Се ще більше втішило Дон Кіхота. Тепер був уже певний, що се дві ворожі армії, які напевно зведуть тут рішаючу боротьбу. Оповів навіть Сан-

чови, що лівобічна армія, се армія цісаря Аліфанфарона, володаря острова Тайдобана, а правобічна, се армія царя Гарамантів, Пентаполина Голораменного. Тому так зовуть його, бо бється з обнаженим раменем. Аліфанфарон поганин закохався в дочці Пентаполина. Пентаполин не хоче віддати за нього дочки, поки не виречеться Магомета. І з сього прийшло до війни.

Потім Дон Кіхот вийшов на горб і показував Санчови головних вождів обох армій. І Дон Кіхот назвав йому ще багато, багато знаменитих і славних імен лицарів, які, як йому здавалося, були в тих арміях.

— Чи чуєш іржанне коний, Санчо, звук сурм, гук барабанів? — питав він у чури.

— Далєбі, паноньку, я не чую нічого, тільки блей безлічі овець і баранів! — відповів Санчо.

— Твій страх обманює твої змисли. Коли боїшся то лиши мене самого, щоб я перехилив побіду туди, де підйму своє рамя.

І спняв коня острогами тай блискавкою зїхав із горба на долину.

Санчо аж дерся з крику, щоб лицар задержався, бо се справді вівці; брав небо на свідка, всіх чортів взивав, однак все дарма.

Дон Кіхот собі кричав із усієї сили:

— Відваги, хоробрости, лицарі, що боретесь під стягами дикого Пентаполина Голораменного. Тільки за мною, а пересвідчитесь, що пімщуся за нього на зрадникови Аліфанфаронови з Тайдобана.

І кинувся як скажений на череду овець і нуж різати їх так завзято й хоробро, начеб мав діло з найстрашнішими ворогами.

Пастухи зразу тільки кричали на нього й виговорювали, але коли побачили, що криком нічого не вдіють, узяли метавки до рук і почали здоровити нашого героя каміннем, більшим як кулаки, й то так скоро, що один раз не ждав довго на другий. Один із сих камінів почаствував його таки добре в бік. Лицар думав, що вже погиб, та на щастє пригадав собі, що має чудодійний бальзам; підняв бляшанку й почав його пити. Аж тут другий камінь як не ввалить у бляшанку, розбив її на на хамуз, по дорозі вибив три чи чотири зуби й поторощив усі пальці в руці. Два сі удари були такі сильні, що наш герой простягнувся мов неживий на землі. Пастухи думали, що він на правду неживий, зігнали швидко череду й забравши побитих баранів, числом сім, скоро віддалилися.

Санчо з горбка приглядався божевільним учинкам, рвав собі бороду та проклинав годину, що в ній пізнався з лицарем. Коли побачив, що його пан лежить напівмертвий, підійшов до нього й під-

няв на ноги. Хотів його тепер покріпити з бесагів, та з страхом замітив, що бесагів нема.

— Будемо, значить, приневолені сьогодні постити — сказав Дон Кіхот.

— Хіба що найдемо на левадах ті зела, на котрих знаєтеся, а які нещасливим лицарям заступають поживу.

Та Дон Кіхот заявив, що волів би один шматок разового хліба й дві головки сардинок від усіх тих зел.

І повсідали — Дон Кіхот на Розінанта, а Санчо на віслюка — тай поволи серед розмови поїхали даліше.

Аж тут і ніч зійшла на землю. Стало темно, темнісінько. Їдуть, їдуть, обидва голодні мов вовки. Санчо все мав надію, що побачить яку коршомку. І справді побачили в віддалі повно світел, мов зір нерухомих. Аж нараз ті світла заворушилися й стали наближатися до них. Санчо млів із жаху, а й Дон Кіхотови стало волосе дубом. А світла все росли й росли. Нараз побачили з 20 людей на конях, у білих одягах і зі свічками в руках. Дон Кіхот спинив їх, а коли їх відповідь не задоволила його, кинувся на них і почав бити. Ішло йому легко, бо всі взяли його за чорта й одні повтікали, а другі зі страху не знали, що діяти. Аж тут Дон Кіхот побачив, що один лежить під мулом. Казав йому

піддатися. Та з його слів пізнав, що він духовна особа, що він провадив одинацять священиків, які переносили тіло гідальга, що помер у Басі й хотів, щоб його поховали в Себовлії.

Дон Кіхот перепросив його й велів Санчови допомогти сісти на мула тай пустив його. Санчо перед тим напакував свої мішки поживою, що була в бе-сагах на мулі богослова.

Коли виїхали на долину, позсідали з своїх верхівців, сіли на мураві й поснідали.

РОЗДІЛ VIII.

В нім описане здобутте Мамбринового шолома.

Проїхали оба, пан і чура, не один день і не одну нічку, не одну пригоду мали та ми про всі не згадуватимемо, бо книжка вийшла би за велика, а тим самим і за дорога. Згадаємо тільки найважнійші пригоди.

Раз переїздили вони попри млини. Вже не вітраки, але водні млини. Став накрапати дрібен дощик. Санчо радив скритися перед дощем у млині, але Дон Кіхот (мабуть від пригоди з вітраками) сильно зненавидів усе, що тільки носило назву млина. — «Ні за що на світі не піду туди!» —

сказав. Поїхали далі. Аж глип, а шляхом у віддалі їде напроти них якийсь їздець. На його голові світило щось мов золото.

Зрадів Дон Кіхот:

— Друже Санчо, — каже. — Я певнісінький, що се лицар, який носить знаменитий шолом Мамбринна.

Не хотів вірити Санчо. Він запевняв, що се якийсь звичайнісінький собі чоловігга їде на віслюку, а на голові щось йому там блищить.

— Отже знай, — каже Дон Кіхот, — що те «щось», що блищить, се власне й є Мамбринів шолом. — Віддалися на кілька ступенів, лиши мене самого. Побачиш, що без пустого базікання покінчу все в одній хвилині й стану паном дорогоцінного шолома, якого я так бажав.

І коли вже сей ніби-лицар наближався, Дон Кіхот скочив до нього з розгоном і з піднесеним списом. Рішився пробити його наскрізь.

— Боронися, нужденнику, — закликав — або віддай мені добичу, яка справедливо мені належиться.

Цирулик (бо се він був), на якого несподівано напала якась людина без якоїнебудь причини, щоб оминути удару списа, зісунувся з осла на землю, а звідси зірвався та мов олень утік із поля. На полі остали ослиця й мідяна мидничка, що її цирулик держав на голові.

Дон Кіхот велів чурі підняти »шолом« (себто мидничку).

Санчо підняв, але коли Дон Кіхот заложив її на голову, не видержав, розсміявся.

— Із чого смієшся? — спитав наш герой.

— А сміюся з великої голови, яку мусів мати власник сього шолома, що мов капля води подібний до мидниці голяра.

— А знаєш ти, що я думаю — каже дальше Дон Кіхот. — Сей неоцінений шолом мусів припадком попасти в руки такому, що не пізнавши його справжньої вартости, стопив пів шолома на золото, а з другої половини зробив те, що як кажеш, подібніське до голяревої мидниці. Та нехай буде, що хоче, мені байдужа така переміна. У першій кузні скажу направити шолом і думаю, що тоді він зовсім не уступатиме шоломови, що його скував Вулькан для бога війни. А поки що й так носитиму його. Все те красше, як ніщо. Заслонить бодай від ударів каміннем.

— Певно — сказав Санчо — коби тільки не кидали каміння метавкою, як у часі тої бійки з двома військами, що в ній так страшно обробили вам щоки. І, слава Богу, збили слоїк із посвяченим напитком, що від нього мені трохи кишки не пірвалися.

— Мало дбаю про втрату слоїка, — відповів Дон Кіхот — бо знаю спосіб, як приготувляти сей бальзам.

— Знаю й я його — забурмотів Санчо — та колиб я знав, що прийдеться мені колинебудь його робити, а передовсім кушати хоч крихіточку, то я волів би тріснути на двоє в сій хвилині. Та я й не думаю, щоби потребував коли сього бальзаму. Ужию помочи всіх пяти змислів, що їх мені дала природа, щоби встерегтися від нагоди навіть обмивання ран. Я й не думаю завдавати рани. Щож до того підкидування, то може приключитися мені й у друге. За такі пригоди годі ручати. І колиб я колинебудь найшовся в такому положенню, то не мав би иншого способу, як знову затиснути зуби, стулити лопатки та замкнути очі й позволити кидати собою до схочу.

— Недобрий з тебе християнин, Санчо, — сказав Дон Кіхот — бож забуваєш обиди. Знай, що великі серця не займаються такими дрібницями. Тай чи скалічили тобі ногу, зломали ребро, або розбили голову? Ні, правда? В кінці се все був собі звичайненький жарт, бо колиб я був иншого пересвідчення, то повір, що я був би вернувся й пімстився за тебе кривавійше, як Греки на Трої за викраденне Олени, яка чейже — додав із глибоким зітхненнем, не мала би стілько слави зі своєї вроди, колиб жила сьогодні, або колиб моя Дульчінея жила в її часах.

— Ну, добре, нехай се буде жарт, — відповів Санчо — згода на те тим більше, що не бачу способу, як пімститися. Та чи жарт, чи правда, памятаю довго. Але оставлю се на пізнійше. Тепер бажав би я довідатися в вас, що зробимо з сим буланним коником, що так подобає на осла, як ваш преславний шолом на мидницю. Догадуюся з утечі їздця, що ви повалили його вашим списом, то він уже сюди не верне; шкода лишати так на божу волю се бідне звіря тим більше, що буланний нічого собі віслючок.

— Я не звик — відповів Дон Кіхот — забирати добичу переможеним і не гідне лицаря пускати пішки переможеного противника, хіба що переможець стратить коня в бою, тоді може взяти коня противникови, як належну добичу в рівному бою. Тож приказую тобі, Санчо, оставити тут сього коня чи осла, як кажеш, власник напевно верне по нього, тільки підемо звідсіля.

— А я в найкрасшій вірі хотів уже се звіря повести з собою, або бодай заміняти за свого осла. Занадто жорстокі сі лицарські закони, коли не дозволяють навіть виміняти осла за осла. Цікаве, чи вільно виміняти бодай сідло?

— Я сього не зовсім певний — відповів Дон Кіхот — і заки виясню сумніви, позволю тобі виміняти сідло, коли вже ся виміна конче потрібна

— Найпотрібніша в світі — закликав Санчо й зняв швидко сідло з цируликового осла та поклав на свого. Було воно куди красше.

Після сього зіли сніданок із останків вчорашньої вечері й напилися води з річки, що плила від фолюшових млинів і пустилися в дорогу без якого небудь напрямку. Здалися на Розінанта, за яким жваво йшов Санчів віслючок.

В часі повільної їзди Санчо завів із Дон Кіхотом розмову про лицарську славу, як нагороду за лицарські діла. Дон Кіхот обіцяв, що коли стане королем, зробить Санча графом. Радив йому тільки тоді голити бороду. Санчо заявив, що коли стане графом, держатиме собі окремого голяра. Се Дон Кіхотови дуже припало до вподоби.

РОЗДІЛ ІХ.

В нім описане, як Дон Кіхот привернув волю нещасним, веденим мимоволі туди, куди вони не бажали.

Нараз побачив Дон Кіхот коло дванацять піших людей, насилених мов коралі на одному ланцусі й закованих у кайдани. Вели їх два кінні і два піші сторожі. Коли Санчо побачив сю сумну валку, закликав:

— А, то ведуть злочинців на галери.

— Як се? на галери? — крикнув Дон Кіхот. — Чи ж можливе, щоби король робив насильство над ким небудь?

— Я сього не кажу — відповів Санчо — говорю тільки, що се люди, засуджені за проступки служити королеви на галерах.

— У всякому разі — сказав Дон Кіхот — се певне, що сих людей змусили йти проти їх волі.

— Зовсім певно — відповів Санчо.

— Що так воно є — закликав Дон Кіхот. — Мушу вмішатися в сю справу, бо обов'язком блудного лицаря не допускати до насилля й помагати нещасним.

Тимчасом вязні й сторожі наблизилися. Дон Кіхот як найчемнійше просив сказати йому, з якої причини ведуть сих нещасних.

— Пане — відповів один із їздців — се злочинці, що йдуть на галерах служити королеви. Решта, не думаю, щоб могла тебе обходити.

— А всеж таки зобов'яжеш мене сильно, — сказав знов Дон Кіхот — коли дозволиш мені випитати кожного з окрема, за що попав у неласку.

На його проханне згодилися й він підійшов до вязнів та спитав першого, за який то проступок мають його покарати.

— Тільки за любов — відповів галерник.

— Як то, за любов і ні за що більше? — сказав наш лицар. — А тож, коли залюблених мають слати на галери, то й я там уже від давна сидіти повинен.

— Мої любовці були іншого роду, як ви думаєте, — каже галерник. — Правду сказати, я так кечки закохався був у коші білля й так кріпко держав його в своїх обіймах, що колиб не поліція, кіш і досі був би в моїх обняттях. Зловили мене на вчинку й не питавши, засудили. Дали мені на завдаток сотню різок на спину... а коли три роки коситиму велику леваду, то вже з неї вийду свободний.

— Щож то зовеш: косити велику леваду? — спитав Дон Кіхот.

У добрій еспанщині се значить: веслувати на галерах — відповів молодий вязень.

Дон Кіхот питав потім другого, який був так засумований, що й словечка не міг промовити, але перший виручив його:

— О, то канарочок! Іде на галери за те, що за багато співав.

— Як се? — каже Дон Кіхот. — Чиж співаків теж висилають на галери?

— Так, пане — відповів галерник — бо дійсно нема нічого небезпечнішого, як співати в терпінню.

— Навпаки — каже Дон Кіхот — я чув, що спів зменшує журбу.

— Тут діється інакше — каже вязень. — Хто раз співає, плаче все життя.

— Признаюся, що нічого не розумію — сказав Дон Кіхот.

— Довідайтеся, добродію, — сказав один із сторожі — що в них співати в терпінню — значить, виявити щось на тортах. Мучили сього дурня й він признався, що вкрав худобу. За те покарали його на шість літ до галер, крім двісті різок, що їх зараз йому всипали. А сум його й сором беруться звідти, що його товариші погорджують ним і закидують йому недостачу витривалости тай доказують, що кримінальник має завжди волю на кінці язика, коли тільки не має проти себе свідків, і, щиро сказати, я в сій точці годжуся з ними.

— Я також — каже Дон Кіхот. — А ти? — запитав третього — що ти зробив?

Сей відповів найпростійше:

— Іду на галери на пять літ за крадіж десяти дукатів.

— Ах! Я радо дав би двацять, щоби тебе звільнити — сказав Дон Кіхот.

— На мою чесність, трохи за пізно — сказав галерник — зовсім, як муштарда по обіді. Колиб я був мав сих двацять дукатів у тюрмі, міг би був

помастити лаби мого сторожа, розбудити духа прокуратора й сьогодні був би я на балю в Толеді, замість манджати звязаним, мов хорт на привязі Та терпцю! На все прийде пора.

Перейшов так іще кількох і признавав їм слушність та обдаровував грішми. В кінці виступив вязень із зухвалим виразом лиця, літ до трицяти, зизоватий на одно око й сильнійше закований від інших. Мав ланцюг, прикований до одної ноги, який оповивав його тіло немов перстнями вужа, а на шиї обруч, що не міг зігнути голови. Від обруча до пояса йшли два залізні пруди, до яких прикріплено руки, заковані в кайдани так, що ні рук до голови ні голови до рук не міг наблизити.

Дон Кіхот спитав, чому з ним обійшлися го-стрійше, як із іншими.

— Бо він сам один — відповів стражник — більше заподіяв проступків, як усі інші разом. А крім сього він такий смілий, що ми не певні, чи навіть у такому стані, як тепер, не втече.

— А якийже його проступок — сказав Дон Кіхот — коли не заслужив на смерть?

— Засуджений на десять літ галер — відповів стражник — що є вже немов цивільною смертю. Та треба знати, що сей честивець, се славний Джі-нео де Пасамонте, або інакше Джінесільо де Па-рапіля.

— Пане комісарю, — перервав галерник — держіть, будьте ласкаві, язик за зубами й не розводіться над моїм назвищем. Імя моє Джінес, не Джінесільо, а Пасамонте не Парапільо, моє родове назвище. Нехай кождий зважає на себе замість на інших, а як добре розглянеться, найде без сумніву досить до осуду в собі.

— Зараз я тобі вкорочу язик, ти висока шибинице! — сказав комісар.

— Все діється тут по божій волі — сказав Пасамонт, — але прийде хвиля, в якій кождий довідається, яке моє справжнє назвище.

— Чиж не зовуть тебе Джінесілі Парапіля, обмовнику? — закликав стражник.

— Так, — відповів Джінес — та подбаю про те, щоб мене вже більше ніколи так не називали. Пане лицарю, — додав — коли хочете дати нам щонебудь, так зробіть се зараз і рушайте з Богом. Ся цікавість пізнання життя інших, що її ви виявили, зачинає мене нудити, та коли хочете знати мою історію, то знайте, що я Джінес де Пасамонте й моє житте описане п'ятьма пальцями сеї руки.

— Він говорить правду — каже комісар — написав сам свою історію, яку лишив за довгу у тюрмі, що виносив двісті реалів.

— Так, — сказав Пасамонте — та вона там не остане довго, хоча булаб заставлена й за двісті дукатів, добуду її звідтам.

— То така добра ся книжка?! — закликав Дон Кіхот.

— Така добра — відповів Пасамонте — що ніщо проти неї Ляравіль де Тормес і всі того роду книжки вже написані, або що будуть написані. Стільки лише можу вам сказати про неї, що є в ній правди знані, приємні й забавні, а так дивні, що не можливо видумати казок, які їм дорівняли би.

— А який наголовок книжки?

— Житте Джінеса з Пасамонту — відповів Джінес.

— Чи вже скінчене? — спитав Дон Кіхот.

— Скінчене о стільки, о скільки моє житте. Зачинається моїми народинами й триває аж до часу, коли я в останнє був на галерах.

— То ти вже не вперше там? — спитав Дон Кіхот.

— Ні, слава Богу! — відповів Джінес — я мав уже честь служити там королеви чотири роки й знаю добре, як смакують бішкопти та киї. Пробував я часто одних і других. А в тім не дуже гніваюся, що знов мушу йти на галери. Там думаю покінчити свій твір. На еспанських галерах лишують доволі вільного часу.

— Ти виглядаєш на здібну людину — сказав Дон Кіхот.

— І нещасну — додайте ще, бо недоля переслідує все висших людей.

— І злочинців теж — перервав комісар.

— Я вже казав вам, пане комісарю, держіть язик за зубами. — Наші королі не дають права знущатися над нами, а ти призначений тільки довести нас, де тобі приказали. Тож нехай кождий мовчить, або говорім усі разом і рушаймо вперед, бо вже й так за довго триває се все.

На сі слова комісар підніс палицю, щоби покарати Пасамонта, але Дон Кіхот станув між ними й заборонив йому се зробити.

— Справедливо — сказав — щоби той, хто має звязані руки, мав бодай язик свобідний! — Потім звернувся до галерників: — Брати мої, — каже, — з сього, що я чув про вас, бачу ясно, що хоча кара, на яку вас засудили, виходить із ваших похибок, то не зносите її без терпіння, і що не маєте великої охоти йти на галери й що в кінці ведуть вас туди проти вашої волі, а що часто буває, що недостача відваги з одного боку, недостача гроший із другого й у кінці мало зглядів у судів, втручують людей у таке положенне, все те змушує мене заявити вам, що небо післало мене на світ, як блудного лицаря, щоби я ніс поміч мученим і ма-

лих увільняв від тиранства великих. Що все, на скільки можна, слід робити згідно, тож прошу пана комісаря й стражників, щоби розкували ваші кайдани й пустили вас на волю. Найдеться ще досить інших людей до королівської служби, а в кінці несправедливо робити невільниками вільних людей. Тож, пани стражники — додав — дуже вас прошу тому, що сі бідняги ні в чому вас не обидили, пустіть їх, нехай самі відбувають покуту, не примушені до сього жадною чужою волею. Є справедливість у небі, що править і карає лихих, коли не хочуть поправитися, а чесним людям не ялося бути катами ближніх своїх. Панове, ласкаво й чемно прошу вас про се. Коли вволите моїй просьбі, зобов'яжете мене сильно, а як ні, сей спис і сей меч та сила могою рамени змусить вас до сього.

— Е, ба! Гарні мені жарти! — відповів комісар — також щось, начеб то в нашій силі було звільняти галерників. Їдьте з Богом своїм шляхом і красше поправте мидницю, що її маєте на голові, замість пхати ніс у чуже просо.

— Ти лайдак і шибеник! — закликав Дон Кіхот. — І в сій хвилі, не даючи часу на оборону, так сильно напер на комісаря, що повалив його списом на землю. Сторожа напала з усіх боків Дон Кіхота. Одні шпадами, другі метнами, булиб його легко перемогли, колиб галерники, побачивши

таку гарну нагоду відзискання волі, не почали розковувати себе з кайдан. Перелякана сторожа не могла нічого вдіяти. Санчо розкував Джінеса з Пасамонту, а він кинувся на комісаря, відібрав йому самопал і шпаду й так сильно вдарив на стражників, що вони втекли з боєвища.

Санчо не дуже тішився перемогою, бо не сумнівався, що сторожа верне небаром у більшому числі й покарає напасників. І тому радив Дон Кіхотови сховатися в горах.

Та Дон Кіхот не зважав на се, а скликав галерників, що обдерли комісаря й голого оставили на землі. Злочинці зібралися біля лицаря, а він говорив:

— Се чеснота добрих людей, що їх серця чують дяку за добродійство. Ви бачили, панове, що я для вас зробив, тож жадаю доказу подяки. Візьміть проте на себе кайдани, що з них я вас розкував, підіть до містечка Тобоза, там представитесь пані Дульчінеї з Тобоза й скажете, що посилає вас до неї лицар понурого лиця, раб її краси; оповіжте все, що я для вас зробив, а потім зможете піти, куди вам подобається.

Джінес із Пасамонту промовив в імени всіх:

— Пане лицарю й спасителю наш! Годі нам виповнити твій приказ, бо ми не важилисяб показатися разом із страху, щоб нас не пізнали. Нам

конче треба розлучитися й перебратися так зручно, щоби вдруге не впасти в руки святої Германдади, що без сумніву буде нас переслідувати. Та зате можемо на інтенцію пані Дульчінеї з Тобоза змовити багато Отченашів. Се можна зробити безпечно рано й у вечір, але ще раз кушати єгипетської юшки, чи там взяти на себе вдруге ланцюги, на се не згодимося.

— На Бога! — закликав Дон Кіхот у гніві — Дон Джінезільо де Парапіля є сином повії, та чим би він не був, мусить піти сам один закований у ланцюги й у всі прикраси, що їх мав передше на своєму благородному тілі.

Пасамонте дав знак своїм товаришам. Вони розбіглися й обсипали градом каміння Дон Кіхота, що не міг ні щитом заслонитися, ні острогами перемогти бронзової байдужости Розінанта. Санчо, скритий за осяом, оминув ударів, а його пан під каміннем упав з коня. Один із галерників зірвав йому з голови мидницю й ударив нею кілька разів Дон Кіхота в потилицю, а потім розбив її о камінь. Інші галерники здерли з Дон Кіхота одяг, що був поверх зброї. Булиб обдерли його зовсім та не пускала зброя. Здерли плащ із Санча, оставили його зовсім голого й накивали ногами. Осел, Розінант, Санчо та Дон Кіхот остали самі на боєвищі. Санчо голіський, начеб що йно вийшов з лона матері,

умирав із страху, щоби не впасти в руки святої Германдади. Дон Кіхот у кінці, сумний і розгніваний, нарікав на невдячність розбишак, яким зробив так велику прислугу.

РОЗДІЛ Х.

В нім описані різні пригоди й надзвичайні річи, які приключилися лицареві із Манчі на Чорній горі та покута, що її відбував, наслідуючи хмарного Красавця.

Дон Кіхот сів на коня мовчки, Санчо теж і вїхали на Чорну гору, досить високу. Добрий чура мав велику охоту переїхати всю гору, удатися аж до Альмодовару дель Кампо й там скритися на кілька днів перед пошукуванням справедливости.

Наші подорожні прибули вже начею в середгірє та розложилися в самітному місці, щоби там перебути кілька днів, поки стане їм поживи. Думали, що тут будуть безпечні. Та доля судила, що й Джінес де Пасамонте теж скрився між сими скелями. Пізнав Дон Кіхота й Санча по голосі й ждав, поки не заснуть. А що лихі все невдячні й нечемні й що потреба діравить камінь, Джінес, що не був ані чемний, ані вдячний, присвоїв собі в часі сну

Санчового осла, якого волів, ніж Розінанта й перед досвітком іще втік свобідно дальше.

Вскорі світова зірниця показалася з ясним видом, щоби владувати та прикрасити землю й засмутила бідного Санча, що вмирав із болю, коли пізнав, що втратив осла. Чура ридав так сумно й жалісно, що збуджений Дон Кіхот почув такі жалі:

— О, дорогий сину моїх внутренностей, ти родився в мойому домі, милий пістуне моїх діток, потіхо моєї жінки, зависте моїх сусідів й полекшо моїх трудів, живителю половини моєї особи, бо чотири сольди, що ти заробляв мені денно, оплачували половину моїх видатків.

Дон Кіхот потішав його й обіцяв дати вексель на три віслятка, яких пятеро остало дома. Санчо зараз затих і подякував сердечно своєму панови.

Дон Кіхот, якого сонце трохи покріпило, зрадів, коли побачився серед гір, бо не сумнівався, що в сих місцях найде якусь пригоду. Відсвіжив собі в пам'яті всі чудесні пригоди, які приключалися блудним лицарям у місцях так само самітних і так одушевився сими недорічностями, що забув усе інше. Санчо теж радів, що найшлися в безпечному місці й думав тільки над тим, щоби поснідати останками, що вратувалися. Ішов за паном із клунком, що його давнійше носив осел, добував час від часу кришки і зїдав їх лакомо. Аж замітив, що пан

Його старається підняти списом щось із землі. Була се шкіряна подушка й валіза. Санчо кинувся до валізи й крізь діри добув чотири сорочки з тонкого полотна й у платку чимало золотих монет.

— Нехай буде небо благословенне — закликав Санчо на сей вид -- бодай раз у життю маємо корисну пригоду! Й шукаючи далше, найшов богато оправлений альбом.

— Се задержу для себе, — каже Дон Кіхот — а гроші возьми собі, Санчо.

— Дуже дякую ясновельможному панови — відповів сей, поцілував лицаря в руку й сховав усе в свій клунок.

— Певно, Санчо, — каже Дон Кіхот — хтось заблудив у сих горах, розбишаки вбили його й поховали між скелями.

— Се не може бути, пане, — відповів Санчо, — бо злодії не оставилиб гроший.

— Твоя правда, — відповів Дон Кіхот — сам не знаю, що то може бути, та стрівай, у сьому альбомі найдемо виясненне. І найшов там гарно написаний сонет якогось нещасливого любовника. Потім читав там лист із докорами коханці. Тепер рішився Дон Кіхот шукати сього нещасливця, хоч Санчо не дуже був рад із того, бо треба би віддати йому гроші. Над ручаєм найшли здохлого мула з сідлом і приглядалися йому. На се надійшов старий

пастух кіз і оповів їм, що від шести місяців криється в горах якийсь гарний молодий пан, що часто впадає в божевілле. Хто він, годі було від нього довідатися. Дон Кіхот постановив шукати сього нещасливця. Щастє сприяло йому, бо незнакомець сам вийшов до нього. На просьбу Дон Кіхота оповів, що зветься Карденію, родом із Андалюзії. Залюбився був там у гарній Люсцінді. Пізніше Люсціндин батько заборонив йому сходитися з нею й вони тільки переписувалися. Та потім батько відіслав його на двір князя Ричарда, гранда Еспанії. Там заприятнився він із сином князя, Дон Фернандом, який залюбився в селянці й навіть потайки звінчався з нею. Він підозрівав, що Карденію хоче про се сповістити князя і тому намовив його, щоб разом виїхали до родинного міста Карденія. Там залюбився князенко в Люсцінді. Карденію не скінчив оповідати, бо напало його божевілле й він побив усіх тай відійшов.

Дон Кіхот попрощав пастуха, а Санчо глянув на нього з під лоба. Лицар сів на коня, а чура подався пішки. Дорога була дуже прикра. Якийсь час тривала мовчанка, хоч Санчо вмирав з охоти погомоніти. Та не смів зачинати, щоб не переступити панового приказу. Колиж бачив, що Дон Кіхот мовчить, не міг уже довше видержати й сказав:

— Ясновельможний пане, прохаю в вашої достойности благословенства та відправи. Волю вернути зараз до моєї жінки й діточок, з якими можу бодай розмовляти тай сваритися. Бо се трашне, щоби я товаришив вам день і ніч серед сеї пустині й рота не отворив. Волів би я, щоби мене похоронили живцем. Колиб Господь позволив говорити звірятам, як се було в Езопових часах, то я балакав би з Розінантом про все, що мені прийде до голови й слова не гнили би в мені. На мою душу, се невиносиме ходити все, шукати пригод, а знаходити тільки людей, що нас підкидають, бють кулаками, каміннем і до сього мати рот замурований мов німак.

— Розумію тебе, Санчо, — відповів Дон Кіхот — не можеш вдержати язика за зубами; привертаю тобі вільність говорення під умовою, що се триватиме тільки так довго, поки будемо в сих горах. Говориж, що хочеш.

— Нехай уже буде, як хоче! — каже Санчо. — Бодай тепер наговорюся досита. Скажіть мені, який інтерес могли ви м ти, що ввійшли в суперечку з божевільним. А колиб так камінюка поцілила вас у голову замість у живіт?!

— Санчо, — відповів Дон Кіхот — так проти божевільних, як і проти мудрців, кождий блудний лицар повинен боронити правди й чести дам.

— Що до мене, ані кажу, ані думаю сього — каже Санчо — не мішаюся до чужих справ, лиш дивлюся. А коли роблю дурниці, то на свій рахунок. Я в своєму млині мелю муку, не тичу пальця між двері, бо знаю, що хто пхає ніс до чужого проса, зле на сьому виходить. Часто думаємо, що в горшку сало, а там лиш трохи шуму остало.

— Добрий Боже! — крикнув Дон Кіхот — кількож ти нісенітниць наплів відразу! Якуж звязь можуть мати сі простацькі пословиці з тим, що я сказав. Затям собі раз на все й вирий се собі на чолі, що все, що я робив, роблю й робитиму, вяжеться тісно з лицарськими законами, які я знаю красше, як який небудь із лицарів мого стану.

— На добрий лад, пане лицарю, — каже Санчо — чиж лицарські закони велять нам тинятися по горах, мов опришкам, без дороги й стежки й шукати когось, що до решти розібе вам голову, а мені боки?

— Годі, досить уже сього повторювання — сказав Дон Кіхот — знай, що моїм наміром не тільки найти сього божевільного, але zarazом довершити тут діло, яке зєднає мені славу між людьми й увіковічить моє імя між усім блудним лицарством минулих і прийдешніх століть.

— Чи се підприємство небезпечне? — спитав Санчо.

— Ні — каже Дон Кіхот — хоч справи можуть піти так, що зустрінуть нас сумні пригоди. Та в кінці все залежатиме від твоєї пильности.

— Від моєї пильности, пане?

— Егеж, мій друже, — сказав Дон Кіхот — бо коли скоро вернеш з місця, куди хочу тебе вислати, моє каяття скінчиться, а пічнеться слава. Та по що маю держати тебе в несвідомости? Знайже, що славний Амадіс із Галії був найславнішим блудним лицарем у світі й що ні Беліяніс ні ніхто инший не можуть із ним рівнятися, ніхто з них не гідний був стати його чурою. Знай, що маляр, що хоче дійти до слави в своєму мистецтві, старається наслідувати найкрасші оригінали і бере за зразок твори найкрасших мистців. Се саме повинно бути правилом для всіх мистецтв і знань. Так теж, хто хоче наслідувати Одисея, мусить мати славу терпеливого і розумного, як його представив Гомер. Віргіль в особі Енея дає чудовий приклад побожності й синівського привязання, а заразом второпності хороброго вожда, бо кождий творить свого героя не таким, як він є, а таким, як повинен бути. Тому теж Амадіс, що є зорею й сонцем хоробрих і залюблених лицарів, повинен бути наслідуваний нами, що боремося під прапором любови й блудного лицарства. Так теж блудний лицар повинен наслідувати як найкрасші його діла, а чиж є діло більше

над те, що Амадіс, даючи доказ мудрости й хоробрости, постійности й любови, віддалився на пусту скелю й там відбував каяття під іменем хмарного Красавця. А що нерівно легше мені наслідувати його в каяття, як у боротьбі з велитнями, в розсіканню вужів, вбиванню грифів, розбиванню цілих армій, нищенню флот, перемаганню чорнокнижників і коли в кінці се дике місце догідне мойому намірови, не хочу тратити так гарної нагоди.

— Щож то, пане, задумуєте робити на сій пустині?

— Чиж я не сказав тобі, що хочу наслідувати Амадіса? Буду тут божеволіти, розпачати, скаженіти, наслідуючи й хороброго Ролянда, який, коли довідався, що Ангелку видали підло Медорови, збожеволів із журби й виривав дерева, каламутив води в жерелах, розганяв череди, убивав пастухів, палив їх хати й робив сто тисячів ще інших дурниць, гідних вічної памяти. Хоч не думаю наслідувати Ролянда, Орлянда або Ротолянда (бо мав усі сі імена), у всіх його божевіллях, хочу вибрати бодай найзнаменитші. Можливе полишуся тільки при наслідуванні Амадіса, що хоч не робив божевіль, які нищили й кричали, здобув безсмертну славу.

— Мені здається, що лицарі, які робили сі божевілля та каяття, мали до сього причини, але ви з якої причини хочете стати божевільним, яка дама

погордила вами? Деж доказ, що пані Дульчінея з Тобоза зробила якусь дурницю з Мавром, чи з християнином?

— Саме тому, в сьому вся тонкість мого наміру. Блудний лицар стає божевільним без причини, в сьому саме гордійський вузол, щоби втратити змісли без потреби й так показати моїй дамі, до чого я здібний у потребі. В кінці довге віддаленне від незрівняної Дульчінеї чиж не дає мені до сього причин? Неприява родить неспокій і тривогу. Тож, друже Санчо, не трать часу, щоби відвести мене від хвального підприємства. Я є й буду божевільний, поки не вернеш із відповідю на лист, що його понесеш панні Дульчінеї. Коли найду її гідною моєї вірности, верну до зміслів і зречуся каяття, та коли не буде ласкава, остану божевільним уповні й у сьому стані нічого не відчуватиму. У кождому разі вийду щасливий. Алеж, алеж, Санчо, чи ти врятував шолом Мамбріна? Я помітив, що ти підняв його в хвилі, коли той невдячний драбуга силувався розбити його на шматки. Що сталося з ним?

— Пробі! Пане лицарю понурого лица — скрикнув Санчо — годі стерпіти таку мову! Із неї догадуюся, що все, що ви мені наплели про лицарскість, про здобутте царств, про дар островів і інших нагород, що се все цілковита брехня! Бо якжеж до чорта (Боже прости!) можна слухати, коли хто

говорить, що голярева мидниця се шолом Мамбріна й знати, що хтось не виходить із помилки чотири чи пять днів. Требаж його вже конче вважати божевільним. Маю й мидницю в клунку. Уся погнена, покривлена. Скажу її поправити, щоби служила до голеня борода, коли Господь дасть колись вернути до жінки тай діток.

— На імя неба, Санчо, — каже Дон Кіхот — ти найдурнійший із чурів, які колинебудь були на світі. Чиж можна, щоб хто був так довго зі мною й не знав, що всі справи блудних лицарів, виглядають неначе примхи, неначе божевілля, що все здається первісним, не щоби так було в дійсности, але що межі нами вештається безнастанно юрба чорнокнижників, що зачаровують усе після вподоби. Се ласка Провидіння для мене, що шолом сей виглядає мов мидниця, бо колиб я мав у природному виді таку дорогіцінну річ, то мусів би разураз битися за неї. Сховай його, дорогий друже Санчо, тепер не треба мені шолома. Мушу роззброїтися зі всім і ходитиму голий, начеб я що йно народився. Хіба, що замість Амадісового наслідуватиму Роляндове каяттє.

Серед розмови заїхали під високу скелю, неначе вмисне відокремлену від інших. Ручай зрошував леваду, окружену скелями. Свіжа зелень зіль, скількість диких дерев, рослини й цвіти, що вкри-

вали скелю, робили се місце найприємнішим у світі. Се відлюдде подобалося надзвичайно лицареві понурого лица, тож вибрав собі його на каятте й обняв у посіданне сими словами:

— О небеса! — кликав — отсе місце, яке вибираю, щоби оплакувати сумний стан, до якого мене привели. Хочу, щоби моїми слізми візбрали води сього ручаю, щоби мої безнастанні зітхання вічно рушали листем і гиллем сих дерев, щоби показати всему світови страшну журбу, що нею наповнене серце моє. О, хтоб ви не були, бурхливі боги, жильці сеї пустині, слухайте жалів нещасного коханця, що його довга неприява та вимріяна зависть привели в сі сумні місця, щоби оплакувати страшну долю й свобідно жалітися на твердосердість гарної невдячниці, в якій небо зібрало всі краси людської принадности. О! ви гірські німфи й ви дрияди, що радо заселюєте самітні затиша, покріпляйте мене в риданнях моїх, або бодай не дайте мені самому чути їх. О Дульчінеє з Тобоза! Ти сонечко днів моїх і місяченьку моїх ночий, хвало моїх терпінь, зоре подорожий моїх! О, нехай небо дає тобі все невичерпані струї щастя. Благаю тебе, май милосерде над сумним станом, що в нього вкинула мене жорстока неприява твоя, і нехай твоє серце почує милосерде для постійної чести моєї! О ви, понурі й самітні дерева, що товаришуватимете мені в самітному

опущенню мойому, запевніть мене любим шумом
листя й легким дрожаннем гилля, що моя поява вам
мила. І ти, мій дорогий чуро, любий і милий това-
ришу пригод моїх, уважай пильно на все, що роби-
тиму, не забувай найменшої дрібнички, щоби ти міг
оповісти тій, що для неї се роблю. О ти, Розінанте!
що нерозлучно товаришив мені всюди, вірно служив
мені не тільки в щастю, але й у нещасливих днях
моїх, прости мені, що тепер засуджую себе на са-
мітність і вір мені, що з болем кидаю тебе!

Коли се сказав, зліз на землю, зняв скоро сі-
дло й вудила з коня, поклепав його по хребті й ска-
зав до нього з зітханнем:

— Той, що втратив волю, вертає її тобі! О коню!
як і славний великими ділами, так і нещасний у по-
нурій долі, йди, куди понесуть тебе ноги. Пізнають
тебе всюди, бо носиш написане на величному сво-
йому чолі, що навіть гіпогриф Астольфа, ні славний
Фронтін, так дорого заплачений Брагамонтом, ніколи
не дорівняли ні твоїй легкості, ні силі.

— Проклятий будь сто разів — перервав у сьо-
му місці Санчо — ти, що позбавив мене роскоші
розсідланя осла й мені не хибло би проклять для
нього, ані гарних слів на його похвалу. Та зрештою,
хочби й був тутечки бідний ослик, то по що мав
би я йому здіймати сідло, щож має він мати спіль-
ного з божевіллям закоханих і одчаянців, коли я,

Його пан, не був ні одним, ні другим? Та скажіть мені, пане, чи моя подорож і ваше божевілле вже правдиві, а коли так, то не зле булоб осідлати Розінанта знову, щоби влгшив мені подорож і при-спішив поворот. Бо коли прийдеться йти пішки, не знаю, коли верну, бо на правду з мене лихий піхотинець.

— Роби, як хочеш, Санчо, — відповів Дон Кіхот — мабуть твоя правда, та й так, що йно́ за три дні поїдеш. Треба, щоб ти бачив, як я розідру одяг, кину зброю, скочу зі скелі на голову й тисячу таких дивних річий робитиму.

— Пробі, паноньку, — сказав Санчо — не скачіть із висока, бо можете вдарити головою в таке місце, що відразу буде по каятті. Коли вже сі скоки конечні, то як удаєте каяттє, так і вдавайте скоки й скачіть або в воду, або на матраци, а я все таки скажу пані Дульчінеї, що ви кинулися головою на остру скелю й тверду як залізо.

— Друже Санчо, дякую тобі за добру волю — відповів Дон Кіхот — та знай, що се не вдавання, а річ як найправдивійша. Бо інакше булоб се проти лицарських правил, що забороняють брехати, а робити одно замість другого сеж брехня. Тому мої скоки мусять бути правдиві, дійсні незаперечні.

Санчо запевнив Дон Кіхота, що три дні, що в них він мав дивитися на його божевілле, вже ми-

нули. Він за сей час усе вже бачив і все оповість Дульчінеї, нехай він пише лист і вексель на ослята.

Дон Кіхот казав, що напише лист на Карденієвих листках, а вексель на табличці. Лист нехай дасть в якому місті переписати гарним почерком якому бакаляреви, або дякови, тільки не правникови бо тоді ніхто його не прочитає. Сим не треба журитися, що лист буде писаний чужою рукою, бо наскільки він тямить, Дульчінея не вмє ні читати, ні писати й ніколи не бачила його письма. Любов їх була тільки в їх ідеї, а поза її межі ніколи не перейшла. Хоч дванацять літ любився в ній, бачив її всього чотири рази, а вона держана строго Льюренцом Корхнелем, батьком своїм і Альойзою Ногалець, старою своячкою, може й не завважала його.

Так довідався Санчо, що Дульчінея се дочка Льюренца Корхнеля й сказав, що знає її. Вона ціпом бє як найсильніший мужик із їх села! Вона козир-дівка! Проста, грубопласка й сильної будови. Могла би зміритися з кождим блудним лицарем, що взяв би її за коханку. А який голос має? Раз вилізла на верх дзвінниці, кликала батькових слуг, що були віддалені на пів милі і вони вчули її голос. Тепер може вже Дон Кіхот робити всі божевілля. Може розпачати, а навіть повіситися. Ніхто не скаже, що він зле зробив. Заявив дальше, що боїться навіть зустрінутися з нею.

Дон Кіхот написав і відчитав Санчови такий лист:

— »Сей, що пробитий гострим кінцем твоєї неприяви й якого любов ранила в найчуткішу серця частинку, бажає тобі здоровля, якого сам не має, найприємніша Дульчінее з Тобоза. Коли твоя краса погорджує мною, твоя чеснота не говорить нічого в мою користь і коли твоя нехить усе триває, то годі, щоб я зніс стільки болів і хоч я привик до терпінь, то все таки сила болю могутнійша від моєї сили. Мій вірний чура, Санчо, оповість тобі докладно, гарна невдячнице й надто мила неприятелько, стан, що в ньому я є і журби, які зношу з твоєї причини; коли маєш досить співчуття для мене й для себе, то, коли захочаєш мене, заховаєш і своє власне добро від загибелі. Коли ні, роби, що тобі подобається; коли скінчу життє, задоволю й твою жорстокість і мої бажання.

Твій аж до гробової дошки

Лицар понурого виду«.

Потім написав такий наказ видати Санчови троє віслят:

— »Моя сестрінко! Віддаш за сим квітом троє віслят із п'ятох, що остали дома, мойому чурі Санчови, від якого належить за них я відібрав.

Дано в глибині Чорної Гори

Р. Б... серпня 26 дня«.

Санчо осідлав Розінанта й зібрався в дорогу.

Дон Кіхот, заки Санчо відїхав, скинув іще з себе штани й голий від пояса по пяти, зробив два великанські скоки в повітрі, при чому бив себе в зад пятами, потім два скоки коміть головою, а ногами до гори, показуючи сим способом так приємні річи, що Санчо завернув швидше коня, щоби більше не бачити їх і відїхав задоволений. Міг сміло присягати, що його пан справді божевільний.

Лишім отже його в сій подорожі, аж поки не верне, що небаром станеться.

РОЗДІЛ ХІ.

В нім описані дальші любовні ніжности, що їх довершив зальотний лицар із Манчі на Чорній горі.

Дон Кіхот, голий від стіп до пояса, зробив чимало скоків, а коли побачив, що Санчо поїхав, вийшов на шпиль скелі й почав глибоко надумуватися, що має робити: Чи наслідувати Ролянда в божевіллі, чи Амадіса в задумчивих чудацтвах.

— Коли Ролянд був лицарем так великим і хоробрим, як оповідають про нього, — говорив Дон Кіхот сам до себе — не зробив нічого чудесного, бо чари закривали його перед раною на всьому тілі, крім одної пяти, на якій носив звичайно чере-

вики з шістьма залізними підошвами. Та все така така обережність ні на що не здалася йому. Бернард де Карпіо задушив його в раменах на долині Ронсваль. Та оставмо його хоробрість, а розгляньмо як слід його божевільні вчинки. Безперечно втратив він розум по доказах, які дав йому пастух про розпустні взаємини Ангелки з Медором, молодої гарноволосої Мавританки з Аграмантовим пажем. Коли Ролянд не сумнівався в віроломстві своєї дами, то сим, що здурів, не зробив нічого великого. І се не видається мені трудним до наслідування. Та й чиж можу наслідувати його божевілле, коли не маю до сього рівної причини. Бо я присягну сто разів, що пані Дульчінея з Тобоза в своєму життю не бачила ніодного Мавра й що до сьогдні є ще так чиста, як її мати породила. Я зневажив би її, коли хотів би наслідувати Роляндові божевільні вчинки. Та тепер бачу, Амадіс із Галії, хоч не втратив змислів і не робив голосних божевільних вчинків, теж уславився в любови. Відбував каяття тільки зза погорди Оріяни, яка заборонила йому показуватися їй на очи, поки не буде прикликаний. Се було одиноким приводом, що віддалився на Вбогу Скелю з пустинником і там проливав слези так обильні, що аж небо змилося над ним і зіслало йому потіху в сьому важкому каяттю. Чогож мав би я ходити голий, виривати дерева, що не зробили мені

нічого злого й каламутити воду в ручаю, що буде мені потрібна. Нехай живе пам'ять Амадіса! Дон Кіхот наслідуватиме його й про нього, як про того, скаже світ, що коли не довершив великих діл, то бодай помер із охоти довершити їх, а хоч Дульчінея не погорджує мною, ані не відтручує мене, то всеж я терплю, як віддалений! Тож сміло! Зачинмо діло!

О, верніть до моєї тямки дивні Амадісові діла й натхніть мене, як маю зачати каяття! Та пригадую собі, що молитва займала його найбільше. Тож треба зробити те саме й наслідувати його пильно в усьому. Бо я Амадіс мого віку, так як він був Амадіс свого віку.

Найбільше журило нашого каяльника, що не мав пустинника, який потішав би його. Та все таки потопає у глибокій задумі, проходжувався сумно по леваді, писав по піску й по корі дерев історію свого життя й похвали Дульчінеї. На жаль не всі вірші остали. Було се одиноке заняття залюбленого лицаря. Крім сього зітхав, прикликав Фавнів і Сільванів, німф жерел і ручаїв і жалісного гомону й благає їх, щоби слухали, відповідали йому й потішали.

Коли захотілося йому їсти, ішов на траву й вижидав нетерпляче чури, що в кінці третього дня прибув і найшов лицаря понурого виду зміненого так сильно, що приглядався йому з тричі, заки пі-

знав його. Та лишім нашого героя, нехай зітхає й пише вірші, а послухаймо, як удалося Санчове посольство.

Коли він виїхав із верховини, завернув на шлях до Тобоза. На другий день пополудні знайшовся перед заїздом, де стрінув був його припадок підкидання. Шкіра задріжала на ньому на її вид і вже хотів чкурнути в бік, коли пригадав собі, що хоч обідня пора вже давно минула, він бідолах не їв нічогосько від ранку. Тому то потреба перемогла страх і він підїхав під коршму. І коли ще надумується, чи ввійти, чи ні, якихось двоє людей вийшло саме тоді з коршми й один сказав до другого:

— Отче парох! Чи се не Санчо Панза, якого як говорила ключниця, наш авантурник узяв із собою за чуру?

— А справді він — відповів парох — а й коняка Дон Кіхота.

Був се справді парох і цирулик із сього села. Ті самі, що то на спілку спалили Дон Кіхотові книжки. Коли пізнали докладно коня й їздця, наблизилися, а парох спитав Санча, де оставив Дон Кіхота? Санчо пізнав їх також, та задумав не зрадити місця й стану, в якому оставив свого пана.

— Добродії, — каже — мій пан занятий в одному місці справою великої ваги, якої не можу виявити, хочаб прийшлося мені й згинути.

— О ні! Друже Санчо Панза — каже цирулик — не збудешся нас так легко й коли не скажеш нам, де ти лишив сеньора Дон Кіхота, то кинемо на тебе підозрінне, що ти вбив його, щоби вкрасти йому коня. Коротко, або скажи, де твій пан, або підеш у тюрму.

— Ох, добродії — каже Санчо — не потрібно мені так грозите! Не покажется по мені, щоб я мав бути розбишакою або злодієм. Я чесний християнин і на доказ сього скажу вам, що мій пан знаходиться в глибині верховини, де відбуває гостре каяття, аж волосе дубом стає.

І оповів їм усе: як оставив Дон Кіхота, пригоди, що йому приключилися, та додав, що їде з листом до п. Дульчінеї з Тобоза, дочки Льоренца Корхнеля, в якій лицар страшно закоханий.

Парох і цирулик незвичайно зчудувалися, коли почули все й хоч знали багато чудацтв Дон Кіхота, в голові не могли їм зміститися сі всі нові чудацтва. Зажадали, щоби показав їм лист, який Дон Кіхот написав до Дульчінеї. Санчо відповів, що лист написаний на табличках і що має наказ казати переписати його гарно на папері. Парох обіцяв сам тим зайнятися. Та коли врадуваний Санчо всадив руку за пазуху, не знайшов там табличок зівсім. Забув узяти їх із собою, а радше Дон Кіхот у розсіяности задержав їх. Холодний піт виступив бід-

ному післанцеві на чоло, шукав іще двічі, перетряс увесь одяг і сто раз оглядався довкола. Колиж побачив уже, що надія пропала, хопився обіруч за бороду та з одчаю став її рвати. Потім дав собі в ніс пять чи шість дуль, стількож у зуби й увесь закрівавився. Парох і цирулик надаремно здержували його й успокоювали, а коли нічого не могли вдіяти, спитали, чого так жорстоко обходиться з собою.

— Чого? — відповів Санчо — а тому, що через се я втратив три осли, з яких найменший вартував за хату.

— Як се? — спитав цирулик.

— А так, — відповів Санчо — я згубив карти, що на них був лист до пані Дульчінеї з Тобоза й квіт мого пана, на який мала його сестрінниця видати мені три осли.

Оповів потім, як утратив власного й зновуж почав товкмасити себе кулаками. Парох потішив його запевненнем, що виробить йому в сестрінниці инше уповажненне й на відповідному папері, бо написане на карточці не значить нічого. Тоді Санчо виявив, що втрата листа не так дуже обходить його, бо майже весь уміє на память.

— Оповідж нам, що в ньому є, а заразійсько перепишемо його.

Санчо задумався трохи, пошкробався в потилицю, щоби пригадати собі вислови листа, пересту-

пав із ноги на ногу, глядів якийсь час у небо, потім на землю, закрити собі очі руками й, коли добре надумався, сказав:

— Нехай трісну зараз, коли чорт тут не вмішався. Не можу пригадати собі з сього собачого листа ні словечка, крім того, що зачинався від:

Висока й приземна дамо!

— Хіба приємна — каже цирулик.

— Так, так! Твоя правда! — закликав Санчо. — Здається мені, що далше було так: »Сей, що має члени ображені від сили твоєї есенції, цілує руці вашої милости, о невдячна й чудачна красо«.

Не знаю, щось він там далше писав про недугу, про здоров'я, знаю, що тамечки було ще щось дуже гарне, а все закінчив так: »Твій до гробової дошки Лицар понурого виду«.

Добра тямка Санча сильно розвеселила слухачів. Вони хвалили його й прохали, щоби повторив їм лист чотири рази. Санчо за кожним разом говорив інакше й додав у кінці все, що знав про свого пана від часу, як разом шукали пригод. Та замовчав зовсім про свою пригоду в коршмі. На кінець додав іще, що в разі корисної відповіді від пані Дульчінеї, Дон Кіхот пуститься в подорож, щоби скорше стати цісарем, або в найгіршому разі королем. Усе те вони вже обмірковували між собою й воно для лицаря такої хоробрости й сили, як Дон Кіхот,

дуже легке до виконання. Коли се станеться, лицар оженить Санча з повірницею цесаревої і наслідницею великої держави на суші, а не на острові, бо островів Санчо вже не любить.

Говорив се Санчо з таким спокоєм, так холодно й поважно, що парох і цирулик дивом здивувалися над небезпечним божевільєм Дон Кіхота, що в так короткому часі перейшло й на його чуру. Не тратили часу на пусту балаканину. Парох тільки сказав Санчови, щоби тимчасом молився за свого пана, що небаром напевно стане цесарем, або бодай архієпископом.

— Отче парох — відповів Санчо — колиб змінилось так, що мій пан замість цесарем, став би архієпископом, то будьте ласкаві, скажіть, що дає блудний архієпископ своєму чурі.

— Є звичай — відповів парох — нагороджувати чурів місцем паламаря, визначаючи йому якийсь прихід, а в кінці навіть парохію, яка може принести йому чималий прибуток.

— Та до сього певно треба — каже Санчо — щоби чура не був жонатий і щоби вмів правити Службу Божу, а я, осел, маю жінку й навіть азбуки не вмю. Щож то буде, як моему панови стрілить до голови стати архієпископом?

— Тим не журися, друже Санчо, — каже йому цирулик — ми про се поговоримо з ним і отець

парох під утратою спасення прикаже йому стати цісарем, а не архієпископом. Раз, що йому се буде легше, а по друге, що в нього більше відваги, ніж науки.

— І я так думаю — сказав Санчо — хоч, правду сказати, він уміє все. Та що до мене, то я молитимуся до Бога, щоби призначив йому те, що для нього відповіднійше й із чого красше могтимо винагородити свого чуру.

— Говориш, як розумна людина — каже парох. Тепер тільки треба видобути пана з сього страшного каяття, яке не дасть йому нічого. А що се вже полудне, то поміркуємо про те по обіді. Ходім тепер до коршми.

— Ідїть самі, коли воля — каже Санчо — я вже зажду тутечки. Пізнійше оповім вам, чому се роблю. Бідьте ласкаві тільки, пришліть мені трохи горячої страви та вівса для Розінанта.

Увійшли. Цирулик виніс небаром обід Санчови й вернув до пароха.

Парох із цируликом обміркували по обіді спосіб, як опам'ятати Дон Кіхота. А який се був спосіб і як його перевели, побачимо зараз.

Вони позичили в господині жіноче плаття й парох перебрався за даму. Цирулик приправив собі довжезну бороду з прядива. Господиня питала їх, на що їм сього всього треба? Парох оповів про

божевілле Дон Кіхота й коршмар і коршмарка пізнали з оповідання, що се був їх давній гість із чудесним бальзамом, пан підкидуваного чури й оповіли з свого боку все, що зайшло в їх домі. Не опустили й того, що Санчо старався затаїти. В кінці господиня перебрала пароха на панну так гарну, що гей! Вбрала його в суконну спідницю, обшиту чорним оксамітом, гарно витинаним і в зелений кафтаник із кокардами з білого атласу. Крім сього вложила ще багато інших модних дрібничок у так знаменитій якості, що виглядали, начеб походили з часів другої королеви Кастилії. Парох не хотів зачісуватися по жіночому й заложив тільки нічний чіпець та підперезав його чорною шовковою стяжкою, а з другого чіпця зробив собі рід маски, що закривала йому лице й бороду. На чіпець вложив свій капелюх так великий, що міг служити за парасолю, накрився плащем і сів по жіночому на мула. Цирулик сів на свого й виїхали. Та ледво вїхали кілька кроків, зачали брати священника якісь сумніви. Якось воно не ялося, щоби священник перебирався за жінку, хочби й у найкрасших намірах. Тож сказав до цирулика:

— Мій брате, переміняймо, будь ласкав, одяг. Воно красше тобі бути панною, а мені конюшим. Так менше спрофанується моє достоїнство.

Цирулик згодився. Парох повчив його, як має говорити до лицаря, щоби наклонити його кинути каятте, жадаючи в нього помочи. Цирулик відповів, що легко дасть собі раду, бо в мові блудного лицарства дуже вправний. Та не хотів перебиратися, аж приїдуть на гору. Тож подалися в дальшу дорогу під проводом Санча, який оповідав їм пригоду, що її мали із сим божевільним у горах, та ні словечком не згадав про гроші й валізу, бо наш чура, хоч то ніби недотепа, знаменито вмів мовчати в потребі. На другий день прибули до місця, де Санчо кидав гилле для означення дороги. Коли се він побачив, сказав їм, що туди вийдуть і тут їм треба перебратися, коли думають, що се їм вийде на добро його пана. Знав уже їх плян і запевняв, що перед Дон Кіхотом удаватиме, начеб не знав їх зовсім. Парох повчив чуру, щоби, як що Дон Кіхот спитав би, чи доручено лист Дульчінеї, відповів йому, що вона, як неграмотна, дала тільки устну відповідь, щоби для її любови приїхав негайно, коли на все не хоче втратити її ласки.

— Добре булоб, здається мені — додав Санчо — щоб я удався наперед до пана й заніс йому Дульч неїну відповідь. Може се вже вистане, щоби вивести його з пустині.

Парох і цирулик обіцяли ждати на Санча в сьому місці, а чура поїхав вивозом у гори.

Коли так парох із цируликом спочивали в тіні дерев, почули дуже милий голос, який співав сумні пісні. Спів переривали ридання й глибокі зітхання. Парох і цирулик рішили віднайти сумного співака. І побачили юнака, що виглядав на Карденія, так як їм описав його Санчо. Сей, коли побачив їх, задержався, спустив голову на груди й стояв глибоко задуманий. Парох, милосердний уже з природи, підійшов до нього й став намовляти його, щоби кинув се дике місце, в якому може втратити спасенне душі. Карденію був у сій хвилині при здорових змислах, та зчудувався сильно, коли побачив у верховині людей інакше зодягнених, ніж ті, що їх бачив звичайно у горах, і які промовляли до нього мов до знайомого. Приглядався їм пильно, а в кінці сказав:

— Хто ви не булиб, панове, бачу, що небо зворушене моєю долею, прислало вас у се місце, далеке від світа, щоб визволити мене з сеї страшної самоти й наклонити мене до повороту між людей. Та я не вірю долі. Ви думаєте певно, що я позбавлений розуму й я зовсім не дивуюся вашій думці. Сам бачу, що спогад давних нещасть мішає мій ум так дуже, що трачу розум і притомність. Пересвідчуюся про се що йно тоді, коли оповідають мені, що я робив у часі нападів божевілля. На жаль не маю нічого на оправданне свого божевілля. Мажу

вам оповісти своє нещастє. Я певен, що кожний, хто вислухає моє оповіданнє, найде мене гіднійшим жалю, ніж проступним.

І оповів усе те, що перед тим оповів був Дон Кіхотови, поки в нападі божевілля не побився з ним. Тепер оповідав дальше таке:

Карденію дістав лист від Люсцінди, в якому вона запевняла його, що батько її не спротивиться, коли Карденію попросить о її руку. Карденію набрав відваги. Люсціндин батько відповів, що хоче перше знати бажаннє Карденієвого батька. Князенко Дон Фернандо узяв на себе переговорити з батьками Карденія й Люсцінди. Дон Фернандо купив шість коний і прохав Карденія, щоби поїхав до його брата по гроші. Карденію поїхав. Вечером пішов попрощатися з Люсціндою й повідомив її про обітницю Дон Фернанда. Люсцінда сказала йому, щоби скоро вертав, бо як тільки батько його попрохає її руки для Карденія, то з боку її родичів не буде ніякої перепони. Карденію поїхав і віддав лист братови Дон Фернанда. Сей прийняв його як найсердечнійше та просив, щоби протягом тижня не показувався його родичам, бо Дон Фернандо благає його, щоби прислав йому гроші без відома батька. Все те обдумав підступно Дон Фернандо, щоби припізнити його поворот, бо брат мав гроші й міг його відправити негайно. Чотири дні по його приїзді, якийсь

чоловік приніс йому лист від Люсцінди. У листі писала вона, що Дон Фернандо прохав у батька о її руку не для Карденія, але для себе. Батько осліплений світлістю такого подружжя, згодився так радо, що протягом двох днів має вже Дон Фернандо повінчатися з нею, тому вона благає Карденія, щоби прибув як найскорше й ратував її. Карденію вернув швидко і застав її вже в шлюбному одязі. Розмовляла з ним крізь вікно та майже силою відтягнули її від вікна. Карденію увійшов незамічений у світлиці й укритий у фрамусі вікна стежив за всім, що діялося в кімнаті. Дон Фернандо увійшов у звичайному одязі, тільки в товаристві родича. Решту почоту творили замкові люди. Кілька хвилин потім Люсцінда вийшла зі своєї світлиці. Товаришили їй мати й дві служниці. На салі зібралася вся весільна дружина. Увійшов священник, узяв суджених за руки, спитав у Люсцінди, чи приймає Дон Фернандо за мужа. Довго ждав священник на відповідь Люсцінди та в кінці слабим голосом сказала: так. Дон Фернандо відповів так само, дав їй шлюбну обручку й так злучили їх на все. Дон Фернандо підійшов тоді, щоби поцілувати жінку, та вона зімліла з рукою на серці. В Карденію на сей вид збудилася ненависть до Люсцінди й нагальний біль. Всі кинулися ратувати зімлілу. Мати зараз розшнурувала її й добула зза корсету запечатаний папір. Дон Фер-

нандо поквапно схопив його й прочитавши впав на крісло, як людина, що її несподівано вдарить страшна вістка. Карденію думав зразу вийти несподівано й покарати так зрадника, щоби всі пізнали його підлоту. Та якась сила здержала його й він вийшов байдужий із кімнати. Вийшов із міста й зайшов аж у сі гори. Тут здох йому мул із голоду та виснаження й він сам упав без сил. Виратували його пастухи. Тут він живе вже довший час. Пастухи з милосердя дають йому харчі, та часом дістає він напад божевілля й насильно видирає пастухам із рук поживу, яку вони дають йому з доброго серця.

Карденію скінчив сумне оповідання. Парох готовився вже потішати його, коли нараз якісь тужливі жалі звернули їх увагу.

Не було — без сумніву — щасливішого століття над те, що видало незрівнаного й хороброго лицаря Дон Кіхота з Манчі й покликало його до відродження блудного лицарства, що вже не тільки занепало було, але й зовсім вигинуло. Його се заслуга, що в сьому нужденному віку можемо розкошуватися милим читанням правдивої його історії й багато інших подій, що її збогачують, а так само цікавих.

Ми вже казали, що парох збирався потішати Карденія й що сей благородний його намір знищив

якийсь жалісний голос, що свій біль висказував такими словами:

— Чиж найду в кінці місце, де я могла би скритися перед світом, де я неначе в могилу зложилаб се нужденне тіло? Якаж я щаслива, що в моїй недолі найшла бодай самотність, спочинок і безпеку в сих горах, де далеко від людей можу свobodно жалуватися на недолю й горе. О Боже милосердний, вислухай моїх жалів!

Парох і його товариші, коли почули такі жалі, пішли поглянути, хтоб се був. Ледво зробили двацять ступнів, побачили на заломі скелі під деревом юнака в селянському одязі. Лиця його бачити не могли, бо спустив голову до ніг, що їх мив у потічку. Підійшли так близько до нього, що не замітив їх прияви. Тоді побачили його ноги гарні й білі мов із алябаstrу. Ся надзвичайна краса тіла в людині так лихо зодягненій здивувала їх. Зацікавлений парох дав знак товаришам, щоби скрилися за скелею й пильно стежили за юнаком. Юнак тимчасом умив ноги, обтер їх і піднісши голову, показав таке гарне лице, що Карденію запевняв пароха, що се мусить бути хіба надземська істота, бо тільки одна Люсцінда може рівнятися з нею в красі.

А юнак зняв потім капелюх і потряс двічі головою. Густі пасма довгого гарного волося впали йому на груди й рамена й пересвідчили в кінці па-

роха, що се справді дівчина й то найкрасша в світі.

До зачесання гарного волосся, яким була вся покрита, вжила тільки пальців і через те показала рамена такі чудові й руки такі білі, що парох і товариші з подивом підійшли до неї, щоби довідатися хто вона.

Коли дівчина побачила їх, хопила клунок і таки боса хотіла тікати. Та не могла бігти боса далеко, бо ноги її були до сього за тендітні й вона впала. Парох дігав її і сказав:

— Задержися, панно, й не бійся нічого! — й узяв її за руку й успокоїв та просив пояснити, чого вона сидить у такому безлюдю.

Дівчина поволи успокоїлася й оповіла їм, що вона родом із одного міста в Андалюзії. Її батько є вазалем князя, що носить ім'я того міста, яке дає йому титул гранда Еспанії. Колиб вона була з так високого роду, то сьогодні не булаб така нещасна. Хоч і в її роді нема ні каплі чужої крові. Її предки були хліборобами, а відвічна любов родинної оселі враз із чималим майном і чеснотою життя, ставили їх на рівні з першими. Як одиначку дуже її любили, всі слухали її, вона давала прикази. У вільних хвилях веселилася. Та хоч вона жила мов у заперті, слава про її красу розійшлася широко й любов нарушила самоту. Молодий князенко Дон Фернандо побачив її й усіми способами старався зеднати собі

її любов. Підплачував службу, начею казав грати під її вікнами, писав до неї тайно лист за листом. Дівчина виминала його, а батько, щоб позбутися нахабного князенка, хотів віддати дочку за юнака, рівного їй станом. Коли Дон Фернандо довідався про се, закрався начею до її кімнати й улесливими словами довів до того, що дівчина, хоч зразу була обурена, коли він впевнив її, що повінчається з нею й у прияві служниці присягнув їй, вона повірила йому. Та вскорі довідалася, що він має звінчатися з Люсціндою, яка любила Кардонія. Дорота (так звалася дівчина) оповіла про все пастухови й зараз по вінчанню Дон Фернанда з Люсціндою втекла в гори. Тут перебралася за хлопця й найнялася в селянина за пастуха. По двох місяцях служби втекла від селянина, бо й там не чулася безпечна.

Коли вона скінчила оповідати, парох потішав її, а Карденію признався їй, хто він і обіцяв їй, що старатисяме прихилити Дон Фернанда назад на її бік. Се успокоїло трохи Дороту. Цирулик обіцявся й Дороті й Карденієви стати до помочи. Потім оповів їм, чого вони тут прибули й широко описав манію Дон Кіхота та заявив, що ждуть на його чуру, який теж так само несповна розуму, як його пан. Нараз почули заклики Санча, що не застав їх на умовленому місці й почав зично кричати. Всі пішли напроти нього й парох спитав Санча, де Дон

Кіхот. Чура відповів, що найшов Дон Кіхота тільки в одній сорочці, блідого, зголодженого, як безнастанно зітхав до своєї гарної Дульчінеї. Дон Кіхот ніяк не дався намовити йому до повороту до Тобоза, куди кличе його дама серця. Запеклий лицар заявив, що не кине каяття й не побачить Дульчінеї, поки знаменитими ділами й великим божевіллям не заслужить на її ласку. Та коли його з сеї проклятущої гори не витягне, то він мусить умерти і не то цісарем, але й архієпископом не стане.

Парох оповів Дороті й Карденієви плян, як хочутьвилічити Дон Кіхота з його недуги, або бодай спонукати до повороту.

Дорота згодилася замість цирулика вдавати переслідувану панну. Вона з романів знає мову блудного лицарства й тому піде їй усе легко. Митю перебралася в гарну сукню, що її мала в вузлику й тепер іще більше виявилася незвичайна її краса. Санчо став допитуватися, хто ся дама. Парох відповів йому, що се наслідниця великого престола Мікомікон, яка шукає його пана, щоби пімстив зневагу, заподіяну їй злющим великаном. Почула в Гвінеї про велику хоробрість Дон Кіхота й пустилася в так далеку дорогу, щоби віднайти його особисто.

Санчо дуже втішився тим, бо тепер уже був певний, що Дон Кіхот не буде архієпископом, але володарем Мікомікону.

Дорота сіла на парохового мула, цирулик припняв підроблену бороду й казали Санчови, щоби завів їх до свого пана. Остерегли його теж, щоби не зрадив перебрання цирулика й прияви пароха, бо через те Дон Кіхот утратив би нагоду стати цісарем

Карденію й парох остали на місци, а княгиня Мікомікону, її чура та наш великий Санчо, проїхавши до трьох миль, побачили Дон Кіхота між двома скелями. Був зодягнений, але без зброї.

Коли тільки Дороті сказали, що се шуканий лицар, прискішила біг мула й коли в кінці станула перед Дон Кіхотом, при помочи чури зсіла на землю, станула на вколішках, обняла лицаря ноги й мимо старання його підняти її, сказала таке:

— Не піднімуся відсіля, хоробрий і непереможний лицарю, поки чемність ваша не прирече мені ласки, що принесе вам славу, а враз і виратує найнещасливішу й страшно переслідувану дівицю, що її колинебудь осяювало сонце. І коли се правда, що ваша хоробрість і сила вашого рамени згідна із голосною славою, то маєте обовязок в імя лицарських законів чести, помагати нещасній, яка на відгук ваших великих діл прибула з другого кінця землі благати вас помочи.

— Я рішив гарна пані, — сказав Дон Кіхот — не відповісти вам ні словечка, поки не будете ласкаві підвестися з землі.

Я не підведуся, знаменитий лицарю, — відповіла переслідувана княжна — поки не запевните мені ласки, що її у вас прохаю.

— Тож добре, прирікаю — сказав Дон Кіхот — під умовою, що в тому не буде нічого проти мого короля, рідної землі та інтересу тої, що володіє моїм серцем.

— Присягаю вам, — сказала переслідувана дама — що в сьому нема нічого такого.

Санчо підійшов до Дон Кіхота й шепнув йому до уха:

— Но, но, лицарю, можете сміло сповнити її просьбу! Се дрібниця, ходить тільки про те, щоби затовкти одного лайдака великана, а ся, що вас про се просить, се княжна Мікомікон, власниця великого королівства Мікомікону в Етіопії.

— Зробиться, що можна — відповів Дон Кіхот — зроблю все, що мені велять совість і закони лицарські — й звернувся до панни тай сказав: — Благаю вас, пані, встаньте! Прирікаю вам усе, чого тільки ваша врода жадає в мене.

— Жадаю в вас, неоцінений лицарю — сказала Дорота — щоби ваша великодушна особа подалася туди, куди я поведу, жадаю приречення, що не візьметесь за ніяку иншу справу, поки не пімститесь за мене на зраднику, який проти божих і людських законів присвоїв собі моє королівство.

— Прирікаю вам се, достойна дамо, — відповів Дон Кіхот — наберіть відваги й розженіть сум, що придавлює вас. Маю надію, що з помічю неба й силою мого рамени приверну вам утрачену державу, мимо опору підлих напастників. Та берімся до діла. Добрих діл не слід відкладати, а опізненне рідко помагає справі.

Розжалена княжна хотіла конче поцілувати руки лицаря, та повний чемности й вишуканої гальянтерії, ніяк не хотів дозволити на се. Підняв її, обняв із пошаною та приказав Санчови подати собі зброю.

Чура зняв зброю з дерева, де висіла неначе трофеї, а Дон Кіхот, коли узброївся зовсім, сказав:

— Тепер спішім на поміч сій великій княжні й ужймо всеї хоробрости й сили, якимй нас обдарили небеса, щоби перемогти її ворогів.

Цирулик, що доси клячав і пильно вважав, щоб не розсміятися, або не дати відпасти бороді, коли побачив Дон Кіхота, піднісся й подав руку княжні. Він із одного боку, а Дон Кіхот із другого, підсадили її на мула. Лицар сів потім на славного Розінанта, цирулик на осла й пустилися в дорогу.

Бідняга Санчо підбігав за ними пішки, а труди так важкої подорожі добували йому з грудий глибокі зітхання по втраченому ослику. Не було ради, рішився бути терпеливим. А прийшлося йому се тим

легше, що бачив уже свого пана на широкому шляху, який вів простісенько до цісарського престолу. Він не сумнівався ні трошечки, що лицар оженився з княжною, а що найменше стане монархом Мікомікону.

Одна тільки думка затроювала йому розкішних любих мрій, а саме, що королівство Мікомікону лежить у землі Муринів і що його піддані будуть чорні. Але й на се найшов потіху. Щож шкодить, — говорив — що мої вазалі будуть Мурини, тим красше! Перевезу їх до Еспанії, продам за добрі гроші, куплю собі велику комору й спокійно житиму до смерти. Чогож би ні? Чиж то треба великої філософії, щоби продати двацять чи трицять тисячів невільників? О як Бог на небі, продам їх що до одного, усісеньких! Від найстаршого аж до найменшого! А хоч би були чорнійші від чорта, зумію з них зробити білих і жовтих. — Но, но! дістаньтеся тільки в мої кигті, а пересвідчитеся, що я не такий недотепа, як би хто думав.

Парох і Карденіо приглядалися сьому всему з укриття, та роздумували тільки, як би то прилучитися до Дон Кіхота й Дороти. Та парох був вигадлива людина. Він добув із кишені ножички і обтяв Карденієви бороду, дав йому рясу й чорний плащ із себе, а сам остав тільки в спідному одягови й у штанах. По тім переодягненню Карденіо так змінився, що

певно й сам себе не пізнав би. Тож сміло вийшли на шлях. Не довго ждали. Небаром Дорота, лицар і чури виїхали з гір, а парох удав, наче пізнавав що йно Дон Кіхота. Коли добре приглянувся, пішов просто до нього й закликав:

— Вітай мені, о зеркало лицарства, дорогий земляче, Дон Кіхоте, лицарю з Манчі, цвіте й сметано галянтерії, забороло покривджених, цвіте, й есенціє блудного лицарства!

Говорив се покійно й кланявся та торкав рукою лівої литки Дон Кіхота. Дон Кіхот із здивуванням глядів на нього. В кінці пізнав його. Хотів скочити з коня. Та парох не дав йому.

— Отче парох — закликав — будьте ласкаві, чиж ялося, щоб я їхав конем, коли ваше преподобіє йде пішки?

— Ніколи не згоджуся, щоби ви злізли з коня — відповів парох. Нехай ваша достойність остане на коні, на якому доказує стілько чудес. Для мене буде досить поділитися мулом із котримось із сих панів, коли пристануть на се. Волю так їхати, щоби тільки у вашому товаристві, о всечесний лицарю, ніж на пегазі або іноходці славного Мавра Мусараха, що до сьогодні сидить зачарований у країні Зулеми, при великому Комплюто.

— Ваша правда, отче парох — сказав Дон Кіхот — і годжуся на се. Схлібляю собі, що достойна

княжна буде ласкава зробити се для мене, та прикаже своєму чурі відступити вам сідло на мулі, а він сам вигіднісенько поміститься за сідлом.

— Нема сумніву — відповіла княжна — й мій конюший, без приказу, відступить своє сідло їх преподобію. Він занадто чемний, щоби міг байдуже глядіти на духовника, як іде пішки, коли може тому зарадити.

— Само собою — сказав цирулик — і зіскочив із мула та подав парохови стремено.

Парох сів без церемонії.

На нещастє мул був найнятий, то значиться, норовистий. Тільки цирулик усадовився за сідлом, кинув сильно задом кілька разів і так міцно захитав бідним їздцем, що той не міг довше вдержатися за сідлом. Тож злетів нагально, а коли замітив, що стратив бороду, не мав иншого способу, як сховати долішню часть лица в руках та репетувати, що має розбиті щоки.

Всяке дихание нехай хвалить Господа! — крикнув Дон Кіхот, коли побачив бороду на землі, а на лиці не замітив слідів крови. — А то справжнє диво, щоби кому так борода відпала. Алеж се справді очевидне чудо!

Парох зрозумів, до чого йде, побіг швидко підняти бороду й підійшовши до цирулика, який не переставав жалібно кричати та взяв його за голвоу

Спер її собі на животі та почав муркотіти собі якісь таємничі слова й привязав йому її зручно. Чура підвівся знову здоров і бородагий, як перше. Дон Кіхот утішений незвичайно так очевидним чудом, прохав пароха, щоби навчив його сього замовлювання, бо не сумнівався, що його можна вжити не тільки до приправлювання борід.

Коли знову пустилися в дорогу, сказав Дон Кіхот до княжни:

— Нехай ваша високість веде, куди бажає, а всюди за нею підемо.

Заки княжна могла відповісти, парох підхопив скоро:

— До якого королівства маємо їхати? Здогадуюся, що певно до Мікомікону.

Так, отче — відповіла Дорота.

— Коли так — сказав парох — то мусимо перейти самою серединою нашого села, а звідсіля звернутися просто до Картагіни. Там всядете на корабель і при попутньому вітрі, станете перед скінченням девяти літ у Палюс-Меотідесі, відкіля вже тільки на двісті днів дороги віддалене королівство вашої високости.

— Мені здається, отче, що помиляєтеся, — відповіла княжна — бо нема ще двох літ, як я звідтам виїхала, а я вже якийсь час живу в Еспанії. Зараз по мойому виїзді звідусіль доходила до моїх

ух голосна слава великого Дон Кіхота, що його я прибула шукати. А стільки наоповідали мені про знамениті й надзвичайні діла його, що хоч би він і не був тим, кого я шукала, то я віддаласяб під його опіку й повірилаб мою справу хоробрости його непобідимого рамени.

— Ах, пані, досить сього! — сказав Дон Кіхот — перестаньте, я смертельний ворог підхлібства, хоч може бути, віддаєте мені тільки справедливість. Та не можу без червоніння слухати так підхлібної думки про себе. Тільки можу сказати, що посвячу останню каплю крові, щоби привернути вам видерті королівства. Тепер жеж благаю вас про дозвіл спитати отця пароха, що змусило його йти пішки в так легкому одязі в так далекі сторони. Признаю, що я дуже здивований, що бачу його тут у такому стані.

— Оповім коротко все — відповів парох. — Ми вибралися з майстром Миколою до Севілі по відібране 6000 франків, які один із наших родичів прислав із Індій. В дорозі напало на нас чотири злодії. Вони зрабували нам усе й навіть бороду забрали цируликови та змусили почепити коровячий хвіст. Обрабували й сього юнака — сказав показуючи на Карденія. — Ми довідалися пізніше, що ті драбуги були галерниками, яких якийсь хоробрий лицар висвободив із кайдан, не вважаючи на опір

комісаря та сторожі. Треба думати, що той лицар мусів бути божевільний, або такий самий злочинець, як ті, що їх увільнив, коли мав совість пускати на волю вовків, щоби пожирали овець. І тому теж слід уважати його божевільним, що не шанував законів, забув, що винен королеви й справедливості й зробився опікуном бурителів загального спокою.

Про всю сю подію з галерниками довідався був парох від Санча. Дон Кіхот на парохові слова тільки то червонів, то блід, але не признався, що се він увільнив злочинців.

— Сі власне злочинці — говорив парох далше — оставили нас у такому стані! Нехай їм Господь не памятає, як і тому, що перешкодив справедливості покарати злочинців.

Ще парох не скінчив, як Санчо обізвався:

— Отче парох, скажу отверто, се не хто инший, тільки мій пан так гарно списався, хоч я всіми силами старався здержати його від сього. Я раз у раз говорив, що се великий гріх привертати волю лихим, яких карають за їх злочини.

— Підлий зраднику! — крикнув Дон Кіхот, — щож ти думаєш собі? Чиж слід блудним лицарям питати гноблених, чи справедливо карають їх? Ми маємо помагати тим, що терплять, без питання про їх вчинки. Я стрінув громаду нещасних, насилених на ланцюх мов зернята чоток і зробив їм се, що

мені наказувала моя віра й лицарський закон вимагав. Щож можна мати проти сього? Нехай мені хтонебудь заперечить, а з виїмком отця пароха, якого вдачу поважаю, покажу йому, що не знає обовязків блудного лицаря й що бреше нікчемно! А докажу се мечем і ратищем, кінно чи пішки, як кому подобається.

При сих словах наш лицар розсівся кріпше в стременах і спустив візір, бо Мамбрінів шолом носив завішений при сідлі від того часу, як його погнули галерники.

Дорота, вельми дотепна й жартівлива з природи, що знала вже Дон Кіхотову недугу та бачила, як усі жартують із нього крім Санча Панзи, якому не менше, як і панови, не ставало клепки в голові, забажала й собі взяти участь у забаві. І на сей Дон Кіхотів гнів так промовила до нього:

— Пане лицарю, пригадайте собі слово, яке ви мені дали. Тямте, що не вільно вам починати ніякої пригоди, поки не привернете мені престола.

— Будьте спокійні, пані — сказав Дон Кіхот — не скажу вже нічого й не вмішаюся вже ні до чого, поки не виповню обітниці. Та прохаю вас, княжно, оповіжте мені історію своїх нещасть, коли не залежить вам на затаєнню їх; які се люди й кілько їх є, що на них жалієтеся й моєї пімсти призиваєте.

— Зроблю се з щирого серця — відповіла Дорота й почала так оповідати свою жалісну історію:

— Передовсім відомо вам, що зовуся Мікомікона, що я правдива наслідниця великого королівства Мікомікону й що король, мій батько, який звався Тінакріо, був вельми мудрий і глибоко вчений у магії. Він своїм розумом розслідив, що моя мати, королева Хараміла, має вмерти перед ним, а він сам по ній утратить життя й я остану сиротою. Ся вістка, що виходила з порядку природи, не затривожилаб його була так дуже, колиб заразом не предвидів був, що один великан, володар великого острова, який лежить на границі мого королівства, що зветься Пандофіляндю, коли довідається про моє сирітство, увійде на чолі великої армії несподівано до моєї держави й відбере мені її. Дальше предвидів мій батько, що я сього оминула би, колиб віддалася за великана, але я на се не пристану.

Сказав мені батько, щоби по його смерті, коли Пандофіляндю вступить на мою землю, я зовсім не боронилася, але щоб оставила йому королівство й вибрала кількох найвірніших підданих та з ними подалася до Еспанії. Там найду могутнього опікуна в особі блудного лицаря, що буде відомий по всій землі з хоробротси й сили. Лицар сей мав зватися, на скільки тямлю, Дон Кіхот, чи Дон Шігот...

— Говоріть: Дон Кіхот, велика князівно — перервав Санчо, — або Лицар понурого виду.

— А так, так, правда — каже Дорота — любий батечко говорив мені також, що лицар сей буде високий, вихуділий на лиці, а понизше лівого рамена матиме чорну цятку, порослу кінською шерстю.

Дон Кіхот прикликав Санча та сказав:

— Слухай, мій любий, поможи мені скоро розібратися, щоб я зараз освідомився, чи се про мене говорив сей мудрий король.

— Чому хочете роздягатися, пане лицарю? — спитала Дорота.

— Хочу побачити, чи маю цятку, про яку говорите — відповів Дон Кіхот.

— Зовсім не потрібно роздягатися, — сказав на се Санчо — я бачив добре, що ви, пане, маєте таке знамя на четвертому ребрі й се означає велику силу.

— Сього доволі — каже Дорота — на ві що справджувати між приятелями що небудь, а се знов нічого не шкодить, чи цятка з лівого боку, чи з правого боку, аби тільки була на сьому самому тілі. Тепер признаю, що мій батько предвидів усе, а я ще красше зробила, що вдалася до лицаря Дон Кіхота, якого стать і лице годяться докладнісінько з описом, що його подав мій батько. Тай ледво я висіла з корабля в Осоні, зараз дійшли до мене

чуда й дива про нього й уже від тоді серце говорило мені, що се лицар, якого маю шукати.

— Та як се може бути, пані — каже Дон Кіхот — що ви висіли в Осоні, де нема зовсім ні пристані, ні моря.

— Ласкава князівна — перервав парох — певно хотіла сказати, що коли висіла в Малязі, що йно в Осоні почула про вас.

— Се саме хотіла я сказати — відповіла Дорота.

— Нехай ваша королівська високість ласкаво кінчать — додав парох.

— Уже не маю більше що говорити — каже Дорота — хіба тільки се, що в кінці щаслива доля судила мені зустрінути лицаря Дон Кіхота, що, я певна, переможе зрадника Пандофілянда й поверне мене на престіл моїх предків. Я забула ще вам додати що король Тінакрію оставив мені папір, написаний по грецьки, чи може по арабськи, якого читати не вмю, а в якому приказує мені виразно, щоб я, коли лицар приверне мене на престіл і забажає моєї руки, згодилася на се й віддала йому й державу й особу мою.

— І щож ти на се, друже Санчо, га? — каже Дон Кіхот. — Чуєш, що се твориться? А кількож то разів говорив я тобі? Бачиш тепер сам, чи не маємо королівств на наші прикази й королівен, що нам у подруже віддаються?

— Ба! — каже Санчо — алеж бо ми й наждалися на них і твердо вислужили їх. Ледащо буде, хто не затовче на смерть того Пантофілянда й не повінчається заразсінько з панянкою, князівною! Абож вона не досить гарна? Га, га! Я хотів би, щоби всі блохи в моїй постелі були подібні до неї.

І на radoщах чура двічі підскочив і вдарився пятами. Потім станув на вколішках перед Доротою та благав її, щоби дозволила йому поцілувати руку на доказ, що від тепер признає її своєю панею й королевою.

Треба було бути таким не сповна розуму, як пан і слуга, щоби не тріскати зі сміху з простоти першого й із божевілля другого. Дорота подала йому руку до поцілування й прирекла зробити його великим паном у своєму королівстві, як тільки поверне туди. Санчо подякував, а Дорота говорила дальше:

— Отсе вся історія моїх нещасть. Треба ще тільки додати, що з усіх, що зі мною кинули королівство, щоб мені служити, остав тільки сей бородатий чура. Всі інші згинули в часі великої бурі в пристані. Тільки ми обоє виратувалися. Ми хопилися дошки й се впевняє мене, що небо захове для мене красші дні.

— Сі дні вже надійшли, найдостойніша дамо — сказав Дон Кіхот — потверджую дане вам при-

речення й наново присягаю йти за вами хочби на кінець світа й не опустити вас, поки вашому лютому ворогови, при помочи неба й хоробрости могого рамени, горда голова не злетить із шиї. А се мусить статися, хочби він був хоробрійший від самого Марса. Колиж приверну вам вашу державу, княгине, воля розпорядити своєю особою остане при вас, бо що до мене, то поки свобода моя буде піддана правам сеї... не можу сказати нічого більше... поти не можливо мені женитися, хочаб навіть із самим Феніксом.

Санча Панзу, який важно слухав відповіді свого пана, так засмутили останні слова, що не міг здержатися, щоб не висказати йому своєї журби:

— Нехай не діждуся останньої години! вельможний Дон Кіхоте — закликав — що се ви говорите? Ви мабуть уже зовсім збулися розуму! Як мені Бог милий! Чиж можна вагатися в прийняттю руки сеї великої князівни? Що се з вами? Таж се само щастє в руки вам лізе! Шмат світа зійдеш, заки на таке прийдеш! Бо то такі скарби не при якомунебудь кущику на шляху зустрінеш! Може та ваша Дульчінея красша, що? Глядіть на неї, мацапура. Ані їй води носити за нашою гарною князівною. Тай якжеж я в кінці дохрапаюся сього графства, що ви мені його прирікали? Дерти лико, поки можна! Печені голуби самі не влетять до рота.

До сто чортів, чого тут отягатися! Нема жартів! Женися, пане лицарю тай годі, лапай королівство, коли тобі само на ніс спадає. А як станете королем, то зробіть мене зараз графом або маркізом...

До живого вкололи Дон Кіхота обидливі слова Санча на Дульчінею. У гніві підняв ратище й так сильно вдарив ним чуру по голові, що відразу повалив його на землю.

Колиб Дорота була не здержала його, вбив би певно Санча, в таку страшну попав лють.

— Що ти собі думаєш, нужденний хаме? — закликав — доки маю терпіти твої зухвальства й прощати тобі все? Так то думаєш, окаяннику! Чиж ти розбишако, не знаєш, що Дульчінея дає мені хоробрість і силу, що без неї я не переміг би навіть дитини? Говориж мені зараз, змієва пащеко, що ти собі думаєш? Хто здобув королівство, хто відрубав голову велитневи, хто зробив тебе маркізом, (бо я се все вважаю довершеним), як не хоробрість самої Дульчінеї, що вживає тільки мого рамени до своїх великих діл? Се вона бореться в мені! Вона відносить мої перемоги, а я знову живу й віддихаю тільки в ній і від неї маю життє й силу! Підлий, ящурів язиче, якийжеж ти невдячний! Що йно підніс я тебе з пилу на степенъ великого пана, а ти в засліпленню важишся ганьбити тих, що тебе обсипали добродійствами.

Санчо мимо болю й страху, чув усе, та не зараз відповів, бо хотів запевнити собі безпечнійше положеннє. Тож підвівся як міг найскорше та став за мулом князівни і так відізвався до Дон Кіхота:

— То так, пане? А скажіть но, будьте ласкаві, як, коли не оженитеся з князівною, винагородите мене після вашої обітницї? Я тільки за се гніваюся, а чи не маю рації? Бо на що тай пощо тут короводитися з приняттем руки князівни, коли вона впала вам мов із неба? Можна потім повдовіти й знову вернути до своєї Дульчінеї. Се просте, як дручок. Що до краси, сказати правду, на мій погляд обі дуже гарні, тим більше, що пані Дульчінеї я ніколи на очи не бачив.

— Як се? Ти не бачив її, зраднику! А не давно приносив ти мені від неї відповідь.

— Кажу, що я не бачив її ніколи подостатком — відповів Санчо — щоби в подробицях оцінити її красу, так наче... на загал то вона прегарна.

— Прощаю тобі — каже Дон Кіхот — а ти мені прости малу неприємність, що зістрінула тебе. У першому розгоні людина не має сили над собою.

— Чую се добре, — відповів Санчо — бо сам усе маю такий розгін у язиці, що як розсвербить, то ані опрешся йому й бодай раз на місяць мушу конче виговорити все, що маю на серці.

— Із сим усім, Санчо — каже Дон Кіхот — уважай у будуччині на те, що говориш! Остерігаю тебе, бо до часу збанок носить воду... розумієш?

— Гаразд — каже Санчо. — Господь глядить з неба, що тут на землі діється й розсудить нас, хто гірше робить, чи я, коли зле говорю, чи ваша вельможність коли зле чинить.

— Досить сього, Санчо — каже Дорота, — йди, поцілуй руку свого пана й лицаря й проси в нього вибачення. А памятай у друге ганити й хвалити второпнійше. Передовсім не говори нічого лихого про ту даму з Тобоза. Я не знаю її, однак люблю з цілого серця, бо славний Дон Кіхот величає її. А в тім повір мені, що нагорода не мене тебе.

Санчо спустив покірно голову і просив пана, щоби подав руку. Дон Кіхот зробив се з великою повагою. Потім Дон Кіхот віддалився трохи і сказав чурі йти за собою, бо має його спитати про дуже важну річ. Тож висунулися наперед і Дон Кіхот спитав:

— Друже Санчо, я доси не мав часу випитати тебе про подробиці посольства. Тепер, коли ми самі, оповіж мені все по черзі, все про що питатиму.

— Питайте, про що хочете, пане, тільки не будьте вдруге такі нагальні.

Коли так говорили, замітили на дорозі людину, що їхала на ослі. Санчо відразу пізнав у ній Гінеса з Пасамонту.

Гінес перебрався за Цигана, бо знав добре сю мову. Хотів так укрити крадіж і влегшити собі продаж осла, якого теж перебрав. Та Санчо, що пізнав і коня і їздця, крикнув на все горло:

— Га, розбишако Гінесе, верни мені моє добро, мій спокій і моє життя, віддай мені мойого осла, мої радощі, потіху мою! Тікай розбишако, тікай, собачий сину, а пусти мойого ослика!

Не треба було такої довгої промови, бо Гінес, коли почув Санча, скочив на землю та трюхцем, а то й чвалом, тікав перед ворогами, що й не думали здоганяти його.

Санчо підійшов до свого осла й обняв його сердечно та сказав:

— А щож, як маєшся, моя дитино, бурку мій дорогенький, товаришу любий, вічний мій друже? Й цілував та голубив осла, мов яку найдорожшу особу в світі.

Осел на те все не знав, що відповісти, дав себе голубити й цілувати, не промовивши ні півсловечком.

Вскорі все товариство злучилося й кожний складав бажання Санчови, що найшов осла, а Дон Кіхот поновив обітницю дарування трох ослів.

Коли наш лицар нараджувався з чурою, парох розмовляв із Доротою й хвалив її дотеп і зручність. Дорота відповіла, що читала багато лицарських романів і знає їх стиль, та зовсім не знає географії й тому причалила в Осоні. Потім говорила про легковірність Дон Кіхота, який вірить усьому, що надзвичайне, а се тим дивнійше, що наш лицар у кожному іншому предметі мав чимале образування й вироблений смак.

Дон Кіхот знов віддалився від решти подорожних і сказав до Санча:

— Друже, скажи мені, як ти застав Дульчінею: що робила, що ти їй говорив і як відповідала тобі. Як прийняла мій лист і хто переписував його — говори мені в кінці все, щоб я знав, як стоять справи.

— Пане! — відповів Санчо — по правді, то ніхто не переписував листа, бо я його зовсім не взяв.

— Твоя правда — каже на се Дон Кіхот — два дні по твому відїзді я найшов картки й думав, що ти вернеш по них.

— Я був би так і зробив — каже Санчо — колиб не вмів листа на память. Я подиктував його якомусь дячкови, що дуже хвалив собі красу стилю, як переписав його й присягався, що в своєму життю нічого такого не читав, хоч відібрав найменше

з тисячу оповіщень про похорони та всякі екско-
мунії.

— А тямиш іще його?

— Ні, пане — відповів Санчо. — Коли я тільки побачив, що вже написаний, узяв тай забув його зараз. Тямлю тільки про ту довгу підземну даму, а також кінець: »Твій до гробової дошки лицар по-
нурого виду тай в кінці щось тямиться мені, що в середині було з триста разів про душу, житте, очи й коханне.

— Досить, все гаразд — каже Дон Кіхот — говори дальше, Санчо!

Коли ти прибув, що робила королева краси? Певно застав ти її, як насилювала жемчуги, або мережала богату ленту з золота та атласу для свого лицаря й раба.

— Я застав її — відповів Санчо — як розчиняла муку на хліб на подвірю.

— Чи ти не помітив, що кожде зерно, торкнене її рукою, заміналося в жемчуг і було напевно з чистої пшениці.

— Але деж там, се була мука з вівсом.

— Гарні її руки — каже Дон Кіхот — зробили з неї найсмачніший хліб безперечно, та оставмо се; коли віддав ти їй лист, чи не поцілувала його й не вложила його собі на голову в безмірній радості?

— Діжа була вже майже повна — відповів Санчо — коли я подавав їй лист; так у ній бабралася, що не взяла листа й сказала: »Положіть лист на мішок, не можу читати, аж скінчу«.

— Яка чудова дискреція! Зробила се, щоби прочитати лист на самоті, щоби ніхто не був свідком роскоші її серця. А потім, чи ти розмовляв із нею, чи питала про мене? Не скривай нічого, не-терплячка зідає мене.

— Вона там ні про що не питала — відповів Санчо — але я за се оповів їй усе, як ви покутували для її любови, голі від пят до пояса, як спали на землі, як їли траву, що ніколи не чесали бороди й ревіли як теля й проклинали долю.

— Зле зробив ти — каже Дон Кіхот, — що казав, начеб то я проклинав долю. Навпаки благословлю щастє, що зробила мене гідним любови так великої дами, як Дульчінея з Тобоза.

— Егеж, що до величини, то правда — каже Санчо — вона висша від мене на пів стопи.

— Як то, Санчо — відказав Дон Кіхот — ти зважився мірятися з нею?

— Ми мірялися — відповів Санчо — коли я помагав їй вкладати мішок із мукою на осла. Ми були тоді так близько себе, що я міг пізнати, що мене переростає о голову.

— Чиж не правда — каже Дон Кіхот — що її гнучкий стан ясніє тисячею принад? Не заперечиш мені певно одного: Коли ти підійшов до неї, то почув без сумніву чудовий запах, те щось неозначено миле, що ніяк не назвати, якийсь субтельний визів, чарівливий дих, що забальсамувало тебе пахощами, начеб ти був у крамниці найкрасшого пахнильника.

— Здається мені, — каже Санчо — що я почув щось наче визів, та далєбі не пахло інакше тільки звичайно як піт, бо дуже була зігріта й облита брудним потом.

— Се не може бути — каже Дон Кіхот — ти мусів мати нежит, або нюхав самого себе, бо я знаю, як мусить пахнути ся рожа без терня, ся полева лелія, сей янтар пречистий!

— Не маю нічого проти того — відповів Санчо — й від мене бв часто такісінький запах, як від її вельможности пані Дульчінеї. Та нема в сьому нічого дивного, один чорт подібний до другого.

— А як скінчила роботу, щож зробила з моїм листом?

— Нічого, — каже Санчо — відповіла, що не вміє ні читати, ні писати, подерла його на шматки. Казала, що не хоче, щоби хтось инший читав її таємниці, що вистане їй сього, що чула від мене про вашу любов і покуту, що цілує обі руці вашої

вельможности, що раднійша бачити вас, ніж ваші листи й що дуже просить, щоб ви вернули до Тобоза, коли вам до сього ніщо не перешкоджує. Я думав, що трісне зі сміху, коли я сказав їй, що маєте прізвище лицаря понурого виду. Я питав її, чи Біскаєць був у неї; відповіла, що був, а що до галерників, то з них ні одного не бачила.

Потім питав Дон Кіхот, який дала Дульчінея Санчови подарунок, бо по звичаю повинна обдарувати його дорогим перстеном. Санчо відповів, що дістав шматок старого сира. Дивувало Дон Кіхота, що Санчо за три дні зробив дороги на 30 добрих миль. Та заявив zarazom, що тут без сумніву помагав Меграпан, що займається Дон Кіхотовими справами. Є такі мудрці, що беруть часом лицаря в сні й переносять його о дві або три тисячі миль із місця на місце за одну ніч. Буває так, що лицар бється в Арменії з Андріягом, або иншою потворою й уже має гинути, як нараз замічає в хмарах лицаря, що з Англії спішить йому в підмогу.

Журился Дон Кіхот, що йому діяти, чи послухати Дульчінеї й поїхати до неї, чи додержати обіту князівні. Та в кінці рішився насамперед побороти великана, а коли приверне престол князівні, поїде до Дульчінеї й вияснить їй, що так зробив для більшої слави її імени. Санчо не переставав намовляти лицаря, щоби таки женився з князівною. Дон Кіхот

зрозумів, що йому йде про те, щоб дістати губернаторство й обіцяв Санчови, що поставить князівні умову, що віддасть у нагороду частину королівства, яку він призначає для Санча. Санчо подякував, але просив, щоби вибрати йому приморську провінцію, щоб міг кораблями висилати Муринів на торг. Дон Кіхот і се обіцяв йому.

Тимчасом цирулик закликав, що князівна хоче спочити біля жерела. Всі засіли біля жерела й їли. Саме тоді надійшов хлопчина, припав до Дон Кіхота, цілував його ноги й закликав:

— Добрі пане, чиж не пізнаєте мене, не пригадуєте собі Андрійка, що його вирвали ви з рук немилосердного господаря?

Дон Кіхот пізнав його й оповів присутним, як то він виратував хлопця й узяв із нього присягу, що виплатить хлопцеві всю належитість.

Та хлопець заявив, що господар не тільки не заплатив йому нічого, але ще й збив його так, що мусів доси лежати в шпитали. Красше булоб, як би Дон Кіхот був не мішався. Господар дав би був йому з двадцять київ і заплатив, що належиться. Дон Кіхот хотів їхати знов до господаря й покарати його, та Дорота пригадала Дон Кіхотови, що він обіцяв не підпринимати нічого, поки їй не поверне престола. Тоді Дон Кіхот обіцяв Андрійкови, що як тільки верне, пімстить його кривду.

Та Андрійко просив лицаря, щоб красше дав йому кілька штук срібла на дорогу тай трохи попоїсти. Санчо дав йому шматок хліба й сира. Хлопець узяв хліб і сир, а на відхідному сказав:

— На Бога благаю вас, пане лицарю, вдруге не спішіть мені з помічю, хоч би ви мене бачили сіканого на мак, бо ніщо гірше мене не може зустріти, як те, що призвала ваша опіка. Колиб мене Бог вислухав, то певно вас і всіх блудних лицарів, що товчуться по світі й іще мають народитися, разом ухопилиб чорти.

Дон Кіхот зірвався, щоби покарати Андрійка, та сей дав ногам знати, а лицар був у такому розяренню, що ніхто не важився вже жартувати. Боялися, щоби не мстився на них.

РОЗДІЛ XII.

В нім описано, що приключилося в заїзді, та як Дон Кіхота відтіля вивезли й пригода з покутниками.

Попоївши, одні верхом, а другі пішки пустилися в дальшу дорогу й на другий день рано прибули до заїзду, що його Санчо ніяк не міг забути. Господар, господиня, дочка та Маріторнес здалека вже пізнали Дон Кіхота й його чуру й із озна-

ками радості вийшли їм на зустріч. Наш герой казав приготувати собі вигідніше як перше ліжко. Постелили йому те саме, та змучений заснув заразінько.

Приготували обід і ціле товариство засіло до стола, крім Дон Кіхота. При обіді говорили про Дон Кіхота, господиня оповідала минулі його пригоди, а парох говорив, що винні тут лицарські романи. Господар боронив лицарських романів і доказував, що осеню, передовсім у свято, можна їх слухати, або читати з великою приємністю. І так розговорилися про повісті та про пожиток із читання їх, а господар у кінці признався, що теж має лицарські романи. Парох прохав, щоби показав їх йому. Перший з них мав наголовок: «Дон Сіронджільо із Тракії», другий «Дон Фелікс-Марс із Гірканії», а останній се була історія великого й славного вождя Гонзальва Германда з Кордуби, разом із життєписом Дієга Гарчія-де-Паредес.

Парох бажав дві перші книги спалити. Та господар ніяк не хотів на се згодитися, а годився тільки на спаленне третьої. На се заявив йому парох, що дві перші книжки се збірники брехонь і дурниць, а ся третя справжня історія діл Гонзальва Германда з Кордуби, справді великого вождя й чудесної сили Дієга Гарчія де Паредес, що був знаменитим лицарем із Естрамадури, а родився в місті Трухілі. Опо-

відають про нього, що раз на краю моста так сік обіруч мечем, що здержав похід ціліської армії.

— Що се все значить — перервав коршмар — коли порівняти з Феліксом-Марсом із Гірканії. Сей одним ударом розпанахав на двоє п'ять великанів, наче п'ять шпарагів, а як сам один напав на велику армію, витяв у пень 16.000 від ніг до голови зоружених вояків. А що ви скажете про Дон Сіронджіля з Тракії?! Сей мав стільки відваги, що коли побачив огнистого змія, як виходив із ріки, скочив до нього й так сильно здавив його руками за горло, що змії не міг дихати й пустився на дно. А лицар не пустив добичі й пішов із змієм на дно. Там найшовся в великому теремі, окруженому гарними городами. У сій палаті добродій змії змінився в поважного старця, який оповідав лицареві такі чудесні історії, що їх ніхто ніколи не чув. Так, так, отче парох, я певний, що ви збожеволіли би з радощів коли читалиб сю історію.

Парох старався пересвідчити коршмаря, що ні, Сіронджіля з Тракії, ні Фелікса-Марса з Гірканії ніколи не було, та коршмар не дав пересвідчити себе, що в друкованих книжках могла би бути неправда.

В часі сеї розмови вбіг Санчо зі стриху, де знаходився Дон Кіхот і кричав страшно:

— На поміч, на ратунок! Мій пан зводить тепер таку страшну битву, що я такої ще в життю не бачив. Нехай із сього місця не рушуся, коли хоробрий пан мій одним ударом не зрубав голови ворогови князівни Мікомікон.

— Що кажеш, Санчо? — сказав парох — в тебе не всі дома: сей великан о дві тисячі миль відсіля. Не думаю, щоб удари твого пана сягали так далеко.

В тім почули кроки з піддаша: »Стій, лотре! Стій, злочинче! Ах, маю тебе в кінці! Ні сила, ні меч твій нінащо тут не здадуться!« — При тому чути було дзенькіт шаблі, що її удари густо спадали на стіни піддаша.

— На Бога, панове, чомуж не біжите спинити бій! Хоча се вже нінащо не здасться, бо великан віддав уже нечисту душу та здає тепер обрахунок із нечистих справ свого життя перед Богом, а потім напевно перед усіми діяволами. Кров текла, як візбрана ріка, а голова плавала на ній мов баня! Як мені Бог милий, велика як слон, а бодай як бочка.

— Пробі — скричав господар, що з іншими прибіг на крик — чи сей Дон Кіхот, чи Дон Діявол не порозбивав мені посудин із вином, що стоять у його кімнаті? Се певно вино взяв сей добряга за розливу кров великана.

Всі побігли на боєвище. Дон Кіхота застали в найчудачнішому ринштуку. Мав на собі тільки

сорочку, що з переду сягала йому до половини стегон, а з заду найменше о чверть ліктя була коротша. Ноги довгі, худі, порослі волосем, а до сього брудні, перепочена мицка, колись червона, а тепер дивно сумнівної краски на голові, через ліве рамя перевішене накривало й у руці голий меч, отсе його образ. Сим мечем бив і рубав завзято на ліво й на право й викрикав так нагально, начеб на правду воював із найстрашливішим ворогом. Та найдивніше було, що очі мав зовсім заплющені. Снилось мабуть біднязі, що держав у руці великана Пандафілянда. Що мав голову набиту оповіданнями сеї стрічі, то не багато коштувала його подорож до Мікомікону. Здавалося йому, що бється з ворогом і завдає йому удари, що на нещасте спадали на мішки з козячої шкіри, наповнені вином і спричинили на піддашу справжню потопу.

Господар на вид такої великої шкоди попав у таку злість, що прискочив до Дон Кіхота та став окладати його кулаками. І певно закінчив би був битву з великаном, колиб Карденію й парох не вирвали з його рук нашого героя. Добряга лицар спав усе ще, як убитий, ні задріжав. І був би спав без сумніву до ранку, колиб цирулик не виляв на нього цілого ведра холодної води. Що йно се привернуло йому притомність. Та всеж не так, щоб отямився в якому стані знаходився.

Ціла отся метушня, всі крики та заколот зовсім не перепиняли Санчови шукати голови великана, бо чейже бачив на власні очі, як звалилася на землю. По довгій шуканині, коли не найшов її ні сліду, скричав із зачудованнем:

— Аж тепер бачу, що в сім домі є якісь чари. Перед хвилею дістав я найменше дві тисячі кулаків ось тутечки й ніяк не міг дізнатися, відкіля вони градом сипляться. Тепер знову чортяка сховав десь голову великана! Яж виразнісінько бачив, як спадала на сі струї крові, що лилася цюрком, а при-скала водограєм.

— Що ти теревениш, вороже Бога й святих його? — скричав господар. — Не бачиш, нездаро, що сей твій водограй і твоя кров, то найвиразнійше моє вино з мішків, що ви їх подіравили мов решета. А нехай вас найяснійші перуни побють! А бодай же йому стільки горячої смоли в пельку влили в пеклі, кільки він змарнував мені вина.

— Се не моя справа — відповів Санчо — я тільки знаю те, що ся голова далаб була мені графство, якого тепер не найду й на дні моря.

Холодна кров чури приводила до розпуки господаря по стількох шкодах, що їх заподіяв йому Санчів пан. Клявся, що ся справа не уйде їм на сухо, як попередня. Не дивлячись на всі привилеї лицарства, мусять йому винагородити шкоду до шага.

Парох держав тоді за руку Дон Кіхота, а наш герой, якому здавалося, що по перемозі був біля князівни Мікомікон, кинувся до ніг пароха й говорив:

— Ваша високосте, гарна князівно, ви вже вільні від небезпеки, не треба вам уже боятися тирана, що переслідував вас. Я виповнив приречення. Пощастило мені при помочи неба й сеї, що їй я посвятив життя. Вертаю тобі, пані владу й видертій престіл.

— А що? Я не казав! — закликав Санчо — таж я не п'яний! Пересвідчіться тепер, що мій пан бився з великаном. Як мені Бог милий! Моє графство виратуване.

Всі сміялися щиро з нісенітниць пана й слуги. Тільки господар не бачив у тому нічого забавного.

В кінці парох, Карденіо й цирулик змусили Дон Кіхота покластися в постіль. Куди більше клопоту мали з господарем, що ніяк не хотів потішитися по страті. Господиня немилосердно верещала й виривала собі волосся з голови повними пригорщами.

— То на наше нещастя сей блудний діявол прибукався до нашої домівки. Він запряг собі нашу загибель. Минулого разу мусіли ми приймати їх за дурно разом із сим лотром його чурою, конем і ослом. Представляли себе всі як блудні ли-

царі, що їм лицарський закон не дозволяє платити нічого в гостинниці. А щоб їх лихо стрінуло! В додатку сей песій лицар вітрогон приїхав тепер змарнувати мені вино. О! Не діждеш, негіднику! Щоб я з цього місця не рушилася, мусиш за все заплатити.

Маріторнес, гідна служниця своєї пані, викрикала й собі: »Нехай чорти піввуть усіх блудних лицарів цілого світа!« — Тільки дочка мовчала. По довгих короводах удалося в кінці парохови влагодити ті нарікання обіцянкою заплати за вино, козячі шкіри й коровячий хвіст, що його господиня так високо цінила. Дорота взялася полегшити чурі в жалю. Обіцяла його панови за те, що відтяв голову великанови, найкрасше графство в королівстві, коли матиме його. Втішений Санчо, присягався, що бачив, як падала голова великана з довгою по пояс бородою.

Нараз господар, що стояв на порозі коршми закликав:

— Слава Богу! Наближається до нас чималий відділ їздців. Коли тут задержаться, дадуть щось заробити.

— Що се за люде? — спитав Карденіо.

— Се чотири лицарі в масках, зоружені списами й щитами, а з ними замаскована дама, білозодягнена. Біля її коня двоє піших слуг.

Дорота зараз наложила маску, а Карденіо пішов доповнити одяг до Дон Кіхотової кімнати. Зараз також надіхали їздці, зіскочили з коний, помogli зісісти дамі. Один із них посадив даму на кріслі, що стояло в дверях світлиці, до якої ввійшов Карденіо.

Ніхто з товариства не зняв маски, ані не перервав мовчанки. Дама тільки глибоко зітхнула, виглядала на вмираючу. Таємничість відділу зацікавила пароха. Не міг придумати іншого способу й пішов до стайні, щоб випитати слуг.

— Ми самі не багато знаємо — відповіли вони — та здається, що се визначні особи, а передо всім той, що зсаджував даму з коня.

— А хтож ся дама? — спитав парох.

— Не більше можемо сказати й про неї. Ми не бачили її лиця. За те раз-у-раз зітхала та нарікала. Ми що йно перед двома днями найнялися провести їх до Андалюзії. Сподіємося доброї заплати.

— Чи ви не чули назвища ніякого з їздців?

— Ні, — відповів один із машталірів — вони нічого не говорили. Ми чули тільки безнастанні зітхання й жалі молоді дами. Здається, що її сі панове уводять насильно. По одязі вона черниця, або має стати нею. Може не чує в собі покликання й розпачає бідна.

— Се дуже можливе — замітив парох і пішов шукати Дороти. А вона зворушена зітханнями замаскованої дами, готова була помагати їй. Та кавалір, що на вид найбільше опікувався дамою, сказав:

— Не тратьте, пані, часу на чемність для невдячної й покиньте питатися, коли не хочете почувти брехні.

— Я ніколи не говорила неправди — сказала з гордістю дама — й може тому, що я була за щира, я тепер така нещасна. Не треба мені поклякатися на іншого свідка, бо ви, пане, самі пересвідчені, що тому, що я обстоювала правду, ви мене так страшно переслідуйте.

— Ах! Боже, чийже се голос чую? — закликав Карденіо в сусідній кімнаті.

На сі слова молода дама підвела голову й хотіла ввійти в кімнату, де був Карденіо. Та не пустив її туди лицар. У тому замішанню злетіла за слона з лиця незнайомої й відслонила бліде лице незрівнаної краси. Кавалір тому, що держав її в раменах, не мав часу підняти маски, що теж упала йому з лиця серед метушні з дамою. Дорота зараз пізнала в ньому Дон Фернанда, скрикнула страшно й упала зімліла. Парох поспішив їй на ратунок, а коли для легшого віддиху зняв їй маску, Дон Фернандо із зачудуванням пізнав Дороту. Хоч зміша-

ний сим, не випустив одначе з рук Люсцінди, що пізнала голос Карденія й на силу старалася вирватися. Карденію думав, що Доротин крик був криком Люсцінди, наляканий вибіг із кімнати й побачив Люсцінду в раменах Дон Фернанда, що теж не менше був зчудований, коли пізнав Карденія. Чотири особи в найвисшому зчудуванні гляділи на себе й німували. Перша промовила Люсцінда:

— Дон Фернанде, киньте неправду й насилля, що все ні на що не здадуться. Ніякі жертви, ніякі погрози мене не привяжуть до вас! Будьте певні, що скорше діждетеся смерти, як моєї згоди. Не до мене вже належить розпоряджувати собою: Карденію, що його тут бачу, мій чоловік. Верніть йому власність, а мені спокій і щастє! Заклинаю й благаю вас, пане. Колиж мало вам іще терпінь, що ви завдали мені, мало вам іще пімсти, закінчіть радше одніським ударом моє нещасне життє.

Дорота тимчасом прийшла до себе, а коли побачила Люсцінду все ще в раменах Дон Фернанда, кинулася йому до ніг і вся в слезах благала:

— Пане, коли не вигасло в вас милосерде, зверніть очи на Дороту! Виж її колись кохали і внешнесливили. Я була вільна в батьківській хаті, коли ви прийшли звести мою невинність, затратити спокій і розбудити в мені незнані пристрасти. Ваші дари були безсильні. Кілько то зручності мусіли ви вжи-

ти, щоб мене тільки бачити, кілька трудів, щоби пересвідчити мене, що любите мене! Не пригадуватиму вам старань і чемностей, що їх тепер може вважаєте негідними себе. Ви перекуплювали службу, уживали всіх способів, начеб я мала принести вам найбільше щастя й честь? Та я няла віру, аж коли ви присягнули, що звінчаєтеся зі мною, а ви покликали небо на свідка, що не зломите обітниці. Щож я зробила, що ви покинули мене? Ненавидите мене за те, що я вас занадто полюбила й унещасливили мене тай покидаєте! Я згодилася стати вашою, бо ви на все, що найсвятійше, заклилися, що будете тільки моїм. Зведете, пане, тільки любови, що не скажу чесноти! Як мій не можете належати до Люсцінди, а Люсцінда не може бути ваша, бо належить до Карденія. Зверніть же їх у взаїмні обійми, а мені віддайте Фернанда, що до нього ніхто не в силі заперечити мені права. Ах! пане, я коли втратила вас, шукала смерти.

Залита слізми Дорота широкою правдою слів зворушила всіх. Дон Фернандо зворушений до краю, отворив їй свої рамена й сказав:

— Ти побідила, гарна Дорото!

Люсцінда, коли від неї відступив Дон Фернандо, була би напевно зімліла, як би Карденію, що стояв за Дон Фернандом, не хопив її був в обійми й не сказав:

— Коли саме небо мені тебе вертає, зіприся на мойому рамени, бо певно ніхто красше не захистить тебе від того, що все життя так щиро любив тебе і любить.

Люсцінда повернула голову до Карденія й коли пізнала його, на радощах обняла його сердечно без уваги на присутних.

— О Боже! Се ти! Найдорожший Карденію! — скрикнула. О, дяка тобі, милосердне небо, що дало мені бачити ще раз того, що його люблю над усе життя.

— Зворушення було загальне. Навіть Санчо плакав, як бобр, але тільки того, що Дорота не була королевою Мікамікон, а він утратив надію на своє наймиліше графство. Люсцінда й Карденію дякували Дон Фернандови, а він у відповідь стискав їх сердечно. Потім допитувався в Дороти, як вона так далеко замандрувала від своєї країни. Вона повторила йому все, що вже оповіла парохови й Карденієви. Дон Фернандо оповів їй, що зайшло в Люсціндиному домі в часі вінчання. Коли за корсетом Люсцінди найшли лист, в якому заявляла, що вона жінка Карденія, з задрощів готов був її вбити, тільки від стареньких родичів здержав його. Та присягнув пімсту й коли довідався, що Люсцінда хоче йти в черниці, як не відзискає Карденія, дігнав її із трома товаришами в монастирі, хопив

і забрав із собою. Тепер перепрошував її за прикрости й обіцяв усе стати по лицарськи в її обороні.

Санчо пильно прислухувався всьому. Його надії здиміли! від хвилі, як князівна Мікомікон перемінилася в Дороту, а великан Пандафіляндю в Дон Фернандо. Дон Кіхот спочивав сном блаженних і нічим не журився. Дорота не була ще певна, чи се, що зайшло, було ві сні, чи на яві. А Карденію й Люсцінда, не менше щасливі, бачили в сих подіях чудо, зіслане на вкорочення їх терпіння. Загалом усі були задоволені. Найбільше прислужився тут, треба признати, розумний і зручний парох. І тепер він розмовляв то з одним, то з другим, признавав кождому, що найбільше вплинув на покінчення справи.

Та найбільше тішилася господиня, бо Карденію й парох обіцяли їй винагородити шкоди, що їх наробив Дон Кіхот. Тільки один Санчо спустив носа. Втрапив надію на графство. Із витягненим на лікоть лицем, у гнівному настрою, ввійшов до кімнати пана, що саме що йно збудився.

— Ваша достоїнсте, лицарю понурого лица, можете спочивати собі спокійно — сказав — нема вже потреби вбивати великана, ані звертати держави князівні, все вже скінчилося.

— І я думаю, що вже скінчилося — відповів Дон Кіхот — бо такої битви, як ся моя з велика

ном, історія світа ще не дала приміру. Одним ударом змів я йому лоб із гордої шиї, а потоки крови ринули мов філі візбраної ріки крізь запори.

— Ринули як вино, нехай радше скаже ваша ласкавість — озвався Санчо — бо сей убитий великан, то був боклаг із козиної шкіри, а його кров — то червоне вино, а сей відтятий лоб поніс вітер, бо його не було зовсім.

— Пробі! Що ти говориш, Санчо, чи ти бори Господи не вдурів? Ти, бідняго, бачу втратив розум.

— Встаньте но красше, панцю, та придивіться, що ви тут натворили й що треба буде за се заплатити! Погляньте на королеву Мікомікон, як ні звідси, ні звідти перемінилася в звичайну Дороту й іще кат зна, кілько інших див.

— Ніщо мене не здивує — відповів Дон Кіхот, бо коли я не втратив тямки, то знаєш, що я говорив уже минулого разу, що тут діються чуда чорної магії й справа сатани.

— Се дуже можливе й теперечки, можеб я й повірив у сі чуда, — сказав Санчо — колиб не бачив на власні очі й не чув на власних костях, як коршмар підкидав мене на ковдрі з усієї сили й сміявся на все горло. Не дурний мій розум, а думаю, що там нема чарів, де бачиться людей на яві.

— Но, но, не журися так дуже! Все буде добре, дай мені тільки одяг — перервав Дон Кіхот — піду поглянути на сі зміни, про які говориш.

Коли Санчо вбрав нашого героя, парох тимчасом оповідав про нього Дон Фернандови й його товаришам. Оповів усі пригоди його аж до останньої. Попередні знав від Санча. Цілий гурт сміявся, аж слези текли їм із очий. Усі признали, що се найдивніший і може одинокий рід дурійки.

В тім Дон Кіхот, узброєний від ніг до голови, станув на порозі й показався товариству. Не хибувало ні історичного Мамбрінового шолома, ні щита, ні ратища. Усі подивляли його чудернацький ринштунок, худе й осмалене лице та горду поставу.

Дон Кіхот спинив зір на Дороті та з дивною повагою промовив:

— Благородна й гарна дамо! Довідаюся від мого чури, що ви з королевої стали звичайною жінкою. Коли се сталося за волею великого чорнокнижника, вашого батька, що може не довіряє мому раменеві, то мушу признати, що ваш батько, пані, сильно помиляється й за мало знає історію лицарства. Колиб читав її уважно, як я, знав би, що вона переповнена ще дивнішими подіями й що багато лицарів, менше славних від мене (я не чванюся), довершували діл далеко трудніших. Се не чудо побороти великана якої небудь сили та зросту.

Недавно досвідчив я своїх сил із великаном... більше мені не ялося говорити, бо може не няли би мені віри.

— Досвідчив ти, правда, та з боклагами, а не з великаном — додав коршмар — і хотів дати більше непотрібних пояснень, та Дон Фернандо наказав йому мовчати, а Дон Кіхот говорив далше:

— Прошу в кінці вашу високість, видідичена князівно, що коли тільки наведена причина здержує вас здатися на рамя Дон Кіхота з Манчі, то киньте марний страх, бо нема перепон на сьому світі, що їх його меч не досягнув би. Сей меч постинає голови вашим ворогам, посадить вас на предківському престолі й запевнить вам спокійне пануванне.

Дорота на знак Фернанда відповіла йому з достойністю монархині:

— Хтоб не сказав вам, славний лицарю Понурога Виду, що я змінилася, неправду сказав. Хоч і зайшла щаслива зміна в мойому положенню, то я далека від того, щоби відкидати поміч вашого непобідимого рамени. Зустріч із вами, лицарю, зачислюю до найщасливійших випадків у моєму життю. Вам я завдячую все моє щастє. Завтра рушаємо в дорогу, бо сьогодні вже за пізно. Богу й вам, лицарю, вручаю моє щастє.

Коли Дорота скінчила, Дон Кіхот звернувся гнівно до чури:

— Санчо, мій друже, ти найбільший лайдак у цілій Еспанії! Чом ти, лотре, сказав перед хвилиною, що її високість се просто панна Дорота? Чиж ти не наговорив мені тисячу інших теревень, що зза них я мусів червоніти? Далєбі, не знаю, що мене здержує, що не вбю тебе на місці, для самого приміру всім чурам на світі, що колинебудь матимуть честь служити блудним лицарям.

— Ваша високосте, не гнівайтесь, — відповів Санчо — що до князівни Мікомікони, може я й мився, але що до великана, боклагів і червоного вина, то далєбі, но помиляюся. Подіравлені боклаги лежать на землі, а вино залило кімнату. Пересвідчитесь про се все, ваша достойносте, коли коршмар скаже заплатити собі втрату. Слава Богу, що наша королівна не перекабатилася на що инше, бо се може мені вийти на добре.

— Тепер скажу тобі, Санчо, що ти осел! Дай мені спокій і замкни вже хавку — перервав йому Дон Кіхот.

— Но, но, нема про що говорити — сказав Дон Фернандо — князівна рішилася завтра рушати в дорогу, тож подумайте про спочинок, а завтра всі товаришитимемо лицареві Дон Кіхотови, щоби бути свідками його подиву гідних діл.

— Се радше я, панове, матиму честь товаришити вам і ціною життя свого хочу оправдати

почесний осуд, що на нього я вспів заробити собі — відповів наш лицар.

Аж тут новий подорожний увійшов до коршми. По одязі можна було пізнати невільника, що вернув із ясиру від Маврів. Мав на собі щось наче камізолу з синього сукна з короткими рукавами без ковніря, штани з синього полотна й шапку сеї краски. На ногах сандали й меч, привішений до пояса. За ним ішла жінка, зодягнена по мавританськи, з заслоною на лиці, в золотом перетиканій шапочці й у довгій сукні, що сягала до стіп. Невільник, гарний мужчина, мав коло сорок літ, а вся постава виявляла радше людину висшого стану, ніж невільника. Зажадав окремої кімнати й дуже зажурився, коли коршмар сказав йому, що нема ні одної порожньої в цілому заїзді.

Дорота, Люсцінда й усі жінки гляділи з цікавістю на дивний стрій Мавританки.

Дорота предложила їй спільну із ними кімнату. Незнайома підвелася й нічого не відповіла, тільки зложила руки на вхрест на грудях і схилила голову на знак подяки. Се пересвідчило всіх, що вона Мавританка й не розуміє по еспанськи.

В її імени подякував невільник Дороті та згодився на її предложенне. На питанне Дороти відповів, що дама Мавританка, але хоче стати християнкою.

Дорота взяла її за руку й просила, щоби зняла заслону. Коли невільник вияснив їй Доротину просьбу по арабськи, вона скинула заслону. І всі побачили лице чудової краси.

Люсцінда признала, що вона красша від Дороти, а Дорота, що вона красша від Люсцінди. Дон Фернандо спитав, як вона зветься.

— Леля Зораїда — відповів невільник, а Мавританка додала поспішно:

— Но, но Зораїда, Марія, Марія!

— Так, так, Марія Зораїда маканге, що має значити не Зораїда.

Тимчасом Дон Фернандо казав дати вечерю й усі засіли до стола, а Дон Кіхот, якого змусили зайняти перше місце, обстоював при сьому, щоби княгиня Мікомікон, як та, що є під його опікою, сіла побіч нього.

Люсцінда й Зораїда сіли біля Дороти, парох і цирулик біля дам, а в кінці невільник і Фернандові товариші найшли теж місце при столі.

Найкрасший гумор оживив пир тим більше, що Дон Кіхот, натхнений тим самим духом, що під його впливом мав сю безсмертну промову до пастухів, промовив із захватом:

— Дійсно, панове, ми блудні лицарі привикли до надзвичайних річий. Скажіть, будьте ласкаві, чи

хтонебудь, як бачить нас тепер, відгадав би, хто ми? Хтож би в дамі, що сидить побіч, пізнав королеву, а в міні лицаря Понурого Виду, що його го-мінка слава творить в історії добу? Не можна сумніватися, що нема почеснішого стану над званне лицаря, тим достойніше, що вони безнастанно виставлені на найбільші небезпеки. Не говоріть мені про висшість пера над оружем! Говорять, що праці ума висші від хоробрости, опертої на володінню мечем, так начеб не було різниці між лицарем і ремісником, начеб не треба вміло вживати сили та відваги. Вожд, що провадить армію, чи боронить кріпости, потребує стілько голови, що й рамені. Відвагою не можна предвидіти хитрощів ворога. Колиж розум потрібний і лицареві й ученому, то сей стан висший, що його ціль благороднійша. Вбогість ходить із наукою в парі. І багато вчених винесла хи-мерна доля до слави, як перше не щадила ударів. Тепер погляньмо, чи вояк багатший. На правду, нема біднішого сотворіння в світі. Мусить бідняга часто обмежитися на заслуженину, яка не раз приходить пізнійше й не все повна. А коли зважиться іншим способом щось присвоїти собі, робить се проти совісти й наражує житте на небезпеку. Не раз проводить зиму в найнедостаточнійшому одягу. Кілько то разів терпить спеку, холод і слоту? А який щасливий нічею, коли роздобуде горстку

соломи, щоб не спати на вогкій землі. У битві перший стріл мушкета розторощує йому голову, рамя або ногу. Та нехай і не стріне його таке нещасте, то чиж збогатів, чи мав яку користь? Коли сила силенна вояків гине, ледво тисячна частина доходить до чогось. А вчені ніколи не живуть у такому недостаткові, ані не наражують життя на небезпеку. Правда, що легше винагородити невеличке число вчених, ніж товпи вояків. Тим поручають уряди, що їх сі не в стані сповняти. І війна висша від наук! Оруже вдержує закони, боронить держави, захищує престоли, забезпечує дороги й міста; море з розбишак очищує, словом, творить загальну безпеку. Щоби стати вченим, треба трохи часу, старання, неспанья, праці, недоїду та недопитку часом, а щоби стати добрим вояком і се все треба знести й раз-у-раз наражувати житте. Щож терпить учений у порівнанню з вояком у обляженому місті? Вояка бачите на окопах на варті, ворог підкопався, серед грізної небезпеки ледво вільно йому остерегти вожда, щоби забезпечився протипідкопами й жде, поки зрив не похоронить його під румовищем, або не викине в повітре. Бачите два кораблі в морській битві. Вояк має дві стопи чердака під ногами, докруги ворожі мушкети й оруже, перед собою гирла огнеметних гармат, а в ногах море, що готове проковтнути його кожної хвилі. Тоді вся його надія

у відвазі. Іде на пробій крізь огонь мушкетів і ліс списів, щоби дістатися на ворожий корабель. Убийча куля впадає в збиті ряди, нема одного з хоробрих, уже заступив його інший герой, та не на довго: Уже пішов на дно моря за давним товаришем, а новий герой заповнив прогалину, а потім іще один і ще один. Ох, минули ви, щасливі віки, що в них людський дотеп не висилювався на будування воєнних машин, віки благої невіжости, коли не знали пороху, того пекольного винаходу, що дав нікчемний спосіб перемоги хоробрих. Благородний лицар не може вминути зрадливого стрілу, що перетинає пасмо величавих діл і героїських посвят. Ся думка трохи не каже мені жалувати, що я в сьому віці негідний вибрав звання блудного лицаря, бо хоч мене не залякає ніяка небезпека, то всеж прикро думати, що трохи пороху й шматок олова змете, як пилину враз із життєм і хоробрість мою. Та що не готвилаб мені доля, тим більше зароблю слави, що кидуюся на вманя на небезпеки, не знані доси лицарям минулих літ».

Всі чудувалися, що людина, яка в інших справах говорить так розумно, тратить зовсім здорове поняття, коли тільки торкнеться лицарської штуки. Парох голосно оплескував і заявив, що хоч сам має патент учености й повинен би перехилитися на бік наук, то уступає переможений силою доказів Дон Кіхота.

По вечери Дон Фернандо прохав невольника в імені всього товариства, щоб оповів історію свого життя. І невольник став оповідати.

Родився він у містечку серед гір Леону. Батька його вважали багатим. І був би ним, колиб умів так гроші щадити, як тратити. Щоб не кривдити дітей, продав усе майно й четвертину грошей задержав собі, а три четвертині віддав тром синам. Порадив тільки, щоб один із синів вибрав духовний стан, другий купця, а третій вояка. І один із синів поїхав до Саляманки, другий до Севілі, а оповідач до Аліканта. Він сів там на купецький корабель. А сталося се років тому двацять два. Без пригод прибув до Генуї, звідтіля до Міляна, а звідсіль пустивсь до Олександрії. Та на вістку, що князь Альба подався до Фляндрії, вступив він до його армії й був із ним у всіх битвах. Тимчасом почув, що папа, Еспанія й венецька республіка звязуються проти Туреччини й що вождом має бути австрійський князь Дон Жуан, природний брат короля, забажав бути учасником великого дня християнства, вибрався до Італії й у Генуї вступив до Дон Жуанової армії. Брав участь у битві з Турками, в якій визволено п'ятнацять тисяч невольників християн, та сам попав у турецький полон, коли його корабель поспішив на відсіч мальтанському кораблеви. Турки спершу дали його до весла на галері, а потім ді-

стався в спадщині жорстокому ренегатови Азан-Адзі, що став беєм*) Альжиру. Над ним не знущалися, бо гадали дістати за нього великий викуп. На подвір'є їх тюрми виходили вікна дому визначного й багатого Мавра. Одного дня побачив невільник у вікні платок, привязаний на тростині. Коли він підійшов, платок упав до його ніг, а в ньому було кілька штук золота. Коли відійшов, побачив у сьому вікні тростиновий хрест. Із сього додумалися, що се мусить бути невільниця християнка. Стали довідуватися, хто се, та довідалися тільки, що дім належав до губернатора Ля Плята-Мавра Агінората. По п'ятнадцяти днях показала хустина на тростині. І знов хустина дісталася оповідачеві. Було в ній сорок еспанських дукатів і лист писаний по арабськи зі знаком хреста під сподом. Один ренегат із Мурсії прочитав лист і переклав його на еспанську мову. У листі писала незнайома, що хоче охреститися й просила його, щоби поміг їй утекти. Він тоді попрохав ренегата, щоби написав відповідь, що готов їй допомогти й взяти її за жінку. У кілька днів пізніше знов дістав так пятьдесят золотих червінців. Тимчасом ренегат довідався, що незнайома дочка Агінората, одиначка, краля над кралі. Вона мала улюблену невільницю християнку, що недавно померла. Невільники порадилися з ренегатом,

*) Бей — начальник Альжиру.

як викрасти Мавританку й утекти. Рішили, що треба ждати другого листа від Зораїди (так звалася незнайома). По пяти днях показався чималий клунок. У клунку було сто червінців і лист, в якому Зораїда писала, що на літо виїде з батьком над море, нехай за її гроші викупиться на волю й купить човен. Із над моря легко буде викрасти її. По судно поїхав ренегат. Зораїда скинула ще тисячу червінців і лист, в якому доносила, що в найблизшу п'ятницю перенесеться вже до батькового городу. По двох неділях ренегат мав уже човен. Щоби замилити очи, їздив ним кілька разів на торговельну виправу й усе заїздив до малого заливу під самим городом Агінората та купував у нього овочі. Але Зораїди не міг бачити, бо музульманин без дозволу батька, чи чоловіка не може бачити музульманки. За те з християнськими невільникми не церемоняться зовсім. Тимчасом оповідач викупився й за радою ренегата найняв дванацять веслярів Еспанців. Потім пішов до городу, буцім то за салатою для свого пана. У саді була й Зораїда. Він дав їй знати, коли має бути готова до втечі. В означений день під вечір ренегат причалив під городом Агімурата. Зораїда ждала вже на них. Забрала великі скарби. Та Агімурат збудився й наробив крику. Тоді ренегат звязав його і взяв на судно. Щасливо перебули бурю й відплили на отвер-

те море. Агамурат думав зразу, що його дочку силою схопили й хотів викупити її й себе. Та коли довідався, що вона добровільно втекла й стала християнкою, проклинав її тяжко. Причалили в кінці до берега, висадили його й поплили далше. Здалека ще чули його проклони. По дорозі попали на французький розбишацький корабель. Розбишаки обрабували їх і повезли далше. Потім дали їм човен та трохи живности, а капітан дав Зораїді іще й сорок золотих. Прибули щасливо до берега й пішки пустилися в глибину. Побачили пастуха, та сеї думав, що вони Маври й утік із криком. Наспіли вояки й коли довідалися, що вони християне, дали їм свої коні й усі щасливо прибули до Венез, а звідсіля розійшлися. Він із Зораїдою пустився шукати свого батька. А щоб Зораїда не мучилася, купив мула й так доїхав аж до сеї коршми.

Вечеріло вже, коли невільник скінчив оповідання, а під ніч заїхала під коршму карита. Був се аудитор із 15 літньою дочкою.

Дон Кіхот, як тільки побачив аудитора, зараз промовив до нього:

— Ваша милосте, можете сміло ввійти до сього замку й перебувати, як вам довго подобається. Може він дещо за тісний і не багатий у запаси харчів, та невігоди ніщо для лицарів і вчених людей, а саме, коли їм, як вам, товаришить гарна дівиця, для

якої не тільки замки отворені, але й скелі розступаються, а гори знижуються, щоби зробити дорогу. Тож увійдіть, ваша милосте, до сього раю, де знайдете зорі гідні сонця, що його ведете із собою, застанете хоробрість і лицарскість у всьому їх блеску та красу в найвисшому вершку совершенности.

Авдитор зачудований промовою Дон Кіхота, став йому пильно приглядатися, подивляв його поставу й рухи. Тимчасом Люсцінда, Дорота й Зо-раїда занялися дівчиною, а Дон Фернандо і Карденіо обсипали чемностями авдитора. А він кланявся на право й на ліво. По безчисленних обопільних чемностях урадили в кінці, що всі дами спатимуть разом в одній кімнаті, а чоловіки, як їх опікуни й оборонці, ночуватимуть на дворі.

Невільник від першої хвилі, скоро тільки глянув на авдитора, почув у серці якийсь голос, що се мусить бути його брат. Тож старався вивідатися в одного в їздців, що товаришили авдиторови, про назвище та місце уродження достойника. Слуга відповів, що його пан зветься Жуан Перец де Віедма, є ліценціяттом і походить, як чув, із якогось міста в горах Ліону. Се ще більше впевнило невільника, що авдитор мусить бути його братом, що його батько призначив був на вченого. І виявив свою думку Дон Фернандови, Карденієви та парохови. Слуга сказав йому ще, що його пан їде до Мехіка

на високий уряд, що панянка його дочка, а її мати померла, коли вона прийшла на світ і оставила чоловікови чимале майно, що його єдиною спадкоємницею є дочка. Невольник радився їй, як би випробувати, чи аудитор відтрутить його, чи привитає як брата. Парох узяв се на себе.

І при вечері парох сказав, що коли був у Царгороді в неволі, мав товариша сьогож назвища, що аудитор. І оповів усе, що знав від невольника і про їх батька і про невольника.

Коли священник покінчив оповіданне, аудитор зітхнув глибоко та зі слезами в очах закликав:

— О, отче! Колиб ви знали, яка важна для мене вістка, що ви мені подали і як вона близька мойому серцю. І виявив йому, що сей капітан, то його рідний брат. Сказав при тім, що їх батько ще живе.

Аудитор закінчив:

— О, як би я був щасливий, колиб міг побачити брата й його суджену, що виратувала його з неволі.

Тоді парох устав від стола, привів Зораїду та капітана до аудитора й сказав:

— Отрїть слези, пане, отсе приводжу вам вашого дорогого брата й його суджену. Бачите, до якого стану довели їх французькі розбишаки, та Бог справив, щоби отворити поле вашої благородности.

Капітан кинувся зараз братови в обійми, а сей обняв його сердечно. Оба плакали на радощах. Потім звернувся аудитор до Зораїди, цілував її в захваті, привів до дочки й теж казав цілувати.

Дон Кіхот приглядався всьому уважно, не промовив ні словечка й усі сі події приписував примхам своєї блудної лицарськості.

А аудитор із капітаном рішили, що поїдуть разом до Севілі та тимчасом дадуть знати батькови про капітанів поворот, щоб як найскорше зїхав на хрестини й вінчанне Зораїди, бо аудитор мусів спішитися, щоби не спізнитися до корабля, який відїздив до Індії.

Всі раділи радістю братів, а Дон Кіхот жертвувався берегти замку, щоб його не напав який великан, або инший сього роду розбишака, ведений жадобою здобуття великого скарбу красунь, що там витали. Знайомі дякували йому за се дуже й оповіли аудиторови, що се лицар Понурого Виду. Один тільки Санчо серед загальних радощів був у розпуці, що панове так довго не лягають. Коли в кінці дістав дозвіл від пана на спанне, поклався вигідно й красше від інших на кульбаці свого осла, що теж небаром дорого переплатив, як се вскорі побачимо.

Пані пішли до себе, мужчини розмістилися, де й як хто міг, а Дон Кіхот вийшов із господи на стороженне замку, як приобіцяв.

Глибока тишина царила доокола, коли над самим ранком збудив пані прегарний спів. Усі прислухалися з захватом. Пані були дуже цікаві, хто се так співає, аж тут Карденію застукав у двері й завізвав їх, щоби слухали співу молодого погонича мулів. Хлопець, що скінчив пісню, то зачинав нову. Дорота збудила Кляру, та коли ся почула спів, виявила Дороті, що співак не погонич, але син арабського магната, що залюбився в ній. Не говорила з ним доси ні слова, але давала йому до пізнання, що й він їй не байдужний... Коли довідався, що Кляра відїздить із батьком, переодягнувся за погонича й пішов у слід за нею. Його батько дуже багатий і на так високому становищі, що ледви чи згодивсяб на їх подруже! Дорота потішала Кляру, що все буде добре.

Тимчасом коршмарева дочка зі служницею Маріторною задумали вистроїти Дон Кіхотови якусь псоту. В цілому домі не було вікна, що виходилоб на зовні. Була тільки діра в мурі, куди вкидали солону до стайні. Відсіль коршмарівна й Маріторна замітили Дон Кіхота на кони. Спертий недбало на спис, що хвилі зітхав так важко, начеб уже маз скупсати душу.

— О Дульчінеє з Тобоза! — говорив тоном терпіння й любови — царице краси, невичерпаний збірнику зглядів і розуму, скарбе роскоші й принад, святий складе всіх чеснот, приміре й прототипе всього, що гарне, пожиточне й миле на світі. Щож ти думалаб про раба твоїх принад, колиб побачила його в сій хвилі, як із таким запалом виставляється на стілько небезпек?

О ти світиче нестійности, тривида богине, подай мені відомість про даму моїх дум! Представляю собі, що в сій може хвилі поглядаєш на неї з завистю, як проходжується в богатих рундуках одного з своїх препишних теремів, або коли сперта о золотистий ганок, роздумує, як привернути спокій моїй змученій душі, як покласти край моїм терпінням і дати спочити зболілому серцю, в кінці як вирвати мене смерти, а отворити щасливе, миле життя й нагородити мою любов і заслуги. А ти, сонце, що прискорюєш свій біг, не тому, щоби днем дарити смертних, а щоби скорше бачити сей надтвір чудес, занеси їй від мене мій поздоров, прошу тебе, як тільки її побачиш. Та бережися вкрасти їй поцілуй, бо запевнюю тебе, що вона несказано смирна й ти не менше образив би її, як колись, коли ти зазнав погорди від сеї пустої й невдячної, що за нею ти в поті чола ганявся по просторах Тесалії, чи також на Пенейських побережах. На правду, що не тямлю, де се було.

Мав Дон Кіхот дальше вести сю високолетну промову, аж перервала її йому коршмарівна. Вона закликала на нього з тиха й кивала ще рукою:

— Ходіть но тут ближше, пане лицарю — говорила — будьте ласкаві!

Почувши сей голос, розкоханий лицар звернув голову й уявив собі зараз, що се мусить бути дочка пана замку, що палала до нього коханнем і що за його величезні заслуги благає його, щоби зробив край своїм мукам. Опанований сею уявою, підійшов до вікна й на вид двох молоденьких личок закликав:

— О, який жаль, гарна дівчино, що ти нещасливо звернула почування, які заволоділи твоїм серцем! Та не винуй бідняги блудного лицаря, що він уже не пан своєї волі й що любов прикувала його на віки від хвилі, як инша дівиця стала всевладною панею його душі. Прости мені, благаю тебе ще раз, о крале, се, що не з моєї вини походить! Верни, будь ласкава, до своєї кімнати й не збільшуй моєї невдяки щедротою ласк твоїх. Та коли за любов, що нею гориш до мене, чого иншого жадаєш від мене як любови, скажи тільки, а присягаюся на чарівні очи солодкої тиранки, якої я рабом, що митю виповню все, чого бажаєш, хоч би ти зажадала сплету волося страшної Медузиної голови, золотого руна, або проміня сонця самого.

— Не того жадає від тебе, мостивий лицарю, моя пані.

— А чогож жадає пані твоя, чесна повірнице? — спитав Дон Кіхот.

— Бажає тільки, щоб ти бодай подав їй гарну руку свою — говорила Маріторна — і так бодай частинно загасив полум'я серця, що її привело до сеї стрільниці без уваги на стільки небезпек, нараження на страшний гнів достойного батька, який, колиб про се довідався, посік би її на дрібні шматки.

— О, не діждавбися сього — закликав Дон Кіхот! Не дай Господи, щоби зважився хоч подумати щось такого, коли не хоче згинути соромною смертю.

Маріторна побігла швидко по посторонок з уздечки Санчового осла. Коли вернула, лицар стояв уже ногами на кульбаці свого коня й витягнувся як довгий, щоби досягнути вікна, з якого визирала дівчина, захоплена його лицарськими прикметами та принадною поставою.

Напружив руку з усіх сил і чемно промовив:

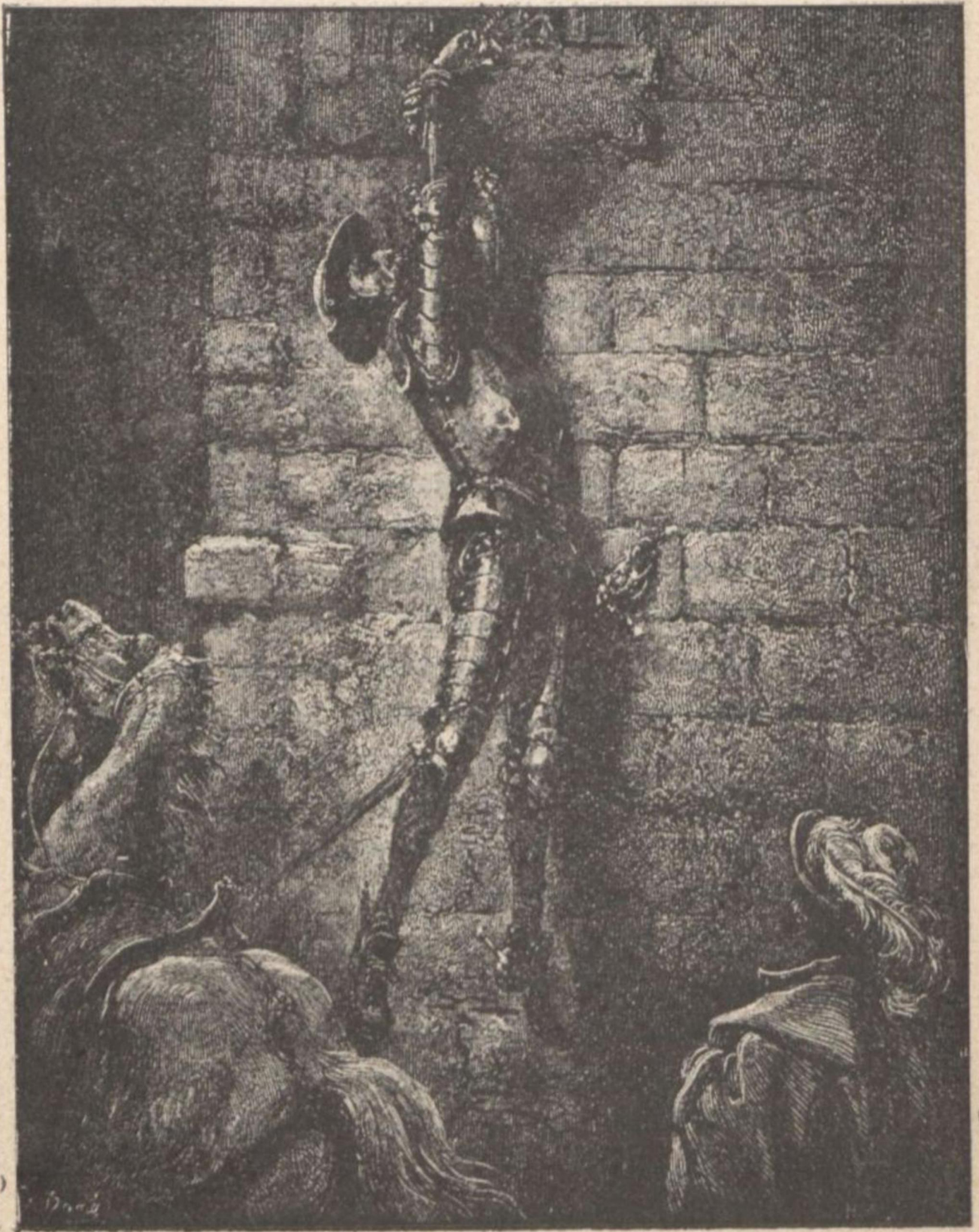
— Ось тобі, пані, рука, що її ти жадала, ось тобі кривавий бич на негідників, що бурять світ нечесним насиллєм. Подаю тобі руку, що її доси ніяка жінка не мала щастя торкнутися, навіть та, що самовладно володіє моїм тілом і душею. Подаю її тобі не тому, щоби ти її поцілувала, але тому, щоби

приглянулася нервам, звязкості й силі м'язів і жил і зі складу сеї долоні могла здогадатися, яке мусить бути рамя, що до нього вона належить.

— Зараз се побачимо — каже Маріторна й зачепивши один кінець мотуза за засув дверей, другий закинула на руку Дон Кіхота. А він коли почув шорсткість товстого мотуза, що стиснув йому долоню мов кліщами, не знав, що почати. Та успокоївся зараз і сказав лагідненьким голосом:

— Здається мені, гарна моя дамо, що ти маєш радше охоту скалічити мені руку, ніж стиснути її. Май милосерде над нею, даруй їй, благаю тебе ввічливо. Вона ні в чому не причинилася до мук, що давлять твоє серце й не ялося, щоби ти свою пімсту довершувала на так невинній частині. Коли твоя душа так змучена, ти не повинна обмежувати пімсти до одного члена, а виконати її на всьому мійому єстві, яке тобі гуртом віддаю на жертву.

Завішений у повітрі, Дон Кіхот на вітер правив сю пересадну галянгерію, бо як тільки Маріторна побачила, що бідак так добре затягнувся, що не легко видобудеться, обі дівчата втекли зараз із димника й зривали собі боки від сміху. А наш бідолашний стояв на кульбаці, спертій на шпиньках, із рукою всуненою на пів у димник, а за долоню сильно привязаний і дріжав зі страху, щоби Розінантови не забажалось скрутити в який бік, бо колиб

рушився, оставив би його на справжніх мученицьких тортурах. Тож сам ні не ворухнувся й так тихісько заховувався, що навіть віддиху не смів добре втягнути. Боявся знетерпеливити Розінанта, якого знав добре, знав, що сам із себе хочби й сотню літ стоятиме непорушно.

Колиж у кінці побачив, що дам уже нема й що його зрадливо привязали, добряга Дон Кіхот зараз уявив собі, що се мусять бути чари, як і попереднього разу, коли в сьому замкови мавританський погонич мулів так порядно вигарбував йому шкіру. Тож кляв, на чім світ стоїть свою нерозвагу, що дав знову зловитися й удруге ввійшов до свого замку, де доля йому вже раз так недописала. Бож се відома річ між блудними лицарями, що коли їм одна проба не вдасться, то ся пригода не для них призначена. Тому звільнені вони від обовязку ще одної проби. Та стягав руку, як міг, пробував, чи не дасться видобути з лапки. Всі зусиля були одначе даремні тим більше, що боявся сіпнути, щоб Розінант не зробив якого руху. Не було ради, мусів, спнятий на шпильках, стояти на кульбаці, бо щоби сісти, на що мав велику охоту, треба було хіба відірвати собі руку. О, кількож разів у сьому завішенню зітхав до сеї чудесної Амідесової шаблі, яка нищила всі чари. Якже завзято проклинав свою нещасну долю, що позбавила землю його хороброго

рамени, поки так буде заклятий, позбавляла його разом слави, що її здобув би собі за сей час. Кілько разів завзивав солодкого імени Дульчінеї з Тобоза, якже розпучливо кликав свого чуру, що розтягнений на ословії кульбаці, спав мов неживий. Кілько в кінці разів жадав помочи мудрого Лір гандеа, або Алькіфа, чи теж потіхи від дорогої приятельки своєї Урбани. В кінці почало свитати й день застав його в тому стані й у такій розпуці, що ричав мов віл. Був пересвідчений, що се сила чорнокнижного закляття втяла йому таку штуку. У сій думці впевнювала його ще камінна непорушність Розінанта. Уже не сумнівався, що довгі віки мусить остати в сьому положенню, враз із конем, на безвідю, на безхлібю та неспанню, аж поки якийсь мудрійший чарівник не здійме з нього чарів.

Тимчасом появилoся сонце, а перед коршму заїхали чотири лицарі, зоружені від стіп до голови в гарні ринштунки. Застукали в двері. Дон Кіхот, сповняючи обов'язок пильного чатівника, промовив до них гордо й зухвало:

— Лицарі, чи чури, хтоб ви не були, не маєте чого стукати до воріт сього замку. Чиж не бачите, що в сій годині всі спочивають глибоким сном і що нема звичаю отворяти твердині скорше, як по сході сонця? Відступіте і ждіть, аж день буде добрий, а потім побачимо, чи можна буде отворити, чи ні.

— Стривай, — закликав один із їздців — якийжеж тут замок, чи твердиня!? Коли ти господар, кажи отворити зараз. Нам дуже пильно! Попасемо тільки коні тай їдемо далше.

— Пане лицарю, — відповів Дон Кіхот — чиж я маю вираз господаря?

• — Не знаю, який маєш вираз — відповів инший — знаю тільки, що тобі сниться, що ти в замку.

— Егеж, у замку й то в одному зі значнійших у цілій околиці — відповів знов Дон Кіхот — в якому тепер живе особа, що колись мала скипетр і корону.

Я радо готов тому повірити — сказав їздець — бо уявляю собі, що є туг дружина скоморохів, а сі на кону представляються як царі й певно, що до такої буди ніхто инший не заїде, так тут понуро й глухо, як у могилі.

— О! мало ти ще пізнав у світі — сказав Дон Кіхот — коли не знаєш іще, які чуда бувають у блудному лицарстві.

Надокучила в кінці ся розмова прибулим і вони стали тормосити з усіх сил ворітьми, а на сей гуркіт усі побудилися й господар вийшов отворити. На вид коний Розінант і собі заметушився, нещасному Дон Кіхотови зісунулися ноги й він завис у повітрі. Страшні муки перетерпів бідний наш лицарина. Біль прошив огнем усе тіло, здавалося йому, що на тортурах виривають йому руку. Нагальність упадку

й тягар тіла так його витягнули, що ногами майже торкався землі. Се збільшило ще його муки, бо чуючи, що так мало ще йому недостає, щоб стати на ногах, напружився з усеї сили й так збільшав свої муки.

Коли господар почув страшні зойки Дон Кіхота, стрівожений отворив ворота й разом із пришельцями побіг побачити, що діється. Маріторна збуджена тими криками, коли побачила, до чого йде, скочила швидко на під і відчепила мотуз від засува та звільнила завішеного лицаря.

Повалився як довгий перед самим носом пришельців і господаря. Вони питали його, чого так верещав, а він зірвався що духу, скочив на Розінанта, насадив щит, вистромив спис, вернув назад трухцем і закликав:

— Хтонебудь сміє твердити, що я справедливому підпав закляттю, бреше безсоромно й йому в очи завдаю брехню. А коли достойна княгиня Мікомікон тільки дозволить, кидаю йому рукавицю й визиваю на руку.

Пришельці остовпіли з дива, коли почули Дон Кіхотові теревені, та коли господар розяснив їм усе що до Дон Кіхота, не звертали вже на нього уваги й почали випитуватися в господаря, чи не вступав тут до нього юнак, біля п'ятнадцятилітній, переодягнений за погонича мулів. Описали його зовсім так,

як виглядав Клярин коханок. Господар відповів, що не знає, чи є, чи ні. Та один із прибулих пізнав аудиторського візника й був уже певний, що юнак тут є й велів одному стати при дверях, а сам із іншими пішов шукати його в коршмі.

Тимчасом Дон Кіхот, коли пізнав, що пришельці нічого не роблять собі з нього, попав у таку злість, що колиб не лицарська честь, що змушувала його додержати слово, яким звязався, був би напевно кинувся на всіх чотирох разом. Та що не міг нічого починати, поки не поверне на престол князівни Мікомікону, рад не рад мусів здобутися на терпець. Глядів спокійно на рухи пришельців. Один із них найшов юнака, як спав біля якогось погонича й хотів його на силу повести назад до батька. Юнак чудувався, звідкіля батько довідався про його втечу. Слуга відповів, що виявив усе студент, якому юнак признався був. Про розмову слуги з Дон Людвигом повідомив погонич Дон Фернанда.

Всі обступили юнака, а коли аудитор пізнав його й бачив, що Дон Людвик ніяк не хоче відїздити, казав людям задержатися. Узяв Дон Людвика на бік і став випитувати його про все.

Аж тут при воротах зчинився великий галас. Два подорожні хотіли втекти не заплативши за нічліг. Та господар замітив се й домагався належної заплати, при тім коренив їх на всі заставки. Оби-

джені кинулися на нього з кулаками й так погостили його, що мусів кликати помочи. Дочка господаря кинулася до Дон Кіхота й благала його, щоб ратував її батька.

— Вродлива дамо — відповів їй Дон Кіхот поважно й холодно — в сій хвилі ніяк не можу задовольнити твого бажання, бо я дав слово, що не пічну ніякої виправи, поки не покінчу діла, що до нього я зобов'язався. Се тільки можу тепер зробити, що дам тобі здорову раду. Біжи скоренько до поважаного батька й скажи йому, щоби боронився в боротьбі, на скільки йому стане сил, щоби не дав перемогти себе, видержував ворогів як найдовше, а я тимчасом побіжу до королеви Мікомікону просити її, щоби дозволила мені хоробрим раменем підпомогти твого батька і будь певна, що як тільки одержу дозвіл, живого або вмерлого добуду з рук напасників.

— Е, до сто пар чортів! — закликала Маріторна — заки ви витарабанитеся з сим дозволом, то в мойому панови й духа не остане.

— Даруйте мені, гарні дами, та я інакше поступити не можу, мушу мати дозвіл. Як тільки його дістану, пан сього замку, ще раз кажу, живий чи не живий мусить бути в моїх руках, хочби сам Люципер із усім пеклом виступив проти мене. І так

пімщуся на напасниках, що будете, пані, без сумніву задоволені.

Сказав се й упав на вколішки перед Доротою, яка саме туди підійшла й дібраними словами благав її високість, щоби дозволила йому піти на поміч владникови сього замку, що тяжко притиснений потребою. Королівна дала дозвіл, а хоробрнй лицар пігнав на місце бою. Та тут задержався й ніяк не хотів ставати до боротьби, бо, як казав, не вільно йому добувати меча проти голоти. Казав закликати Санча, бо се його річ.

А тим часом Дон Людвик виспівав аудиторови все своє горе. Аудитор заспокоїв його. Нехай тільки не дасться взяти батьковим людям, а він усе поладить. А в душі думав собі, що булаб се добра партія для його дочки, бо Дон Людвиків батько має синови купити значний уряд при дворі.

Драчка з обманцями покінчилася тим, що оба мусіли заплатити господареві. Настав спокій. Служба Дон Людвика ждала, аж аудитор покінчить розмову з їх паничем. Та тут мара принесла до коршми сього цирулика, що йому Дон Кіхот забрав мідничку замість шолома Мамбріна, а Санчо кульбаку з осла. Голяр повів свого осла до стайні й побачив там, як Санчо кульбачив свого верхівця.

— А маю тебе, злодюго — закликав голяр — тепер мені не втечеш, мусиш віддати мідничку,

сідло й цілу зброю з осла. Почалася бійка. Санчо завзято боронив кульбаки. Дон Кіхот зразу приглядався спокійно й тішився, що його чура вміє так нападати й боронитися й рішився при першій нагоді вивести його в лицарі. Був певний, що світ і лицарський круг немало скористають на тому. Та коли голяр не переставав верещати і згадав мідничку, Дон Кіхот не видержав, розброїв обох, а кладучи мідничку на землі так, щоби всім була видна, промовив:

— Милостиві панове! Явно й виразно можете пересвідчитися, як дуже помиляється сей чура, коли мідничкою до мила називає се, що було, й є й буде наголовником і шоломом Мамбріна, що його здобув я на боєвищі, чесно й належито і якого я незаперечним власником. Що до кульбаки, не мішаюся, можу лише сказати, що мій чура прохав у мене дозволу зняти зброю з верхівця сього нікчемного труса. Якже зброя перемінилася на ослячу кульбаку, сього ніяк не розберу. Та знаю, що таке діється в історії блудного лицарства. А на доказ сього, що кажу, Санчо мій коханий, іди зараз і принеси сюди шолом, що його сей чура називає мідницею.

— А дайтеж спокій, вельможний пане — каже Санчо. — На чорта здасться такий доказ; як не буде красшого, то певно програємо справу. Бо що правда, то правда, що мідничка то не шолом, а що

кульбака, то не зброя. Хочби не знати як говорити, очи бачать усе.

Та на приказ Дон Кіхота таки приніс мидничку, а Дон Кіхот узяв її в руку тай каже:

— Гляньте, мостиві панове, як сей чоловік безсоромно сміє твердити, що се не наголовник від шолома? Присягаюся на честь і віру блудного лицарства, яким я гордий, що се той самий наголовник, ні в чому не змінений, що його я від нього виграв у правому бою.

— А так, далєбі — притакнув Санчо — сей самий, а не инший і від коли його мій пан має, раз тільки закладав на себе. Тоді, як відбив із кайдан сих нужденних невільників, назначених до галер. І далєбі придався йому тоді, бо булиб йому камінючем голову на хамуз розторошили.

— Ну, дивіться, панове! — кликав цирулик — що се за люде, щоби в живі очи впевнювати, що се шолом, а не мидничка.

— Хтонебудь зважиться доказувати противно — сказав Дон Кіхот — покажу йому, що видумує, коли він лицар, а коли він тільки чура, то бреше як собака й усе брехатиме.

Майстер Микола хотів і собі забавитися й другим зробити приємність, і відіззався до цирулика:

— Пане голярю, чи хтоб ти не був, чи ти знаєш, що ми оба одного цеху? Двацять літ уже з го-

рою, як я визволився на голярського майстра й як знаюся на всіх голярських посудинах від найбільшої до найменшої. В молодих літах служив я теж при війську й знаю добре, що се шолом, що шишак, що шолом із наличником і зброя, знаюся на всіх знарядях воєнного ремесла, а особливо на всіх приладах вояцьких, тож не в гнів вам, впевняю, що штука, яку держить у руці славний лицар, подібна до голярської міднички, як кулак до носа й само собою бачу, що се наголовник шолома, хоч не повний.

— А вжеж не повний — додав Дон Кіхот — бо не достає йому обойчика.

— А хтож тут сумнівається — докинув парох зміркувавши намір майстра Миколи — таж се ясне, як сонце.

Карденію, Дон Фернандо і його дружина теж притакнули. Цирулик із дива не міг вийти, як стільки порядних людей може брати мідничку за шолом. Спитав іще їх, чи й кульбаку вважають сідлом на коня. Парох сказав, що тут може рішати тільки Дон Кіхот. Та Дон Кіхот заявив, що не може рішати, бо в тому замку все діється чарами. Се легше їм рішити, бо вони, як не лицарі, може не підпадуть чарам. Годі Дон Фернандо питав про думку всіх, що знали Дон Кіхота й усі признали, що се сідло, не кульбака. Цирулик уважав тепер усіх за божевільних, й нарікав та присягався, що се його мідничка й куль-

бака. Всі сміялися з нього й із Дон Кіхота. Дон Кіхот хотів уже брати мидничку, та тут вмішалися слуга Дон Людвика й лучник і заявили, що се такі мидниця й кульбака. Розлючений Дон Кіхот кинувся на лучника й почалася бійка, бо товариші лучника пішли йому на поміч, а Дон Кіхотови помагали Дон Фернандо і Карденію. Парох і господар кричали що сил. Зробилася така метушня й галас, що й не описати.

Серед так страшливого галасу Дон Кіхот, що все мав різні річи в живій тямці, пригадав собі бунт у таборі Аграманта, як його описує історія лицарства й гримнув громовим голосом:

— Стійте! Зложіть мечі в піхви! Кождий нехай слухає мене, коли йому миле життє. Чиж я вам не казав, панове, що сей замок заклятий і що в ньому розмістився цілий полк гидких чортяк! Найкрасшим доказом се, що бачите: незгода Аграмантового табору вкралася між нас! Глядіть, як там бються за огнистий меч, там знов за коня крилатого, інші за заклятого вірла, а ще інші за зачарований шолом. Чиж не бачите, що всі бємося з собою й не можемо порозумітися, ані відріжнити ворогів від другів. Приступіть же тут швидше, пане аудиторе й ви, отче парох. Один із вас нехай буде королем Аграмантом, а другий королем Собрином і старайтеся нас привести до згоди, бо, пробі, се сором, щоби

люде такого роду й знаменитости, як ми, вбивали одні других для дурниць.

І поволи всі успокоїлися. За стараннем авдитора й пароха настав повний мир. Тільки Дон Людвикові слуги напирали на нього, щоби таки зараз вертав до батька. Тоді по нараді з Карденієм і парохом Дон Фернандо заявив слугам, що бере Дон Людвика з собою до Андалюзії. Тоді три слуги вернули до батька, щоби повідомити його про рішення Дон Фернанда, а один остав до услуг біля панича. І був би вже спокій, та тут один із лучників пригадав собі, що між судовими присудами є один на якогось Дон Кіхота, засудженого св. Германдадою за відбитте в'язнів. Він захотів пересвідчитися, чи опис того Дон Кіхота годиться з сим, що його мав перед очима. Тож витягнув пергамен із кишені та став звільна по складам читати, бо читати вм'в не дуже добре й за кожним словом споглядав на Дон Кіхота. Коли пересвідчився, що вигляд його згідний із описом, кинувся на нього, хопив його за горло й кликав:

— Помочи, панове, помочи дайте для святої Германдади й щоби ніхто не сумнівався, що відзиваюся в імени права, отсе декрет, що приказує зловити сього злочинця й розбишаку.

Коли Дон Кіхот почув, що його назвав лучник розбишакою, хопив державного слугу за горло й був

би його напевно удушив, колиб товариші лучника не приспіли були на поміч. Знову почалася метушня. Аж Дон Людвик розірвав Дон Кіхота з лучником. Лучники домагалися, щоб видати їм Дон Кіхота, бо тут іде про службу короля й св. Германдади. Дон Кіхот зразу сміявся з їх мови й відповідав їм спокійно:

— То ви називаєте рабівником того, хто увільняє закованих, висвободжує в'язнів, помагає нещасним і угнетених охоронює? О, гидка юрбо, що за низкість твоєї душі й нужденність розуму! Небо признало тебе негідною поняття чеснот блудного лицарства й на вічні віки в таку темряву закинуло, що ніколи не зрозумієш, як слід величати не тільки пріяву, але найлихійшого в світі блудного лицаря. Ходіть сюди, наймлені лотри, а не лучники! Ви злодюги під захороною Германдади, скажіть мені, що то за зухвалець зважився видати декрет на лицаря такого, як я? Що то за простак, який не знає, що блудні лицарі се не птички до ловлення, що лицарі не признають над собою ніяких трибуналів, ні судів, що не мають иншого права, крім меча та відваги й що власна їх воля заступає їм усі присуди, закони й прикази. Що се за неетеса, який не знає, що нема на світі титулу, який давав би стільки першенств і свобід, кільки їх набуває блудний лицар у день введин у лицарі? Який же

кравець жадав від них коли заплати за одяг, який владник города відмовив їм коли входу до свого замку, або казав платити за побут? Де є який король, що не приймав би їх при своєму столі? Де є дама, що не захоплювалася б їх прикметами й не віддавалася їм під опіку? Де є в кінці блудний лицар в усіх віках минулих і прийдешніх, що не мав би досить сили й відваги дати сам по п'ятьсот батогів кожному з п'ятьсот нікчемних лучників, щоб були досить дурні ждати на се.

Парох ледви вспів пересвідчити лучників, що лицареві хибує п'ятої клепки й що він ніяк не дасться їм схопити. І цирулика заспокоїв парох, всунув йому в руку вісім реалів. Так у кінці в друге настав мир і замість незгоди Аграмантового табору зазнавали всі, як висловився Дон Кіхот, мира й солодощів володіння Августа. Дон Кіхот упав перед Доротою на вколішки й прохав її, щоби чим скорше виїхати з цього зачарованого замку, бо хто зна, чи Пандафіляндю не укріпився де в якому іншому замку. Треба випередити його наміри пильністю й як найскорше звідсіля виїхати, щоби покінчити з Пандафіляндом. Дорота згодилася на відїзд. Дон Кіхот радий та веселий приказав чурі сідлати Розінанта. Та Санчо замість сідлати коня, став сумніватися, чи Дорота королева Мікомікону. Шкода для чужої справи дертися по тинах та хворостах, коли з цього хто

инший виловить птиць. Се сильно розгнівало Дон Кіхота й був би в гніві вбив свого чуру та Дорота вияснила йому, що годі гніватися на простака Санча, бо він зле не думав. Дон Кіхот дав переблагатися й позволив чурі поцілувати його ручку.

Ціліські два дни перебула вже в коршмі ся мила компанія. Всі признали, що час уже розїздитися. Роздумували над сим, як Дон Кіхота намовити до повороту. І видумали. Згодили селянина, що przypadком туди переїздив, щоби відвіз його до дому ось так: Зробили досить велику деревляну клітку, Дон Фернандо із своєю дружиною тай з людьми Дон Людвика, лучниками й господарем, переодягнені по чудернацьки, вийшли на шпиньках до кімнатки, де Дон Кіхот спочивав по трудах, і звязали сплячого. Коли Дон Кіхот збудився й побачив кругом себе чудернацькі постаті, зараз уявив собі, що се духи, які живуть у сьому заклятому замку й що він сам заклятий, бо не міг ні боронитися, ні пальцем рушити. Принесли клітку, всадили туди Дон Кіхота й понесли на раменах із хати. Коли вже мали виносити, роздався зичний голос, на який міг здобутися тільки майстер Микола:

— О лицарю Понурого Виду, не чудуйся неволі своїй. Ти мусів попасти в неї, щоби довершити діла, якого ти в великості хоробрости своєї підпринявся. Се велике діло буде доведене до кінця, коли лев

великан із Манчі й біла голубиця з Тобоза піддадуть величні голови під солодке ярмо гімену й получатся щасливим союзом, із якого вийдуть на світ хоробрі левинята, що підуть ненаслідуваними стежками ненаслідуваного батька. А се станеться, заки ясний люмінар, що гонить поранну німфу, яка тікає перед ним, двічі перебіжить звичайним гоном світляні знаки зодіяка. А ти найвірнійший і найчесніший із чурів, що коли меч при боці, волосе на бороді, а розум у носі носиш, не смутися, не розпачай, що з перед світла твоїх очий так чудесно зникає цвіт блудного лицарства, бо заки мине кілька місяців, побачишся, коли тільки Всемогучий Архітект природи дозволить на се, на такому високому щєблі щастя, що сам себе не пізнаєш і в гаразді вживати будеш щасливих наслідків приречень твого пола. А що мені не вільно більше говорити, бувай здоров, нехай тебе Господь провадить, я вертаю, де був.

Дон Кіхот повірив усьому, зітхнув глибоко й сказав:

— О ти, істото незнана, що мені такі великі пророчиш річи, благаю тебе, прохай від мене чорнокнижника, що кермує моєю долею, щоби не дав мені згинути в сій соромній тюрмі, заки сповняться твої обітниці. Дякую тобі за потіхи мойому чурі вірному. Я хоч би й не міг дати йому обіцяного острова й додержати інших важних приречень, то

все матиме точно виплачену заслуженину. Я в заповіті застеріг, щоби йому виплатили, що йому призначено. Санчо Панза поцілував його в обі руки, а в сій самій хвилині духи поставили клітку на віз.

І став роздумувати Дон Кіхот над чудацьким замкненнем своїм:

— Читав я багато історій про блудних лицарів, та ніколи не мав нагоди бачити, читати, ані чути, щоби так нужденно й повільно перевозили зачарованих лицарів. Звичайно поривали їх у повітря, покривали темною хмарою, або саджали на огнистий віз гіпогрифа, чи іншої подібної потвори, а мене тащять таким возищем і волами. Ах! умираю з сорому! Але може теперішня лицарскість і сьогоднішні зачарування не держаться давних правд. Може для мене винайшли нові способи чарів і перевозення тому, що я тепер одиноким блудним лицарем і що я перший воскресив сей забутий закон.

І питав Санча, чи він сеї самої думки. Та Санчо якось не хотів вірити в чари, бо він торкав сих духів руками й не чути було їх як пекольників сіркою, тільки пижмом і пахощами. Та Дон Кіхот запевняв його, що се тільки хитрощі чортів. Вони його так тільки задурманили.

Заки воли рушили з місця, господиня, її дочка і Маріторна вийшли попрощатися з Дон Кіхотом і удавали, що дуже сумні зза його пригоди.

— Не плачте, достойні дами — сказав він до них — такі пригоди нерозлучні з моїм званням. Се уділ усіх великих лицарів. Та чеснота так могутня, що при всій магії, винайденій Зороастром, пере-
може всі заборолла й світитиме на землі, як сонце

на небі. Благаю вас, гарн пані, будьте вибачні мені, коли мимоволі я справив вам яку прикрість і будьте певні, що я з умисна не вразив іще нікого в життю. Благаю вас також, моліться за мою волю, що її і слави моєї зависний чорнокнижник так соромно

зрабував мені. Я присягаюся вам, що все життя тямитиму ласки, що їх зазнав я в цьому замку й задержу нестерту вдяку за них.

Коли лицар таке теревенив, парох і цирулик розпрощалися з Дон Фернандом, із капітаном, аудитором і панями, а найсердечнійше з Доротою й Люсціндою. Всі запевнили одні одних, що обопільно писатимуть до себе про все важне. Парох і цирулик сіли в масках на коний і поїхали за возом. Поважно посувався похід. Дон Кіхот сидів у клітці опертий о крати з руками звязаними так спокійно та мовчки, наче би був із каменя. Так переїхали дві милі й зустріли шестеро чи семеро людей на конях. Коли зрівналися, поздоровили одні других, а один із подорожних, що був каноніком із Толеда й паном сих людей, коли побачив таку незвичайну й смішну процесію довкола людини, замкненої в клітку, запитався, що значить ся церемонія й чому його так везуть. По лучниках додумувався, що се мусить бути якийсь великий розбишака, якого покарати належить до св. Германдади.

— Преподобний отче, — відповів лучник, що його питав канонік — се вам відповість сей лицар, бо ми нічого не знаємо.

Чесні лицарі — закликав Дон Кіхот, почувши запит — чи ви знаєте закони блудного лицарства? Признайтеся, чи знаєте їх, бо в такому разі не опи-

ратисяму оповісти вам свої нещастя, а коли їх знаєте, не думаю дармо псувати собі рота говоренням вам про се, чого не зрозумієте.

— Богом і правдою, мій брате — відповів канонік — читав я більше лицарських книг, ніж требників і коли тобі тільки про се йде, можеш мені як найщирійше оповісти, що тільки хочеш.

— Коли так, то що иншого — відповів Дон Кіхот — радо оповім вам свою історію, тільки дуже прошу не тикати мене братом. Тож слід вам знати, мостивий лицарю, що злість і зависть проклятих чорнокнижників зачарувала мене в сій клітці, бо чеснота зазнає все більше переслідувань від злих, ніж любови від добрих. Я блудний лицар і не належу до числа тих, що про них не знає слава й що про них ні сліду не остане в пам'яті віків. Я належу до тих, що без огляду на зависть нерадих і проти волі всіх перських магів, всіх індійських браманів і гімнософістів етіопських, вирізують свої імена й діла на спіжу святині безсмертності для приміру прийдешнім вікам, для зразку й правила блудним лицарям, що хочуть досягнути вершка воєнної слави.

— Достойний лицар Дон Кіхот із Манчі — обізвався парох, що зараз із початку розмови каноніка з в'язнем умисне разом із циркуликом підійшов до них — зачарований на тому возі не з власної

вини, ані за лихі вчинки, але через підступ і зрадливе насилле тих, що їм його хоробрість і чеснота були долею в оці. Се він сей лицар Понурого Виду, що про нього ви напевно вже чули, що його хоробрі й нечувані діла по вічні віки яснитимуть на спіжу й мармурі, мимо зависти й завзяття неприятелів, що радіб їх загребати в нетяму.

Канонік і його дружина зчудувалися, що людина вільна так само нісенитниці плете, як і вязень. Аж тут приступив до них Санчо Панза й сказав:

— Достойні панове! Пан Дон Кіхот так зачарований, як я, або сей осел, що їду на ньому. Він зовсім здоров і має всі дома, їсть, пе й усі функції відбуває, як інші люде, як і перше, заки всадили його в сю клітку. Що се за говоренне, що він зачарований? Не дурний я, щоби вірити тому. Чиж я не знаю, що біснуваті не їдять, не сплять, ані не можуть говорити? А горло дам, що як мій пан пічне розправляти, то його не переговорить сто патронів і стількож перекупок, хочби мали по сто язиків у роті. А, отче пароху, — звернувся він до пароха — отче пароху! Чиж то думаєте, що я вас не пізнав й що не розумію відкіля сі чари? Даремно закриваєте собі лице, знаю вас красше від мого осла. На ніщо не придасться се перебранне, знаю добре, що се обман. Мене на се не зловите, як горобця на полу. А тямте, отченьку, що де облуда

і зависть царює, там чесноту переслідують. Нехай чорти поберуть сі збитки! Колиб не ви, панотчику, з сими проклятими ніби чарами, то мій пан був би вже оженився з королівною Мікомікону, а я став би бодай графом, що за мою вірність і службу належить мені. Та бачу, що се велика правда, коли кажуть, що доля зрадлива й що сі, що вчора були на верху, сьогодні на споді в болоті лежать, до Лазарів подібні. Найбільше лютий я, що верну до жінки й до дітий лихим машталіром, коли вони сподіються повитати мене королем, або володарем якогось острова. Не говорю я того, панотченьку, щоб тільки говорити, але що ви чейже повинні мати совість і стидатися сеї псоти, що вистроїли мойому панови. Пам'ятайте, що перед Богом точний здаєте рахунок, чи на сьому, чи на тому світі за все і за те, що не даєте йому виконати добрих вчинків, спомагати вдів і сиріт, підпомагати нещасних і карати нечесних.

Тоді парох, щоб Санчо не виявив усеї таємниці, виїхав умисне з каноніком і його людьми та оповів йому все про Дон Кіхота: про стан, життє, обичаї, причини й початок його божевільних мрій, їх наслідки й пригоди аж до останньої авантури з кліткою, уложеної вмисне, щоби його стягнути до дому й пробувати, чи ся його недуга не дастьсявилічити.

Канонік і його почот із великим здивуванням слухали всього і в кінці канонік заявив, що тут має ще один доказ більше, що лицарські романи тільки шкоду приносять. Він сам зачинав читати кожду лицарську книжку та ніякої не міг дочитати до кінця, все одно й те саме теревенять, а науки з них ніякої. Парох признав його словам правду і заявив, що з сих причин казав спалити всю Дон Кіхотову бібліотеку. Оповів йому, які книжки лишив і що Дон Кіхот думав про втрату своєї бібліотеки. Канонік і його почот аж за боки бралися, так насміялися з сього оповідання. Однак канонік не зовсім попрікав лицарські книжки, вони моглиб бути й пожиточні, колиб тільки держалися більше правил краси й не відбігали від правди. Признався, що й сам брався писати лицарську повість та закинув із ріжних причин, а головно тому, що його впевняли, що загал не хоче творів справді гарних. Гарний твір подобається двом, тром особам освіченим, а загал не хоче їх.

Оттак вони розмовляли, аж прибули на долину, де мали стати на попас. Тоді Санчо підійшов до клітки й виявив Дон Кіхотови, що двох людей, що його відпроважують у масках, се їх парох і голяр. На його думку, вони везуть Дон Кіхота з зависти до його великих діл. Та Дон Кіхот не дався пере-свідчити. Впевняв Санча, що вони вмисне на нього

такі чари кинули, що він бачить у сих людях пароха й цирулика. Старався Санчо ріжними способами вибити сю думку з голови пана та ніяк не міг. Тільки згодився на се, що Санчо pomoже йому видістатися з клітки. Пішов потім просити пароха, щоб випустили його пана з клітки. Парох згодився, коли Дон Кіхот дасть лицарське слово, що не втече. Дон Кіхот дав слово, канонік подав йому руку й випровадив його з клітки. Дон Кіхот зачав від сього, що витягнувся кілька разів, а потім зараз пішов до Розінанта й поклепав його по хребті:

— Маю в Бозі надію — сказав — ти, зоре найхоробріших іноходців блудних, що небаром получимося з тобою на добре. Ти будеш тоді мною, а я на твоєму славному хребті сповнятиму обовязки, що до них мене Господь Бог на сьому світі покликав.

Канонік старався пересвідчити Дон Кіхота, що він зле робить, що все, що є в лицарських книжках, се нісенітниця та було все його говоренне киданнем гороху о стіну. Дон Кіхот впевняв його, що все, про що пишуть у лицарських книжках, найсвятіша правда. Чейже книжки сі друковані за королівським привілеєм і дозволом влади.

Нараз почули звук трубки. Небаром на збочі гори показалося кілька людей, зодягнених у білі шати, як покутники, або які мари.

Ізза нечуваної посухи в сьому році відправляли в цілій околиці процесії, молитви й покути, щоби переблагати й випросити дощ. А були селяни з недалекого села, що йшли до святого місця під горами. Дон Кіхот тільки замітив незвичайний стрій покутників, виобразив собі зараз, що се якась нова пригода, до якої він, як одинокий блудний лицар, мусить бути покликаний. Покутники несли образ, покритий чорним кіром; се ще більше скріпило в ньому його здогад. Йому здавалося, що се мусить бути якась князівна й що її увозять насильно розбишаки. Тож як стій осідлав і зануздав Розінанта й сів на нього. Чура подав йому зброю й заложивши щит, лицар готовий до бою так промовив:

— Тепер чесні й достойні побачите, кілько світови на тім залежить, щоб на ньому були люде, що посвятилисяб блудному лицарству. Тепер, кажу, пізнаєте мої діла, і коли верну волю сій увязненій дамі, пересвідчитесь, яка честь належиться блудним лицарям.

І вдарив коня пятами, бо острог не мав, та чвалом пустився на покутників, хоч і парох і канонік старалися здержати його. Та на дармо Санчо кричав і репетував із усеї сили.

Дон Кіхот прискочив до процесії, спинив Розінанта на двацять кроків перед ними й крикнув на них храпливим голосом:

— Стійте, негідники, що закриваєте собі лица тому, що ви підлі розбишаки, стійте й слухайте!

Насамперед задержалися ті, що несли образ. Один із чотирох священників, що співали літанію, на вид чудернацької постати Дон Кіхота, гостростистість Розінанта й усю смішність його лицарського прибору, сказав:

— Брате мій, коли маєш нам що сказати, то спішися, бо тим біднягам дуже тяжко й не маємо багато часу до слухання.

— Одно слово тільки маю сказати — відповів Дон Кіхот — а саме, щоб ви заразівінько пустили на волю сю гарну даму. Її слези й болюча постава свідчить через край, що насильно, проти її волі уводите її. Я, що покликаний до сього, щоби такі насильства карати, не можу вас пустити безкарно, поки їй не привернете волі.

З такої промови легко пізнали сі люде, що пан лицар не сповна розуму й почали щиро сміятися. Тоді наш герой добув меча й як скажений кинувся до образа. Один із сих, що несли образ, хопив товсті вила, що ними підпирав образ у часі спочинку й так почастивав його за першим махом, що вила трісли на двоє. Осталою половиною поправив іще й так доїхав йому по лівому боці, що щит тріс, а Дон Кіхот повалився на землю як довгий без знаку життя. Прибіг Санчо задиханий і кли-

кав, щоби дати йому спокій, бо се бідний заклятий лицар, що за все життя нікому нічого лихого не зробив. Хлопище можеб і не зважав на Санчові крики, та побачив, що Дон Кіхот ні ворухнеться, без надуми підкотив комжу й накивав пятами. Дон Кіхотове товариство наближалось. Люде з процесією думали, що треба їм боронитися, тож сгали рядом довкола образа й піднявши з очий каптурі, покутники з дисциплінами, а священники з великими свічниками в руках, ждали нападу, готові до оборони. Та священник із процесії пізнав пароха й усі успокоїлися. Коли парох оповів сьому священникови, хто се Дон Кіхот, пішли зараз разом, а за ними покутники й усі інші побачити, що діється з бідним лицарем. Коли підійшли до нього, застали Санча в слезах, що неначе похоронну промову голосив осьтак:

— О цвіте лицарства! Тобіж то гинути від-
нужденної ломаки! О чieste роду свого, памятнику
слави для всеї Манчі й усього світа, що його ти
осирочуєш своєю смертю й оставляєш на жир не-
гідним, що його до гори ногами перевернуть, бо
вже нікого не боятисямуть, що карав би їх розбої.
О лицарю величавійший від усіх на світі Олександрів,
що мене тільки за вісіммісячну службу обдарив
найкрасшим на землі островом. О ти покірний
із гордими, зухвалий із покірними, небезпек мов

каня дощу жадібний, на тяжку долю терпеливий, у любови непройнятий, добрих наслідувачу, а нищителю лихих і всякого негідництва вороже! О лицарю блудний, ти був усім, чим можна бути на світі.

Зойки та стогнання Санча воскресили Дон Кіхота. Глибоким, протяжним і жалісним зітханнем дав перший знак життя й сказав зараз:

— Хто з далека від тебе, о незрівнана Дульчінеє, сей тільки нещасним може бути, на кожному ступні жде його недоля! Санчуню дорогенький, підведи мене трохи й поклади на заклятий віз, бо я не в силі вдержати бистрого Розінанта — рамя в мене розторощене.

— Із цілого серця вложу вас, мій милий пане! Що там, вертаймо вже до нашого села, вертаймо; сі панове відпровадять нас, се все ваші приятелі. Там уложимо собі красшу виправу, що принесе нам більше слави й пожитку.

— Правду кажеш, Санчо — відповів Дон Кіхот — второпність каже виминати фатального вислід зир.

Канонік, парох і голяр потвердили сю його думку й розвеселені мізкуваннями Санча, посадили Дон Кіхота на возі так, як перше.

Процесія рушила в порядку до святого місця, стражники по одержанню заплати від пароха теж

відійшли, канонік розпрощався сердечно з парохом і теж поїхав у свою дорогу. На відїздному прохав пароха, щоби доносив йому, що станеться з Дон Кіхотом.

А Дон Кіхота посадили в клітці на вязанці сіна. Поїхали. Шестого дня приїхали до села. Була неділя й усе, що жило, зібралося перед селом і з великою дивовижею витало земляка. Пізнали його зараз. Якийсь хлопчина побіг повідомити Дон Кіхотову господиню та сестрінницю, що їх пан вернув до села на возі, запряженому волами, розтягнений на сіні, виснажений і вихуділий як тріска. На вістку про приїзд гідальґа одна з перших прибігла Санчиха, щоб їх повитати. І зараз на вступі спигала Санча:

— Ну й щож, чоловіче, якже мається наш осел?

— Мається красше, як його пан — відповів Санчо.

— Слава найвисшому Богу, що мені дав такої ласки діждати. Оповідайже зараз, коханий, що ти заробив на тому своєму конюшівстві брудному, чи блудному, де маєш сукні для мене, де черевики дітям?

— Не маю ніяких дрібниць — відповів Санчо — але привожу за те багато важніші річи.

— Еге! се що иншого, аж мені серце росте! — каже жінка — покажиж мені сі важні річи, мій миленький, зараз покажи, нехай навітшаюся, бо не знаю чого від часу, як я твоєї пики не бачила, все мені так сумно й прикро, що не можу дати собі ради.

— Дома покажу, жінко — відповів Санчо — трохи терпцю, а за божою помочою маю надію, що рушимо ще раз на виправу й як верну, побачиш мене графом, або володарем острова, і то не якогобудь.

— Дай тобі, Господи, мій чоловіче — каже жінка — бо ми дуже збідовані, але що сі остроги, чи острови, бо я якось того не розумію.

— Не для пса ковбаса — відповів Санчо — прийде час, то довідаєшся, моя жінко, тай сліпаки вибалушиш із дивного дива, як тебе васалі ясно-вельможною зватимуть.

— О, пробі, Санчо, що ти говориш, мене ясно-вельможною зватимуть вусалі? — питала зачудована Жуанна Панза.

— Не спішися так зараз усе знати — відповів Санчо — жди часу, як Жид шабасу. Тимчасом нехай тобі тільки буде відомо, що нема нічого милійшого в світі, як бути конюшим у блудного лицаря, що ганяється за пригодами. Правда, що не всі складаються такечки, як би тобі було по думці й що зі

сто дев'яносто дев'ять буває таких, що тобі кісткою стануть у горлі. Зазнав я сього, моя жінко! Бувало всього не скупю! То мене в повітрі викидали, то знов киями на винне яблуко збили і то нераз! Та се забудеться й усе таки се дуже розкішне ганятися за щастем по лісах, борах, горах, терню та пропастях. О, колиб ти знала, в яких то замках ми бували, по яких коршмах ставали, й без шага в кишени наїшся, напешся, а заплатиш стільки, що з чортом поділитися.

Так розмовляв Санчо з жінкою, а тимчасом господиня з сестрінницею поклали Дон Кіхота в постіль. Він приглядався одній і другій тай пізнати не міг. Парох поручив сестрінниці, щоб дядька доглядала, а передовсім, щоб не дала йому знову вирушити з дому й оповів їй, кілька мали біди, заки його спровадили назад. Жінки з усіх сил берегли гідальга в безнастанній тривозі, щоб їм знов не втік, як тільки трохи верне до здоровля.

Автор сеї історії, хоч як шукав, не міг найти нічого про третю виправу Дон Кіхота. Тільки слава переховала в пам'яті населення Манчі, що в третій виправі Дон Кіхот прибув до Сарагоси й був учасником у великому турнію, де доказував чудес хоробрости й совершенности свого розуму. Автор не міг би був нічого довідатися ні про дальші діла, ні про смерть, колиб щасливим випадком не стрінувся

був з одним старим доктором, що мав у себе олов'яну скриню, знайдену в фундаментах давньої пустельні, свіжо відбудованої, а в тій скрині був пергамен і на ньому грецькими буквами еспанські вірші, в яких оспівані події з життя Дон Кіхота. Автор сеї нечуваної історії просить на кінець вірити сій історії бодай так, як вірять люде лицарським повістям — що його заохотить до дальших трудів на сьому полі.

КОНЕЦЬ ПЕРШОЇ ЧАСТИ.

Республіканський
педагогічний музей
Основний фонд №

35479/3490 Рс.

